

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds
HARBOG

for

XXXIII

Redaktionsudvalg:

Rektor *L. Willesen*, Nykøbing F.

Lærer *A. H. Bendsen*, Bandholm.

Lærer *Svend Jørgensen*, Toreby, Søllested.

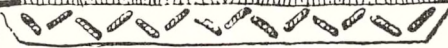
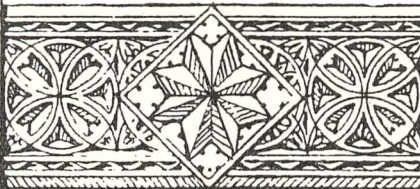
Henvendelser vedrørende Aarbogen bedes rettet
til sidstnævnte.

Lolland-Falsters historiske Samfund

Aarbog XLI

1953

VII Række - Bind II

Holland=
Falsters
Historiske
Samfunds
HARBOG

for

WALLEN

Nykøbing F.
STIFTS-TRYKKERIET
1953

Indhold.

Adjunkt <i>J. Jørgensen:</i>	Side
Af Sundby Færgesteds Historie fra de ældste Tider til 1867. Trækfærgen og Broen	157
Sognepræst <i>H. L. Houmand:</i>	
Moseby Præstegaard i første Halvdel af forrige Aarhundrede...	181
Redaktør <i>Holger Bernild:</i>	
Et løllandsk Haandværkerhjem i Firserne.....	198
Forfatteren <i>V. J. Brøndegaard:</i>	
Krigsassessoren paa Vejrø og hans Slægt.....	202
Gaardejer <i>L. Larsen Eske:</i>	
Galgekroen ved Falsters Rettersted.....	219
Fhv. Sognepræst <i>C. Krarup:</i>	
Da Mormonerne huserede paa Lolland. Et Hundreearsminde fra Vester Ulslev	225
Forstander <i>Jens Marinus Jensen:</i>	
Nogle Træk af det folkelige Oplysningsarbejdes Historie. Ung- domsforeningen i Tirsted-Skørringe-Vejleby	233
Direktør ved Ny Carlsberg-Fondet <i>V. Thorlacius-Ussing:</i>	
Reventlow-Museets Fajanceovn fra Christianssæde og Pottema- gerne i Guldborg.....	241
<i>Smaastykker:</i>	
Salget af Krongodset paa Falster 1766. Af <i>Svend Jørgensen</i>	271
Daglig Kost paa Sydfalster i gamle Dage. Af <i>Carl Østen</i>	272
En uheldig Gudmoder. Af <i>Alfred Larsen</i>	274
Stridsholms Ager. Af <i>G. Wiingard</i>	274

<i>Fra Bogverdenen ved Svend Jørgensen</i>	275
Danske Museer III. — Prins Christian (V)s Breve I. — Danmarks Kirker, udgivet af Nationalmuseet. — Helge Hegelund: K. M. Klausen. — V. E. Lundsfyrd: Rødby—Femern Ruten. — Louis E. Grandjean: Skibbruddets Saga. — Danske Folkemaal XV og XVI. — Hans Brix: Emil Aarestrup I—II. — Niels Nøjgaard: Kaj Munk og Valdemar Rørdam.	
<i>Aarsberetning</i>	281
<i>Uddrag af Regnskabet for 1951—52</i>	283
<i>Slægshistoriske Undersøgelser</i>	284
<i>Nye Medlemmer</i>	284

Christian den IXs Bro omkring Aar 1900.

Af Sundby Færgesteds Historie fra de ældste Tider til 1867.

Trækfærgen og Broen.

Af *J. Jørgensen**)

Med Anskaffelsen af den nye Trækfærge 1852 begyndte et nyt Afsnit i det gamle Færgesteds Historie.

Samtidig med, at denne store Forandring foregik i Trafikforholdene, var der sket et Personskifte, idet Enkefru Junior — maaske af Usikkerhed over for det nye — var traadt tilbage som Færgegaardens og Færgestedets Fæsterske og afløst af Carl Magnus Rasmussen, der 18. Maj 1852 for en aarlig Afgift af 1600 Rdlr. overtog Gaarden og Færgeprivilegiet.

Det blev saaledes ham, der skulde bringe den nye Trækfærge til Start, men Begyndelsen var ikke helt lovende.

*) Fortsat fra Aarvog 1951 og Aarvog 1952. Afhandlingen er hermed sluttet.

En Indsender henleder i Stiftstidende Færgbestyrelsens Opmærksomhed paa den nye Trækfærge, der, hvis den var indrettet, som den burde være, vilde være en gavnlig Foranstaltning ved det stærkt benyttede Færgested. Han antager, at den nærmest er anskaffet for at lette de kørende Overfarten, idet disse skulde kunne køre lige ned i og op af Færgen og derved undgaa For- og Fraspænding. Men var dette Hensigten, var Formaalet ingenlunde opnaaet. Færgen er nemlig, siger Indsenderen, saa dybt bygget, at kun de allerfærreste, saaledes som Vognene nu er indrettede, kan køre ned i den uden at knække Vognstangen, hvilket flere Rejsende allerede har været ude for. Der er i saa Tilfælde ikke andet at gøre end at spænde Hestene fra og lade Stangen trække saa meget ud, at den kan bevæges opad og dernæst ved Haandkraft lade sig transportere ned i Færgen, hvilket navnlig ved Nykøbing-Siden ikke er uden Fare paa Grund af den altfor stejle Nedkørsel. Indsenderen formener, man bliver nødt til at lægge en ekstra Bund i Færgen eller gøre Nedkørselen mindre stejl; som den er nu, er den umulig at bruge efter sin Hensigt.

Færgeforpagter Rasmussen indrømmer i sin Indberetning, at det er rigtigt, at nogle Vognstænger er gaaet i Løbet, men han vil dog hertil sige, at 2—3 Stykker af disse var saa møre, at de overhovedet taalte meget lidt, førend de knækkede. For sit eget Vedkommende klager han samtidig over, at Træktovet paa Færgen slides saa frygteligt i de Klamper, hvori det stadigt glider, og spørger Postdirektionen, om der ikke kunde tænkes bedre Metoder, Ruller eller deslige. Som Svar paa disse Ting udtaler Kaptajn Leth om Trækfærgen, at det er en Selvfølge, at der, navnlig i Begyndelsen, maa udvises en vis Forsigtighed, saaledes bør maaske i flere Tilfælde Bolten paa Vognstangen udtages. Iøvrigt er Trækfærgen bygget nøjagtigt som Aalborg—Nørre Sundby Færgen, og her har man godt vænnet sig til baade Op- og Nedkørsel. Færgemand Rasmussens Klage over Slid paa Træktov og anden Slitage kommer for saa vidt ikke Generalpostdirektionen ved, da dette hører med til Materiellet, men hvis Træktovet fik Lov til at tørre

engang imellem og blev passet og efterset, vilde det selvfølgelig kunne vare meget længere. Derfor bør der være et Reservetov.

Men ogsaa i anden Henseende begyndte den nye Æra mindre fredsommeligt. Garver F. Møller¹⁾ i Nykøbing retter i et »Promemoria« af 5. Januar 1853 til Postdirektøren, Grev Danneskiold-Samsøe, et skarpt Angreb paa den nye Færgemand for hans Behandling af det rejsende Publikum. Det havde, fortæller han, i nogen Tid været ham paafaldende, hvorfor saa mange af hans sædvanlige Kunder fra Lolland ikke mere lod sig se. Dette gjaldt ikke alene de nærmeste Byer fra Thoreby Sogn, men ogsaa Byer fra fjernere Egne, som Majbølle, Kettinge, Døllefjelde o. s. v. Men efter at han nu har undersøgt Forholdene og bragt i Erfaring, hvorledes Rasmussen og maaske navnlig hans Fuldmægtig besværliggør Folk Overfarten, kan han bedre forstaa, at Folk betakker sig og foretrækker at tage andre Steder hen end til Nykøbing, og han giver da et Par Eksempler paa en efter hans Mening ganske utilbørlig Adfærd over for de Rejsende.

Lørdagen d. 18. Decbr. 1852 om Formiddagen var der ved Sundby Færgested samlet en hel Del Mennesker, som vilde til Torvs i Nykøbing. Det blæste og regnede stærkt, og det blev sagt dem, at de kunde ikke komme over i det Vejr. Iblandt de ventende var ogsaa fhv. Færgekarr, Husmand Hans Bødker i Sundby, der tilbød at ville ro 12 over ad Gangen i Færgevæsenets Joller uden nogen Risiko, men »han betydedes at holde sin Mund«. Nogle klagede, andre skændtes med Færgeforpagteren og hans Fuldmægtig, men først Kl. 12 slog Befrielsens Time, og Mængden blev stuvet sammen i Trækfærgen som umælende Dyr. Samme Dag var Gaardfæster Olsen fra Nagelsti Skovgaard kommet kørende til Færgebroen med 40 Tdr. Byg, men Færgen nægtedes ham, fordi det var Lørdag og Torvedag. For ikke at lade de mange Sække forblive ude i Regnvejret »til om Mandagen eller senere, naar det behagede Færgemanden eller hans Fuldmægtig at leje ham en Færge«, maatte Olsen køre til Nysted med sit Korn. Garver Møller havde spurgt ham,

om han ikke agtede at foretage sig noget i Anledning af en saa afvisende Optræden, og Olsen havde hertil svaret, at der saamænd adskillige Gange kunde have været Grund til at klage, men han havde undladt det, fordi han med sine Jorder var Nabo baade til Rasmussen og til Godsforvalteren, der fungerede som Herskab under Herskabets bestandige Fraværelse. Forresten havde han ved en tidligere Lejlighed talt med Godsets Birkedommer, Byfoged Ravnkilde i Sakskøbing, herom og om den Fortræd, sligt kunde forvolde i Forholdet til de Næringsdrivende i Nykøbing, men Ravnkilde havde blot svaret: »Det er jo godt, saa kommer Folk her til Sakskøbing i Stedet for til Nykøbing«.

Det andet Tilfælde, Garver Møller fremfører, daterer sig fra nogle Dage senere, nemlig Juleaftensdag 1852. Denne Dag blev der afkrævet de Rejsende »dobbelte og af nogle muligvis endnu højere Færgepenge« end dem, de lovlige Takster hjemlede. Blandt Ofrene var ogsaa Gaardfæster Rasmus Madsen i Nagelsti, (nuværende Sundtoftegaard), der henvendte sig til Færgeforpagter Rasmussen personlig for at protestere. Rasmussen svarede, at der var Isfragt, »uagtet det var enhver bevist, at der ingen Is den Dag var i Guldborgsund«. Dette med Isfragten havde iøvrigt alle Dage været et kildent Punkt, der havde givet Anledning til adskillige Konflikter og Klager. For saadanne Tilfælde gjaldt nemlig ingen faste Regler, men Betalingen bestemtes »ved billig Forening efter Farens Beskaffenhed«, et noget elastisk Begreb og en højst farlig Bestemmelse, der let kunde misbruges og ogsaa flere Steder blev det, idet man regnede med Isvanskeligheder, saa snart man blot kunde se Is fra Overfartsstedet. De Rejsende var saa i Reglen henviste til enten at betale den stærkt forhøjede Takst eller tage hjem igen. Undertiden betænkte de sig lidt og gik i Mellemtiden ind i Færgekroen for at varme og styrke sig ved en Forfriskning. Og da Kroen ogsaa hørte Færgevæsenet til, var det jo en yderligere Profit for dette.

For at nævne et enkelt Eksempel fra Sundby Færgested klager Skolelærer Thomsen fra Skelby den 2. Marts 1820 over, at han maatte betale 2 Rdlr. for Mellemfærgen under

Paaskud af, at der var Drivis i Guldborgsund. Han protesterede og erklærede, at han ingen Is kunde opdage, men Stiftamtmand Jessen, der formentlig har ment, at en Færgemand eller Færgekarl havde mere Forstand paa Is end en Skolelærer, resolverede, at de 2 Rdlr. ikke var for meget for den Lysttur.

Forresten giver Istransporten ogsaa undertiden Anledning til Bryderier for Færgeforpagteren. Saaledes retter Enkefru Junior i Marts 1844 en underdanig Forespørgsel til den høje Postdirektion, »om det virkelig kan være Fremmede, Færgestedet ganske uvedkommende, tilladt at anholde Rejsende i Nærheden af og ved selve Færgestedet for paa Isen at overføre dem og deres Befordringer«. Hun formener, at naar hun har Besværet med at holde den nødvendige Passage i Isen aaben, saa maa hun eller i det mindste hendes Færgefolk have Eneret paa at føre Folk over Isen. Hendes Begæring bliver imidlertid afslaaet, og samme Skæbne faar et Andragende fra Færgemand Rasmussen 10 Aar senere. Stiftamtmand Holsten konfererer derom med Byfoged Ravnkilde og udtaler, »at han med denne maa være enig i, at der ikke er Anledning til at gøre nogen Forandring i det hidtil bestaaende Forhold med at indrømme Andrageren den ansøgte Eneret«.

Denne af Garver Møller rejste Sag, hvis Forløb ellers ikke nærmere er omtalt, foranledigede Kammerherre Holsten til i en Skrivelse af 2. Febr. 1853 at udtale følgende:

»I Henseende slutteligen til den fra Garver Møller fremkomne Klage da tror jeg, at saadanne Klager, der især i de nuværende bevægede Tider hyppigen fremkommer og næppe altid ere ugrundede, ene ville kunne standses paa den Maa-de, at der efter mit tidligere Forslag ansættes en i Nykøbing boende lokal Opsynsmand, da den Opsigt, som den i Saks-købing boende Politimester skal holde med et saa stærkt afbenyttet Færgevæsen, er og maa blive saa godt som intet-betydende«.

Aaret i Forvejen havde nemlig Kammerherren over for Generaldirektøren givet Anvisning paa en saadan lokal Til-synsførende, idet han hertil havde foreslaaet 2den Fuld-

mægtig paa Birkedommerens Kontor i Nykøbing, Wilcken. Han skriver herom, at denne vilde være skikket til at overtage et saadant Hverv og var villig dertil mod en aarlig Godtgørelse af 20—30 Rdlr., samt mod at han selvfølgelig havde fri Overfart for sin Person, naar han i sin Bestillings Medfør passerede Vandet. »Jeg gaar ud fra«, slutter Holsten, »at Meningen er den, at en saadan Opsynsmand alene skal til ubestemte Tider komme til Stede for at passe det fornødne, men derimod ikke at han skal være at træffe, hver Gang en Rejsende ønsker at andrage noget; thi dette sidste kan Wilcken ikke, da han hyppigen er paa Rejse paa Landet i sine Forretninger for Birkekontoret, ligesom ogsaa i saa Fald den aarlige Løn maatte sættes højere«. Som Svar paa dette Stiftamtmandens Forslag var der indløbet følgende Skrivelse fra Danneskiold-Samsøe:

»I Anledning af Stiftamtets ærede Skrivelse af 18. Januar 1852 betreffende en i Nykøbing bosat Mand til at holde den lokale Inspektion med Sundby Færgested skal jeg ikke undlade tjenstligt at meddele, at en saadan Ansættelse ikke for Tiden vil kunne finde Sted«.

Hvorvidt Tanken nogen Sinde blev virkeliggjort, er maaske tvivlsomt, men derimod havde, i hvert Fald i en lang Aarrække, et Par lokale Mænd været beskikkede til at foretage et aarligt Eftersyn af Materiel og for Resten Færgesænen i det hele. Fra og med Aar 1851 fungerede i denne Egenskab Skibsbygger L. C. Dresler i Nykøbing og Gaardfæster J. C. Olsen, Nagelsti Skovgaard. Det tager sig derfor maaske lidt mærkeligt ud, at Olsen, der paa sin Vis altsaa var Færgeforpagterens Overordnede og havde Ret og Pligt til at paatale Mangler og Misbrug, vilde finde sig i den af Garver Møller ved Juletid 1852 skildrede Behandling. Da disse Indberetninger giver et godt Indblik i Tingenes hele Tilstand, hidsættes her en enkelt saadan fra et Par Aar længere frem i Tiden.

1854, den 5. Juli mødte undertegnede Skibsbygger Dresler af Nykøbing og Gaardbruger J. C. Olsen af Nagelsti Skovgaard i Sundby Færgesgaard for at foretage det sædvanlige Syn over Færgestedet med Tilbehør og afgive For-

klaring om sammes Tilstand til Vedkommendes Afbetjening i Følge Færgesteds-Reglementets Bestemmelse herom. Forpagteren af Færgestedet, C. M. Rasmussen, var til Stede, og paa Færgestedsejerens Vegne var mødt Forvalter Andersen³⁾ af Sundby, i hvilke Vedkommendes Overværelse vi foretog Eftersynet saaledes:

1. De ved Færgestedet værende 3 Færger, nemlig a) Trækfærgen med Træktov og 4 Aarer, b) den saakaldte Storfærge og c) Lillefærgen, de to sidste med Sæder, Aarer, 2 Skibsankere og videre Tilbehør fandtes alle i komplet og forsvarlig Stand.

2. Endvidere forefandtes 3 Færgejoller med Sæder, Aarer og øvrige Tilbehør, ligeledes i komplet, god Stand.

3. Hvad Færgebroerne angaar, da fandtes de paa Broen ved Sundby-Siden ved forrige Aars Syn udsete Mangler afvundne tilfredsstillende, ligesom den manglende Brolægning paa Nykøbing Færgebro nu er udført, saaledes at begge Færgebroer med Bolværker, Klap og Slæbe- eller Nedgangssteder, bevægelige Hængebroer med Spil, Brolægning o. s. v. er i forsvarlig og mangelfri Stand.

4. I Stedet for det ved forrige Aars Syn kasserede Trækfærge-Signalfag er anskaffet et nyt, som tillige med to andre Signalfag af forskellige Mærker, der skønnes at være hensigtsmæssige, opbevares ved Nykøbing Siden, og som alle fandtes i forsvarlig Stand.

5. Hvad Bygningerne angaar, da fandtes det gamle Vaaningshus samt Ladehuset nedbrudte, og et nyt, rummeligt, grundmuret Stuehus, samt Lade- og Staldbygning under Opførelse, i hvilket Stuehus vil findes bekvemmere Indretning af Gæstestue og Gæstekammer for Rejsende, men som endnu ikke er færdige til Afbenyttelse. Derimod fandtes i forsvarlig Stand og god Orden Rejsestalden med Indretning for Heste og iøvrigt til Befordringer henhørende, samt det til denne Rejsestald opførte Krohus med Skænkestue, Færge- og Befordringskontor, samt Karlekammer for de Rejsendes Kuske m. v.

6. Færgestedets Takst med Tillæg beror i Færgekantoret og udførlig Kopi af Taksten er malet paa Tavler og op-hængt: ved Sundby paa Rejsestalden og ved Nykøbing Siden paa et Plankeværk tæt op til Færgebroen, hvorforuden et Eksemplar af Taksten skal være beroende paa Gæstgivergaarden i Nykøbing.

Det bemærkes endvidere, at der til Vejledning ved Overfarten haves faste Pæle paa begge Færgebroer, hvorpaa er anbragt passende store Lygter, der antændes i mørkt Vejr,

hvorforuden det forklaredes, at der om Vinteren haves Lys i Færgestue-Vinduerne ved Sundby Siden.

Iøvrigt vides intet at bemærke ved Færgestedet, dets Indretning eller Bestyrelse, og for saa vidt vi kender eller kan vide det, overholdes Færgestedsreglementet. Denne Forretning er saaledes afholdt efter vores Samvittighed og bedste Skøn, hvilket vi, om forlanges, vil edelig bekræfte under Retten, og som vi hermed stadfæste med vore Underskrifter.

Sundby Færgegaard datum ut supra.

L. C. Dresler. J. C. Olsen.

Da nu med Aaret 1852 den nye Færge og de andre Foranstaltninger var en Kendsgerning, søgte Godsejeren paa forskellig Maade at skaffe sig Kompensation for de Udgifter, som alt dette havde forvoldt. Der var ganske vist samtidig med Trækfærgens Indførelse i Driften blevet vedtaget nogle midlertidige Takster, men Færgestedsejeren ønskede det hele Betalingspørgsmaal taget op til Revision, eventuelt med Forslag om Opkrævning af Bropenge, idet han erklærede, at Taksterne gennemgaaende var for lave. Da imidlertid hverken de offentlige Myndigheder eller Nykøbing Havnekommission syntes at ville gaa med til at anbefale en almindelig Takstforhøjelse og endnu mindre høre Tale om Bropenge, havde Færgeejeren sin Opmærksomhed henvendt paa et andet Punkt. Godsets Beboere havde fra gammel Tid den Særrettighed at blive færget over Sundet for halv Betaling, og denne Begunstigelse fandt Ejeren nu passende kunde hæves. Saa snart Rygtet om disse Planer kom frem, fremkaldte det en Protest fra den Del af Sognet, som var interesseret heri. Der indsendtes en Adresse til Finansministeriet, hvori man i Almindelighed finder det ubilligt at forhøje Færgetaksten. Nykøbing var jo dog, siges der, den Købstad, der laa mange af Godsets Beboere saare nær, og hvor det var naturligt at ty hen, naar man havde en ubetydelig Genstand at sælge, f. Eks. en sammensparet Skæppe Aske, et Pund Smør o. desl.; men ogsaa i Sygdomstilfælde, ved Barselaffærer maatte man jo tit søge nærmeste Hjælp i Nykøbing. Naturligvis havde der med Trækfærgens Anskaffelse og de andre herhen hørende Foranstaltninger været forbun-

det betydelige Omkostninger, men den nye Færges Fortrin, ogsaa i Retning af Besparelser, viste sig f. Eks, klart deri, at den normalt kunde besørges af 2 Mand, og kun i meget slet Vejr var det nødvendigt at anvende desforuden 1 à 2 lejede Folk, der godt kunde være ganske uøvede. Tidligere kunde ikke sjældent baade 4 og 6 Mand være nødvendige ved en lidt vanskelig Transport med de gamle Færger. Endvidere var Færgegaarden og Færgefarten just bortforpagtet for 1600 Rdlr. aarligt, hvilket efter kyndiges Udsagn kunde betragtes som en god Forretning for begge Parter. Med Hensyn til det andet Spørgsmaal slutter Skrivelsen saaledes:

»Vi har endvidere hørt, at det er under Ventilation at hæve den fra Alders Tid os tilstaaede Rettighed, nemlig halv Betaling for Godsernes Beboere og hvad de medbringe, af den bestemte Færgetakst, og Sundby Husmænd slet intet. Disse Rettigheder er ogsaa ved en kgl. Resolution stadfæstet, saa vidt vides først i Aaret 1737 og siden bekræftet 8. Febr. 1811. og i vore Fæstebreve er denne Rettighed ogsaa indført, imod at vi derfor forretter Arbejde til Færgebroen, og Sundby Husmænd hjælper Færgeforpagteren at ilandsætte Færgefartøjerne; saa haaber vi derfor, at det enten bliver bestaaende ved det gamle, eller om det høje Ministerium ligefuldt vil indføre en forhøjet Færgetakst, denne da, i det mindste for vores Vedkommende, først forelægges Rigets Ständerforsamlinger, for at der, ved vore Repræsentanter kan gives os Lejlighed til yderligere at forsvare vore Rettigheder«.

Denne Protestskrivelse, der er dateret 20. Decbr. 1852, var »conciperet af Gaardmand Ole Pommer i Thoreby«⁴⁾ og er paa Bagsiden forsynet med 157 Underskrifter, der fordeler sig paa følgende Maade:

Nagelsti:	21	Gaardmænd	(af 23),	30	Husmænd.
Thoreby:	37	—	(af 38),	26	—
Flintinge:	27	—	(af 37),	16	—

Den Særrettighed, som Adressen paaberaabte sig, havde i hvert Fald bestaaet i meget over 100 Aar og beroede paa en Passus i Abraham Lehns Færgereglement af 22. Novbr. 1737, saalydende: »Saa betaler ogsaa herefter, som til Dato, Fuglsangs og Prierskovs Godser kun halve Færgenge af

sig og hvad de haver med at føre«. Denne Bestemmelse var senere gaaet over i Færgereglementet af 8. Febr. 1811, hvor Udtrykket ændredes til: »Fuglsangs og Prierskovs Godsers Bønder«.

Beboernes Adresse til Finansministeriet gav Anledning til forskellige Drøftelser og Udtalelser. Saaledes skriver Nykøbing Havnekommission:

»Denne sidstberørte, ældgamle Rettighed har ikke alene Lovskraft ved det allernaadigst approberede Reglement for Sundby Færgested af 8. Febr. 1811 § 7 in fine, men den har, saa vidt Havnekommissionen har været i Stand til at erfare, sin Begrundelse i en kgl. Bevilling af 1737. Den rimelige Grund til denne exceptionelle, lige saa billige som retfærdige Lovbestemmelse, maa, saa vidt Havnekommissionen skønner, søges i de nævnte Godsers Nærhed ved Nykøbing og i Nødvendigheden for dem ved mangfoldige Lejligheder at skulle søge denne Købstad, naar de ikke med Tids- og Pengespilde skulle nødsages til at søge til de andre, dem flere Mile fjernede Købstæder«.

Stiftamtmand Holsten ytrer sig gentagne Gange om den samme Sag, saaledes 2. Febr. 1853, hvor han siger:

»Hvad angaar Bøndernes vedlagte Andragende, da maa ogsaa jeg erklære mig imod nogen Forandring i de dem fra Arilds Tid hjemlede Privilegier, hvilket formentlig ikke heller vil kunne ske uden ved Lov, for saa vidt som Privilegier ere grundede i kongelige Resolutioner«.

Men næste Aar synes han at staa mindre stærkt paa Bøndernes Parti, idet han udtaler:

»Jeg er selvfølgelig af den Mening, at det vilde være ønskeligt, om saadanne Privilegier som de ommeldte kunde bortfalde, især efter Bondestandens nuværende Kaar; men jeg kan vedblivende ikke andet end finde det i al Fald tvivlsomt, om selve Indretningen af den nye Færge kan have nogen Indflydelse herpaa, og muligvis kunde det være rettest at spørge Kammeradvokaten. Iøvrigt ses det af Færgeforpagterens Skrivelse, at han kræver fuld Færgetakst for Trækfærgen ogsaa af Bønderne, og hvis saadant skulde staa sig, er det naturligvis et yderligere Moment mod at sætte Taksten højere end 3 og 4 Skilling (d. v. s. henholdsvis Sommer- og Vintertakst), da disse Bønder hyppigen tager til Nykøbing som deres nærmeste Købstad«.

For om muligt at faa en autoritativ Kendelse om dette Privilegiums juridiske Værd, indankedes Spørgsmaalet for Højesteretsadvokat, Etatsraad O. C. Blechingberg⁵⁾, der om den omstridte § 12 i Abraham Lehns Reglement af 1737 bl. a. udtaler følgende:

»Hvorledes Ordet »Godser« her end er at forstaa, saa medførte Bestemmelsen en Favør for dem, hvem den kom til Gode; men ligesom ingen Forhandling med Godsernes Bønder laa til Grund for den givne Forskrift, saaledes maa jeg anse det for uantageligt, at den daværende Godsejer har villet forpligte sig og Eftermænd lige over for sine Bønder, saaledes at han fraskrev sig sin Ret til med kgl. Sanktion senere at forandre den gjorte Bestemmelse«.

Blechingberg mener derfor, at Spørgsmaalet maa kunne ordnes ad administrativ Vej ved Forhandling med Færgeejeren, hvorved naturligvis saa Pligtarbejdet bortfalder.

Fremdeles udtaler Højesteretsadvokaten:

»For saa vidt udstedte Fæstebreve maatte indeholde Til-sagn om den omspurgte Moderation, er det jo vel et Spørgsmaal, om deraf ikke maatte udspringe en paa Kontrakt grundet, mere bindende Ret, men uden nærmere at kende Indholdet af deslige Fæstebreve, skulde jeg dog være tilbøjelig til at antage, at de ikke kan fortolkes som tilsigtende en anden og stærkere Ret, end der i Almindelighed anses hjemlet«.

Ved disse Udtalelser af en fremragende juridisk Autoritet var der aabenbart allerede skudt en Bresche i Bøndernes Stilling. Den, der i det følgende fik hele Takstspørgsmaalet til Behandling, var Postinspektør V. Billeskov Hjort⁶⁾.

Den 24. Novbr. 1855 indsender P. J. Neergaard paa sin Broderkones Vegne en Skrivelse til Generalpostdirektøren, hvori han, foruden at andrage om en almindelig Takstforhøjelse, bemærker: »Desuden samme Betaling, hvad enten det er Bønder eller ikke Bønder«. Han fremhæver »det urimelige i, at Godsets Bønder, altsaa ikke Husmænd, Indsiddere og Tjenestefolk, sættes over for halv Pris«. »Og hvorledes«, tilføjer han, »skal man altid kunne afgøre, at det er en Bonde, der vil færges over«. Denne Neergaards

Fortolkning af Ordet »Bønder« i Reglementet af 1811 vil Postdirektionen dog absolut ikke godkende, men fremhæver, at »Bønder« selvfølgelig ikke her skal forstaaes i landbrugs-mæssig Forstand som Gaardmænd i Modsætning til Husmænd og andre, men i hvad man kunde kalde Byfolks Betegnelse for alle, der bor paa Landet.

Imidlertid viste det sig mere og mere, at Postdirektionen i Virkeligheden var stemt for en Fjernelse af dette gamle Privilegium, der ingen som helst Lovhjemmel havde at støtte sig til. Mente man imidlertid, at f. Eks. Bestemmelsen om Hævd kunde komme til Anvendelse, ja, saa havde man jo her, som iøvrigt ellers, den Udvej at lade Domstolene udtale sig herom. Sundby Husmænds særlige Forhold, slet intet at betale for Overfarten, var overhovedet intet Steds omtalt, lige saa lidt som deres Henvisning til, at de skulde »ro Kongens Transport«, d. v. s. assistere ved Fribefordringen. Man maatte derfor foreslaa, at disse Husmænds fremtidige Vilkaar overlodes til privat Ordning mellem Parterne indbyrdes. Postinspektør Billeskov Hjort slutter da saaledes:

»Jeg skønner ikke rettere end, efter hvad der i Bilagene er anført og efter den Forandring, som Tiden har medført i dette Forhold, denne Begunstigelse for Godsets Bønder bør hæves, saaledes som jeg ogsaa har foreslaaet for Jægerspris«.

Da saa endelig Nykøbing Havnevæsen uddrog Bønderne sin Støtte, var det dermed givet, at disse havde tabt Slaget, og at deres ældgamle Privilegium ikke vilde faa Plads i det nye Reglement, som sikkert vilde komme i en forholdsvis nær Fremtid. (Det er blevet denne Artikels Forfatter mundtligt meddelt, at »Folk ikke var fri for at snyde, med hvem de var«. Særligt da den gamle, daarligt seende Valerius Dyrhauge var Færgefuldmægtig, kom paa den Maade adskillige uberettiget over for halv Betaling. Sundby Husmænd blev lige til Færgeriets Ophør sat gratis over for Personers Vedkommende imod at være behjælpelige med at hale Fartøjerne paa Land ved disses Eftersyn).

Medens Myndighederne saaledes i Virkeligheden var blevet enige om dette Beboernes Privilegiumsspørgsmaal, voldte

det stadig betydelig Vanskelighed at finde et brugbart Grundlag for en eventuel Takstforhøjelse. Postinspektør Hjort forsøgte da ved en Gennemgang af de indsendte Indberetninger om Færgefrekvensen at danne sig et Skøn over Indtægternes Størrelse og benyttede hertil de senest indsendte Aargange, bl. a. Aargang 1854, der tager sig saaledes ud:

Indberetning om Antallet af de Passagerer m. v., der i Aaret 1854 er passerede fra Sundby til Nykøbing og tilbage.	
Hvor ofte ethvert Fartøj er benyttet:	Færgerne = 1301
	Jollerne = 2696
Antallet af almindelig betalende Rejsende	= 2861
« « Rejsende med lavere Takster for Bønder	= 10937
Antallet af Vogne	= 1048
« « Heste	= 2156
« « Kvæg	= 163
« « Faar, Kalve, Svin	= 1373
Gods	{ Læs = 1403
	{ Tønder = 293
	{ Lispund = 3005

Imidlertid viste det sig, at denne Statistik var, om ikke just intetsigende, saa dog kun tilnærmelsesvis rigtig. Disse Optællinger, som var paabudt Færgemanden af Generalpostdirektionen fra 1. August 1836, blev nemlig til paa den Maade, at man den ene Uge talte op en Mandag, den næste Uge en Tirsdag, den tredie en Onsdag o. s. v., og derefter multiplicerede med 7. Naar der saa indtraf en Markedsdag eller en anden Dag med stærk Trafik, beregnede man denne rent skønsmæssigt. Postinspektør Hjort forlangte derfor at faa Adgang til Færgemandens Regnskaber, og efter en meget grundig og indgaaende Gennemgang af disse aflagde han Beretning om sine Undersøgelser i April 1857. Ogsaa en Repræsentant for Færgekarlene, nemlig Hans Eriksen jun. havde været tilkaldt og udtalte: »Der er 3 faste Færgekarle og 1 Reservekarl. Alle har hver i Løn af Færgemanden 60 Rdlr. aarlig, fri Kost og Værelse. De Drikkepenge, som falder ved Færgestedet, og den Godtgørelse, som Postvæsenet betaler for Bistand ved at læsse Postgodset, deles mellem de

3 faste Færgekare, til hvem Reservekarlen og Ekstramandskabet skal afgive de Drikkepenge, som de modtager. Ekstramandskab faas af Egnens Beboere«.

Det Resultat, Postinspektør Hjort kommer til ved at gennemgaa Færgeforpagterens Regnskab, er da, at han ikke tror, at Færgeriet under de nuværende Forhold kan kaldes nogen særlig god Entreprise. Vel ved han, at Meningen derom er delte, men alt sligt beror jo dog kun paa et personligt Skøn. Han mener derfor at kunne anbefale en Revision af Takstreglementet, og den 14. Juli 1858 kommer saa endelig de nye Takster til Afløsning af de nøjagtigt 40 Aar gamle af 18. Juli 1818.

*Takst for Færgefarten mellem
Nykøbing paa Falster og Sundby paa Lolland.*

I Følge dertil meddelt Bemyndigelse tillades det herved Færgemanden i Sundby, i hvis Færgerettigheder ingen maa gøre Indgreb under Mulkt af 2—4 Rdlr. efter Sagens Omstændigheder til Stedets Fattigkasse, samt Erstatning til Færgemanden af dobbelte Færgepenge at oppebære følgende Betaling:

I. Naar et helt Fartøj fragtes,

	Sommer	Vinter
1. For den største Færge.....	80 Skilling	1 Rigsdaler
2. For Trækfærge.....	48 -	64 Skilling
3. For den mindste Færge.....	40 -	48 -
4. For en Jolle.....	16 -	20 -

Findes der Is i Farvandet mellem Broerne ved Nykøbing og Sundby, erlægges for en Færge 1 Rdlr. og for en Jolle 48 Sk., men under farefulde Omstændigheder $\frac{1}{3}$ eller $\frac{2}{3}$ mere. Stykgods, som ikke overføres paa medfølgende Vogn, Postgods undtagen, kan ikke forlanges befordret med Trækfærge, med hvilken kun kan fordres overført 1 Vogn med Heste ad Gangen; og overføres med første Befragter og Færgemandens Samtykke samtidig to Befordringer, er Færgemanden berettiget til at oppebære herfor stykkevis Betaling, selvom begge Vogne tilhøre samme Befragter. Af svært læssede Fragtvogne, som af Færgemanden skønnes at føre mere end 5 Skpd., skal saa meget aflæsses, forinden de køre op og ned ad Klapbroerne, at disse ikke beskadiges.

Naar nogen overføres med et allerede af en anden fragtet Fartøj, skal han derfor erlægge den nedenfor fastsatte Betaling, der kommer til Afdrag i den, som første Befragter skulde erlægge, dog saaledes, at denne derved ikke til Færgemandens Skade kommer til at betale mindre end nedenfor bestemt for sig og sine Medrejsende, hvorimod det er en Selvfølge, at naar den stykkevise Betaling i saa Fald ikke vilde blive højere

end den fulde Fragt for Fartøjet, skal han kun erlægge dette sidste Beløb. Denne Bestemmelse er dog, som foranført, ej gældende for Trækfærgen, ved hvis Afbenyttelse Færgemanden er berettiget til altid at oppebære stykkevis Betaling.

II. Naar et Fartøj alligevel skal gaa over:

	Sommer	Vinter
1. For en Person, uden Hensyn til Stand eller Hjemsted, og saa meget han holder i Haanden samt Rejseklæder; (for et Barn fra 2—12 Aa. det halve, for Børn under 2 Aar samt nødlidende betales intet)	3 Skilling	3 Skilling
2. For en Hest	5 -	6 -
For et Quæghoved	4 -	5 -
- et Svin eller Føl	2 -	3 -
- et Faar, Lam, Kalv eller Gris...	1½ -	2 -
- en Hjort eller et Daadyr.....	2 -	3 -
- et mindre Dyr eller et Par Harer	1 -	2 -
3. For en Karet eller Rustvogn med paaværende Rejsetøj og Gods	32 -	40 -
For en Chaise eller stor aaben Vogn med do.	24 -	32 -
For en mindre Rejsevogn, Arbejdsvogn, eller Fjællevogn med do.....	16 -	20 -
For en Arbejdsvogn eller Fjællevogn uden do.	12 -	16 -
For en Kariol eller anden tohjulet Vogn med do.	8 -	12 -
For medfølgende Heste betales særskilt.		
4. For en Kasse, Kuffert, Kiste eller deslige paa 50 Pund og derunder	1½ -	2 -
For en do. do. do. do. over 50 Pund indtil 100 Pund indbegreben, og saa fremdeles for hvert 100 Pund mere...	2 -	3 -
For en Tønde Korn.....	1 -	1½ -
For en Tønde Tjære, Smør, Salt, Kalk, Kul eller deslige	2 -	3 -
Mindre eller større Gods betales forholdsmæssigt til Foranførte.		

Sommertiden regnes fra 1. April til 1. Oktober og Vinteren den øvrige Del af Aaret.

Den Godserne Fuglsang og Prierskovs Bønder hidtil tillagte Rettighed, for sig selv og hvad de føre med sig, ikkun at betale halve Færgespenge, bortfalder herefter og som Følge heraf ogsaa det Pligtarbejde, som af bemeldte Bønder i Følge gammel Skik og Brug ydes til Færgestedet. Færgemanden er pligtig til, naar Vejrliget gør saadant fornødent,

at holde 2 Færgekarle ved Nykøbing Siden af Færgeløbet, og i Mørke at holde Lygter tændte paa begge Brohoveder imod herfor at oppebære af de Rejsende, som overføres, efter at Lygterne er tændte, 4 Skilling for hvert Fartøj. Endvidere skal han ved Huset i Nykøbing holde et Værelse, hvor Rejsende kunne søge Ly og henlægge deres Rejsegods eller Rejsetøj. Færgefolkene skulde være behjælpelige ved Kreaturers, Vognes samt Godssets Ind- og Udskibning, men maa ej, under Mulkt, fordre Drikkepenge af de Rejsende, med mindre deres Tjeneste afbenyttes til at befordre disses Tøj eller Gods til og fra Landingsstederne. Hvis Færgemanden findes selv eller ved sine Folk at have fordret og oppebaaret højere Betaling, end ovenfor fastsat er, eller fordret Betaling af dem, som til fri Befordring ere berettigede, skal han bøde fra 2—4 Rdlr. efter Sagens Omstændigheder til Stedets Fattigkasse.

Denne Takst skal opslaas paa begge Sider af Færgeløbet.

Hvorefter alle Vedkommende sig have at rette og forholde.

Kjøbenhavn, den 14. Juli 1858.

S. Danneskiold-Samsøe,
Generalpostdirekteur.

Th. Schultz.

Det er, ligesom der nu falder en vis Ro over Forholdene ved Sundby Færgested, i al Fald er det meget lidt, der heretter kommer til ens Kundskab; en enkelt Klage og nu og da lidt Smaadrillerier af mindre Betydenhed. Saaledes skriver Færgeforpagterske, Enkefru Mine Rasmussen den 14. Juli 1865 til Generalpostdirektøren følgende:

I det sidste Aars Tid indtræffer det hyppigt, at flere Familier i Nykøbing slutter sig sammen i et Selskab for at gøre Skovtur til det omtrent $\frac{1}{4}$ Mil herfra liggende Skovfogedhus i Fuglsangs Storskov og overføres da undertiden her ved Færgestedet baade Tur og Retur, undertiden benytter derimod egne Sejlbaade til Skovfogedhuset og spadserer da om Aftenen paa Tilbageturen hertil for at overføres til Nykøbing. Saadanne Selskaber ere stundom talrige, og det er ikke sjældent, at 1 Person rekvirerer en Jolle til 1 Mark og derfor forlanger overført 14 á 16, ja indtil en Snes Passagerer, hvilket Vejrliget stundom ikke engang tillader at indlade. Om der i Taksterne I., 3. Stk. med Ordene »sig og sine Medrejsende« kan være ment saadanne af flere Familier samlede talrige Selskaber, eller om ikke i deslige Tilfælde snarere den stykkevise Betaling kan komme til Anvendelse, hvor Selskabet bestaar af over 5 Personer, derom

tillader man sig allerærbødigst at udbede Deres Excellences Resolution gunstigst meddelt, ligesom man er saa fri at forespørge, til hvilken Grænse de Rejsendes Fordringer kunne anses berettigede med Hensyn til Antallet af de Personer, som forlanges overførte i en Jolle«.

Generalpostdirektionen synes næsten at trække lidt paa Smilebaandet over Nykøbingensernes drilagtige Paafund, men maa naturligvis give Fru Rasmussen Ret i, at den Slags Arrangementer ikke er i Overensstemmelse med Takstreglementets Forudsætninger. Hun faar derfor den Besked at sige til Skovgæsterne, at naar flere end 5 gaar over paa een Gang i en Jolle, betaler hver enkelt den fastsatte Takst 3 Skilling. Med Hensyn til Antallet kunde vel 10 Personer ad Gangen anses for passende, da man naturligvis ikke maatte tage saa mange med, at Jollen kæntrede.

Men trods Trækfærge og andet nyt er det dog Broen, man gaar og venter paa, den Bro, der blev snakket om i mindst 20 Aar, inden den blev til Virkelighed.

Den 29. Decbr. 1862 stadfæstede Kong Frederik den 7de følgende af Rigsdagen vedtagne Lov, hvis første Paragraf lyder saaledes:

»Ved Indenrigsministeriets Foranstaltning skal der bygges en fast Bro over Guldborgsund mellem Nykøbing Falster (Nord eller Syd for Havnen) og Kysten af Lolland ved Sundby for en Sum af indtil 155.000 Rigsdaler. Udgiften hertil udredes paa den i F. 29. Septbr. 1841 § 15 for Hovedlandeveje foreskrevne Maade, dog saaledes at i Anlægsomkostninger afgaar dels et Beløb af 10000Rdlr., som Monarkiets Finanser antages at ville tilskyde paa Postvæsenets Vegne, dels et lignende Tilskud af 15000 Rdlr., som forlods udredes af Nykøbing Kommune«.

Oprindeligt var det Tanken, at Broen skulde anlægges i Forbindelse med Færgebroen i Nykøbing, men af en Adresse til Indenrigsminister Orla Lehmann, dateret 18. Juni 1863 og underskrevet af hundrede og nogle og tredive Borgere i Nykøbing, fremgaar det, at Ministeren under Paavirkning af forskellige Henvendelser fra anden Side mente at burde udskyde Spørgsmaalet om Beliggenheden til yderligere Overvejelser havde fundet Sted. Den omtalte Adresse havde følgende Ordlyd:

Deres Excellence Hr. Indenrigsminister Lehmann.
Kommandør af Dbg., Dannebrogsmænd!

Deres Excellence har fra det Øjeblik, hvor De blev bekendt med de Arbejder og Forhandlinger, der havde funden Sted for at iværksætte Bygningen af en Bro over Guldborgsund, omfattet dette Foretagende med en saa varm Interesse og navnlig vist Nykøbing en saa stor Imødekommenhed og Velvilje, at vi ikke tage i Betænkning at henvende os til Dem med en Udtalelse angaaende denne for Nykøbing saa vigtige Sag.

Med megen Tilfredsstillelse fulgte vi den af Deres Excellence for Rigsdagen forelagte Plan, hvorefter Broen skulde have sit Udgangspunkt fra Færgebroen, hvilket vi altid have anset for det ønskeligste og det for Byen og det Almene mest hensigtsmæssige, og med Beklagelse saa vi, at der mod denne Plan rejste sig Modstand, fremkaldt dels af Mangel paa Kendskab til de lokale Forhold og dels ved her fra Byen udgaaede Andragender, hvilke dog ingenlunde havde funden nogen almindelig Tiltrædelse, men tværtimod bleve meget misbilligede.

Deres Excellence fandt Dem imidlertid herved forandriget til at foreslaa en derefter vedtagen Bestemmelse i Loven, hvorved Afgørelsen af Broens Beliggenhed skulde holdes aaben og gøres afhængig af nye Undersøgelser, hvilke nu ere paabegyndte paa en Syd for Havnen foreslaaet Linje. Denne Linje har, fra Skibsfartens Side betragtet, ved sin Beliggenhed en maaske dog noget tvivlsom Fordel fremfor Linjen ved Færgebroen, men da samme mulige Fordel kun kan opnaas ved aldeles uforholdsmæssige Udgifter baade for Statskassen og for Byen til Expropriationer af Bygninger og Grunde, til Gadeanlæg, Brolægning o. s. v., saa vilde vi, navnlig fra denne højtbeskattede Bys Side meget beklage, hvis den oprindelige Plan skulde blive opgivet; thi ved at følge denne vil ingen slige Expropriationer og Gadeanlæg behøves, og Broen vil tillige derved blive opført paa det Sted, hvor i Mands Minde Vejen mellem Lolland og Nykøbing har gaaet, hvad hverken Byen eller den nærmeste Omegn paa Lolland kan ønske forandret.

Desuden vil Øjemedet med Valget af denne Linje kun meget ufuldstændigt naas, idet baade Damp- og Sejlskibe befare den sydlige Del af Sundet lige saa vel som den nordlige; og ihvorvel Læstedrægtigheden af den nordlige Sejlads er den største, saa er Forskellen mellem de Nord og Syd paa farende store og smaa Skibes Antal, hvorpaa det dog ved Gennemfarten igennem Broen mest kommer an, næppe

synderlig stor, og forøvrigt maa vi anse den ytrede Frygt for de betydelige Ulemper for Skibsfarten, som Broens Beliggenhed ved Færgebroen skulde medføre, for at være højest overdreven, i det mindste viser de Erfaringer, som man har fra Broen over Alssund, at Sejladsen paa dette Sted ikke i nogen særdeles Grad besværes af denne.

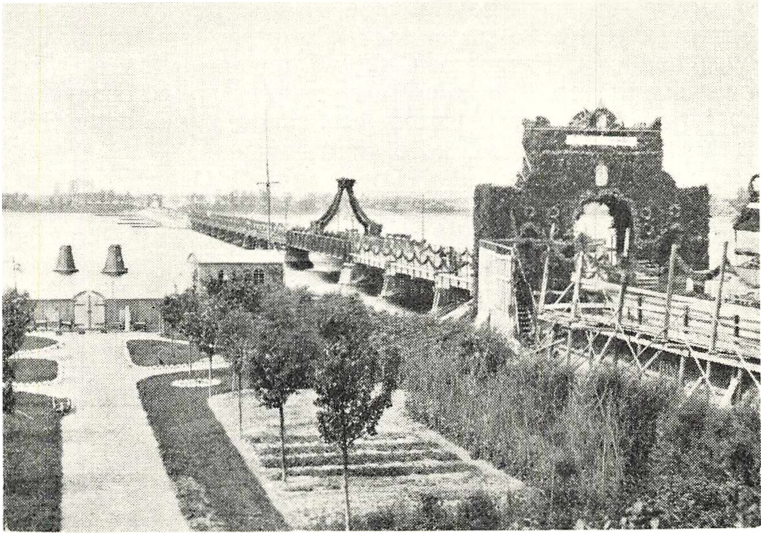
Som Følge heraf tillader vi os at anmode Deres Excellence om, at den Rigsdagen forelagte Plan til Brobygningen uforandret maa blive fastholdt ved den endelige Resolution, idet vi endvidere støtter denne vor Anmodning paa, at det ved Nedsættelsen af Byens Tilskud til Brobygningen har været saavel Regeringens som Rigsdagens Hensigt at forskaane Byen for et efter dens Evne betydeligt Offer, men at denne Hensigt slet ikke vilde opnaas, naar, ved Valget af den nye Linje, andre Udgifter, hvis Størrelse og Udstrækning ikke forud kan beregnes, skulde falde Byen til Last.

Vi tvivle ikke om, at Deres Excellence vil gøre Spørgsmaalet om Broens Beliggenhed til Genstand for den omhyggeligste Overvejelse, og at den oprindelige Plan ikke uden væsentlige Grunde vil blive forladt, og denne Udtalelse vilde derfor heller ikke være fremkommen, hvis vi ikke havde næret Frygt for, at vi, der formentlig udreder den forholdsmæssig større Del af de kommunale Afgifter, ved vor Tavshed skulde synes at billige det Skridt, der herfra er foretaget, for at opnaa en Forandring i denne Plan.

Nykøbing Falster, den 8. Juni 1863.

Underdanigst (135 Underskrifter).

Imidlertid kom jo Krigen, og det blev saaledes først den i 1865 udnævnte Indenrigsminister Estrup, som fik Æren af Broens Virkeliggørelse, men altsaa ikke med Beliggenhed ved Færgebroen. I April 1866 paabegyndtes Arbejdet, og den 4. Juli 1867 aabnedes Chr. IX's Bro under Udfoldelse af stor Højtidelighed og i Overværelse af Kong Christian og andre fyrstelige Personer. Ved Aabningsfestligheden takkede Stiftamtmand, Kammerherre Holsten Hs. Majestæt for hans Nærværelse ved denne Lejlighed. Lolland-Falster havde, udtalte Kammerherren, fra Arilds Tid været i en naturlig Forening med hinanden, havde været Eet; derfor var der ogsaa altid virket for at lette Samfærdselen mellem disse Øer, og som Bevis i denne Retning vilde han som noget af det Bedste nævne Trækfærgen, som for 13 Aar

Guldborgsundbroen ved Indvielsen i 1867. I Baggrunden Lolland.

siden (det var for Resten 15!) blev skaffet til Veje. Men det var ikke tilstrækkeligt; thi Vinteren lagde tit Hindringer i Vejen for dens Brug, naar Voverne frøs til. Noget tilstrækkeligt vilde først naas, naar en fast Bro blev lagt, og det var nu naaet. Broen havde flere Fortrin fremfor andre; der fandtes ingen lignende fast Bro i Danmark, og ingen saa stor, og her svaredes ingen Bropenge (Lolland-Falsters Stiftstidendes Referat).

Den stolte Trækfærge, for hvis Tilblivelse der var kæmpet saa haard en Kamp i mere end en halv Menneskealder, var saaledes blevet pure kasseret og maatte herefter friste en mere beskeden Tilværelse ved Overfarten nede ved Guldborg, og en endnu ringere Lod er formodentlig blevet de øvrige Fartøjer til Del.

Men var Broen saaledes et uhyre Fremskridt for Kommunikationen mellem Lolland og Falster, var dog øjensynligt ikke alle lige begejstrede herfor. Adskillige Aar førend Broen blev til Virkelighed, ja endog inden Loven herom var vedtaget, lod Færgestedsejeren røre paa sig i Anledning af de Tab, en saadan Bro vilde paaføre ham i hans privile-

gerede Næring, og medens Færgeriet fra den Side ofte var blevet fremholdt som lidet indbringende, undertiden nærmest tabgivende, er det nu (siden 14. Juli 1858) aabenbart blevet til en ikke ringe Indtægtskilde, hvis Ophør maatte hidføre en Afløsningssum til Ejeren foruden en Godtgørelse til Forpagteren af Færgegaarden for de resterende Aar af Forpagtningen.

I en Skrivelse, dateret Indenrigsministeriet 25. Septbr. 1862, undersøger Orla Lehmann hele dette Erstatningsproblem og formener, at noget juridisk Krav sikkert ikke kan gøres gældende. Han skriver: »I Skødet af 16. Oktbr. 1726 fra Frederik den 4de til Kammerherre Gabel (jfr. 22. Novbr. 1737) tales kun om Færgeret, men ikke om nogen Eneret, og først Reglementet af 8. Febr. 1811, der ikke har en saadan privatretlig Karakter, indeholder i sin § 6 et Forbud imod, at andre end de privilegerede Færgemænd befatter sig med at færge andre over for Betaling«. Indenrigsministeren slutter med at sige, at da Ejendommen er steget i Værdi, kan man sikkert ved Forhandling komme ned paa en langt ringere Sum, end den Ejeren maatte forlange.

Der høres nu ikke noget om Erstatningssagen før i 1867, hvor Skiftekommissionen i afdøde Kammerherre, Amtmand J. F. Neergaards og ligeledes afdøde Enkes Bo, d'Hrr. Fiedler og Skibsted, opgiver Netto-Indtægten af Færgeriet for Femaaret 1862—66 til en Gennemsnit af 1878 Rdlr. aarligt, hvorfor »Sundby Færgeprivilegium efter denne Beregning saaledes maatte ansættes til en Værdi af henimod 47000 Rdlr.«. »Dog«, siges der videre, »er det ikke saa meget den strenge Ret, men kun Billighed, vi ønsker; maaske 20000 Rdlr.«. Og endelig tilføjes: »Færgegaarden med sine 80 Tdr. Land mindre gode Jorder er nu kun ren og skær Avlsgaard«.

I 1868 udtaler Stiftamtmand Holsten sig imod at give nogen Erstatning, og først med Udgangen af Aaret 1870 finder Spørgsmaalet sin Løsning, idet Indenrigsministeriet den 10. December 1870 anmoder Finansudvalget om til 2. Behandling af Forslag til Lov om Tillægsbevilling for Fi-

nansaaret 1870—71 at ville stille følgende Ændringsforslag til § 16:

»Som en ny Post indsættes:

Erstatning til afdøde Kammerherre, Amtmand Neergaards og ligeledes afdøde Enkes Bo for det Sundby Færgeri ved Anlægget af Kong Christian IX's Bro over Guldborgsund tilføjede Tab 6000 Rdlr.«

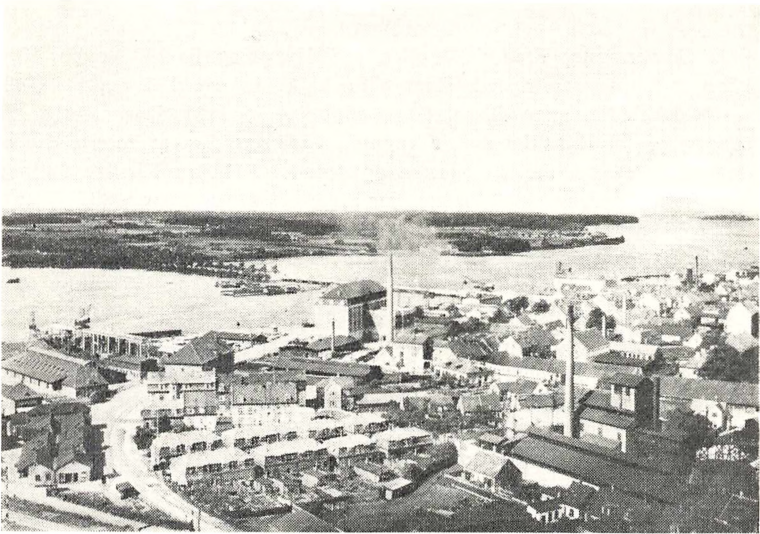
Egentlig var Ministeriet kommet til det Resultat, at en Erstatning af 5000 Rdlr. maatte være passende, og man tilbød derfor Skiftekommissionen at søge Rigsdagens Samtykke til at udbetale et saadant Beløb. idet man dog hertil knyttede den Betingelse, at Boet, hvis Ministeriet maatte forlange det, skulde overdrage Staten eller Amtet Sundby Færgebro uden yderligere Vederlag, saaledes at der sikredes samme fri Adgang fra Landsiden, for at man, hvis Broen over Guldborgsund skulde blive afbrudt og Færgefarten genoptaget, kunde have en Anløbsplads for Færgen.

Denne Betingelse vilde Skiftekommissionen imidlertid ikke under nogen Omstændigheder acceptere, og Ministeriet frafaldt den derfor.

Heller ikke Erstatningens Størrelse var Kommissionen tilfreds med. Man holdt paa, at den maatte sættes til 10000 Rdlr., og først efter langvarige Forhandlinger lykkedes det at faa Tilslutning til, at den ansattes til førnævnte Beløb af 6000 Rdlr.

Det hedder herom i Bemærkningerne til Lovforslaget:

»Det lader sig nu vel ikke paastaa, at det er godtgjort, at Boets Kapitaltab beløber sig til den nævnte Sum, men det maa imidlertid anses for umuligt at tilvejebringe aldeles paalidelige Oplysninger i saa Henseende, og skal Sagen afgøres efter et Skøn, forekommer det Ministeriet, at en Erstatning af 6000 Rdlr. ikke kan anses for at være for høj, naar Hensyn tages til den Betydning, Sundby Færgevæsen har haft. Man finder derhos saa meget mere at burde anbefale, at Sagen ordnes paa den her angivne Maade, som det dog maa anses for tvivlsomt, om ikke Domstolene, hvis Sagen indbringes for dem, vil komme til det Resultat, at

Nykøbing F. med Guldborgsund og Broen. I Baggrunden Lolland.

Staten er erstatningspligtig, i hvilket Tilfælde Erstatningen let vil kunne blive en Del højere end her forudsat«.

Saa vel Finansudvalget som Rigsdagen tiltraadte derefter, at Erstatningen ansattes til 6000 Rdlr., og med Udbetalingen af dette Beløb afsluttedes Sundby Færgvæsens Historie.

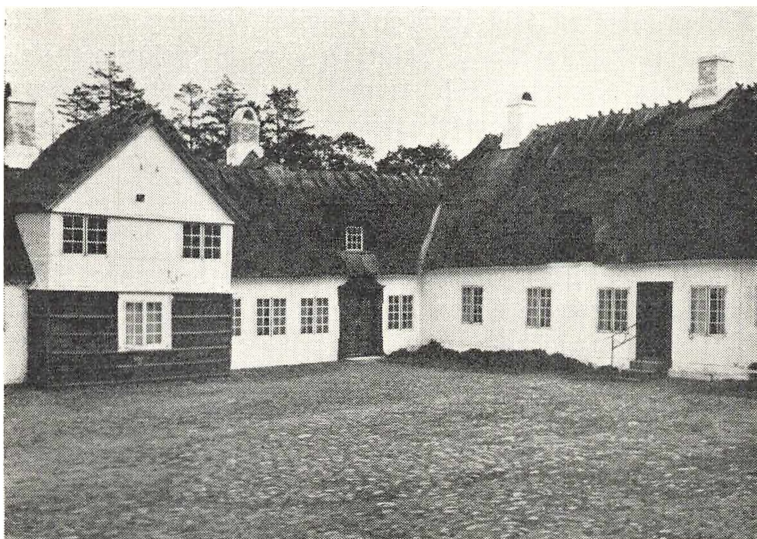
I de 85 Aar, der nu er gaaet, siden Christian IX's Bro — sikkert med Rette — blev fremhævet som noget for sin Tid enestaaende, i hvert Fald her til Lands, er der jo løbet meget Vand i Stranden, og med Trafikkens rivende Udvikling som Baggrund er Broens Utilstrækkelighed ofte blevet drøftet.

Gentagne Gange har der hævet sig stærke Røster for at skaffe den gamle Bro en mere tidssvarende Afløser, men hver Gang er man nøjedes med at foretage forskellige Udvidelser og Forbedringer, hvorefter man saa har slaet sig til Ro hermed.

Til Realisering af den nuværende Bro medgik der mindst 20 Aar. Hvor længe det vil vare, inden Bro Nr. 2 ser Dagens Lys, maa Tiden vise.

Noter.

¹⁾ Garvermester Frederik Møller, f. i Nykøbing F. 19. Novbr 1796 (Søn af Garver sammesteds Hartvig Frederik Møller), d. 7. Septbr. 1870. — ²⁾ Jacob Christian Olsen, f. i Sakkjøbing, død 31. Decbr. 1868, 61 Aar gl. — ³⁾ Hans Jacob Lindenpalm Andersen, Søn af forrige Godsforvalter Peter Andreas Andersen og dennes 1. Hustru Kirstine Sølling, var født 12. Febr. 1819; exam. jur. 1839, død 19. Febr. 1893. Viet i Thoreby Kirke 10. Septbr. 1852 til Marie Christiane Dresler, f. 2. Juni 1818 (Datter af Sognepræst til Thoreby Fr. Chr. Dresler), død 3. Aug. 1896. — ⁴⁾ Ole Madsen Pommer, født i Udstolpe, Gdr. i Thoreby (den gamle Pommergaard), død 8. Maj 1876, 69 Aar gl. — ⁵⁾ Otto Carl Blechingberg, f. 26. Januar 1800, Generalfiskal og Kammeradvokat, Konferensraad, Landstingsmand, død 4. Januar 1863. Gift 6. Decbr. 1823 med Vibeke Dorothea Garde, f. 12. April 1801, d. 11. Novbr. 1871, Datter af Sognepræst til Horslunde, Provst Hans Fribo Garde og Inger Marie Bruun. (Biogr. Leksikon). — ⁶⁾ Vilhelm Billeskov Hjort, f. 13. Marts 1813, cand. jur., kst. Postinspektør for Østifterne og Slesvig 1852; 1857 Kommitteret i Generalpostdirektionen. Etatsraad, Medlem af Folketinget; død 23. Novbr. 1867.

Moseby Præstegaard set fra Gaardspladsen.

Moseby Præstegaard i første Halvdel af forrige Aarhundrede.*)

Af *H. L. Houmand.*

En Søndag i Begyndelsen af forrige Aarhundrede stod den lille Landsby Moseby paa Nordøst-Falster paa gloende Pæle. Det var rygtedes, at Kronprinsen, den senere Kong Frederik VI, vilde komme igennem Byen efter et Besøg i Nykøbing. Kronprinsen foretog i Aarene 1802—03 flere lange Rejser omkring i Landet, og nu skulde han komme til Moseby. Stedets Præst, den nu 73-aarige Magister *Christian Henrik Biering*, havde gjort alt, hvad han kunde, for at gøre Modtagelsen saa festlig som mulig. Der blev rejst Æresporte ved Indkørslen og Udkørslen til Byen. Et Kor af Damer havde indøvet en — velsagtens af Præsten selv forfattet — Hyldestsang, og Mænd med Bøsser skulde affyre 27 Salutskud. Alle Folk var paa Benene. Endelig kom

*) Foredrag ved Mødet i Moseby Præstegaardshave den 24. Aug. 1952.

Kronprinsen og hans Følge. Magister Biering, den lille, svagelige, gamle Mand, holdt en klar og velformet Velkomsttale. Kronprinsen hilste paa de tilstedeværende Honoratiores og kørte videre nordpaa veltilfreds med sine Undersaatters hjertelige Modtagelse¹). Men bagefter er Snakken gaaet livligt i Moseby Præstegaard og i de andre Gaarde og Huse, og det varede længe, inden Bølgerne lagde sig.

Magister Biering havde lige siden 24. September 1760 været Sognepræst i Aastrup og var agtet og respekteret ikke blot af sine Sognebørn, men langt ud over Sognets Grænser. Der skal her gives et Billede af hans Personlighed og Virke. Han var Søn af en fynsk Skolelærer, født 26. August 1729 og blev Student fra Odense 1749. Naar han til sin Eksamen som teologisk Kandidat 1752 fik den daarligste Karakter (non cont.), maa det skyldes et Uheld. Han viste sig nemlig senere i Livet at være en særdeles velbegavet Mand, digtede baade paa Latin og Dansk og blev praktisk Foregangsmand paa Landbrugets Omraade. Ser man paa det Maleri af ham, som endnu bevares i Slægten, faar man da ogsaa Indtryk af en betydelig Personlighed: den høje Pande, de klare iagttagende Øjne og den viljefaste Mund.

Han var gift to Gange. Først med Anna Marie Schrøder, Datter af en Skipper i Ærøskøbing (senere Postmester i Rudkøbing). Med hende fik han fire Børn. Hun døde imidlertid 11. September 1767. Den 14. Februar 1770 giftede han sig saa med en Præstedatter fra Munkebjergby, Elisabeth Jæger. De fik ikke mindre end 11 Børn.

Præstegaarden var meget forfalden, da han tiltraadte Embedet. Den havde allerede dengang staaet i 164 Aar, bygget 1. Maj 1596 med vidjeffattede og lerklinede Mure og havde værnet om mange Oplevelser, bl. a. sandsynligvis den unge Ludvig Holbers Besøg i 1711²). Men Magister Biering restaurerede den og byggede til. Værelserne blev forsynet med smukke Kakkellovsnicher, skønne Vinduer og Døre i Tidens Barok-Stil, saaledes som de endnu er bevarede. Da Arbejdet var tilendebragt ca. 1770, affattede han et latinsk Digt, som endnu ses over Havestuedøren. Det lyder i en af

Magister Christian Henrik Biering til Aastrup.

hans Eftermænds, Pastor D. N. B. Glahns Oversættelse saaledes:

Længe besat med Snavs, utæt og med hældende Vægge
 Stod dette Hus og udholdt Vejrets og Vindenes Harm.
 Stærkere staar det nu her, helt smukt og som nyt snart at skue. —
 Dette er sket ved Guds Hjælp — ham være Ære og Pris!
 Herre, velsign med din Haand nu din Tjener og Huset, du gav ham.
 Skænk ham din Fred og din Lov stedse i Huset lad bo!

Istandsættelsen af Præstegaarden har Biering sandsynligvis paabegyndt kort efter sin første Kones Død, og den har været tilendebragt omkring ved den Tid, da han indgik sit andet Ægteskab.

Haven havde hans store Interesse. Den var dengang

»kun« halvt saa stor som nu, nemlig 3 Tdr. Land. Den var anlagt i engelsk Stil, den saakaldte »Stemningshave«, kendt viden om for sine smukke Anlæg og mange Snurrepiberier. Her ser man et Skilderhus med en Soldat udenfor; kommer man nærmere, opdager man, at Huset er rejst over den Brønd nede i Haven, som forsyner Familien med Vand. Hist ser man en lille Fæstning med Volde, Grave, Kanoner, Vagt og Port. Er man kommet over Vindebroen, er man inde i et Lysthus med Bænke og med en Pyramide, hvis Spir udefra forestiller Fæstningens Taarnspir. Over Porten til Lysthuset læser man en latinsk Inskription, der betyder: Dette Fristed har Gud indrettet for os. Under en lille Bro risler en Bæk, som lidt længere henne danner en liden Kaskade. Der borte er en smuk Bygning i to Etager. Øverste Etage indeholder en Bogsamling og mange Stjerne-Kikkerter og matematiske Instrumenter samt nogle Natursjældenheder. Nederste Etage giver Plads for Havefrugter og Redskaber. Fundamentet til denne Bygning er endnu bevaret. Paa Øen staar endnu et Stenbord og en Stenstol. Bordet siges at være Kapitælet af en Søjle fra det gamle Nykøbing Slot, Stolen Halvdelen af en gammel, stærkt forvitret Døbefont. Og her staar en kæmpemæssig Kvindefigur, fire Gange naturlig Størrelse. Andre ,Figurer, især Karikaturbilleder titter frem mellem Løvet. Tæt ved Huset staar nedgravet en svær Bjælke; ovenpaa den staar tøjret en levende Abe, som farer op og ned ad Bjælken, naar man fodrer den med Nødder, Rødder o. lign. I Nærheden af to gamle Plataner staar et kønt, kinesisk Lysthus, som endnu mange Aar efter Bierings Tid anvendtes til Redskabsskur.

Sognepræsten i Everdrup, S. M. Wedel, foretog i de første Aar af Aarhundredet en Rejse »med Hensyn tildels paa økonomiske og statistiske Genstande« og har i sit Værk paa to Bind »Indenlandsk Reise gennem de betydeligste og skønneste Egne i de danske Provindser« givet en nøjagtig Beskrivelse af Moseby Præstegaardshave paa Mag. Bierings Tid.

Biering var en dygtig Landmand og stærkt optaget af Tidens Bestræbelser for at forbedre Bondestandens Kaar.

Han kritiserede Stavnsbaand og Hoveri, gav Bønderne Eksempel og Opmuntring til Avlens Forbedring og gennemførte fuldstændig Udskiftning mellem Præstegaards- og Bønderjordene. Ove Malling omtaler ham i »Store og gode Handlinger«, der udkom første Gang i 1777:

»Præsten til Aastrup paa Falster, Mag. Kristian Henrik Biering, har i 6 Aar viist megen Iver i at komme ud af Fællesskabet og faa sine Jorder, som paa mere end 90 Steder vare adspredte, samlede omkring sin Præstegaard. Desuden har denne Mand foretaget mange Forbedringer paa sine Jorder ved at grøfte og plante, at oprydde Steen og sætte Steengjærder, at anlægge Frugt-, Kjøkken- og Blomsterhaver. Han har ogsaa indført Humle- og Kartoffeldyrkning i sin Egn, har uddeelt Humleplanter uden Betaling til sine Sognefolk og opbyggt en forfalden Præstegaard af Ny m. v.« (7. Oplag pag. 225).

I Indberetningen 1785 anfører Biering, at Præstegaardens Jorder allerede for 10 Aar siden var udskiftede af Fællesskabet og delt i 7 Kobler. »Dette lokale Fællesskabs Ophævelse var det ellerførste her i Landet« (d. v. s. paa Falster), hævdede han og herfor havde han af Landhusholdningsselskabet faaet dets »første Sølvmedalje«. Dets »anden Guldmedalje« havde han faaet for Grøfterne, hvorved et Stykke surt og sumpet Engbund, ca. 100 Tdr. Land, tilhørende Byens Bønder, blev befriet for skadeligt Vand; og dets »første Guldmedalje« fik han for de levende Gærder. Endnu en Medalje, den »anden Guldmedalje«, havde han endelig faaet for en ved Præstegaarden anlagt Humlehavn).

Men ogsaa ved sit Skrivechatol med de mange store og smaa Skuffer — et gammelt Møbel, som endnu i Dag staar i et af Husene her i Moseby — var han en meget flittig Mand. Han, som i 1773 havde erhvervet sig Magistergraden (nærmest = Dr. phil.), var en stor Latiner, som oversatte og selv digtede latinske Vers. Han har oversat Horats' Breve. Han debuterede som Digter med »Poetiske Tanker« i Anledning af Lissabons Ødelæggelse 1755. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab har han besunget paa Latin 1787. Og for det latinske Digt »Oliva pacis« 1801, hvori han bl. a.

besynger Napoleon Bonaparte, skal han ifølge Nyrups Litteraturleksikon have modtaget en Skrivelse fra denne og en Gulddaase med hans Portræt, hvilket dog vistnok beror paa en misforstaaet Familietradition⁴). Samme Digt priser iøvrigt den Verdensfred, man ventede i 1801. Nogle Strofer gengives her i Provst Ove Degenkolws Oversættelse⁵).

Digteren hylder Freden, som er vendt tilbage. Ufreden maatte vige fra de danske Strande, da Nelson kom tilkort. Om Slaget paa Rheden hedder det bl. a.:

Palmen, dig Abukir gav, har København dig berøvet.
 Drager da hjem, Britanier! og bliv kloge af Skade,
 lærer at øve Ret og ej at foragte de Danske.

Pax sammenkalder Kongerne til Frædens Tempel og giver dem Formaninger, nu da Arbejde, Studium og Kunst atter kan komme igang efter Uvejret. Her omtales Bonaparte:

Frankrig, du som med Grund er stolt af din Bonaparte,
 (han, den største af alle Heroer, som vor Tid har fremkaldt),
 stolt af din Hærførerflokk, hvis Lige intetsteds findes,
 hvilket Eksempel, uvisneligt, stort, har du givet Alverden!
 Dig har ikke saa mange, saa mægtige Folk kunnet tvinge,
 heller ej ti Aars Krig og Flaader paa tusinde Skibe.
 Hil dig! din Ros og dit Lands uflyttede Grænsesten mindes
 frem gennem Seklernes Løb ved Mærkedage, som bliver.
 Brug med Visdom og Retsind din Fred, og da skal Alverden
 nævne dig stor i Krig og endnu større i Freden.

England tiltales saaledes:

England, du stolte, som stoler saa fast paa din Flaade, husk paa, at
 Verdenshavet er ikke skabt for din Skyld alene.
 Nøjes med din herlige Lod, og krævs ikke Alting,
 del med de andre Folk, und og dine Brødre at leve.
 Da skal jeg hylde dig, o England! med Rette, ja hil dig,
 ikke blot vor, men ogsaa den hele Verdens Veninde.

Ogsaa i Anledning af Generalmajor Classens Død 1792 skrev han en latinsk Ode⁶). I det Hele dyrkede Biering mest Lejlighedsposien, ogsaa naar han digtede paa Dansk. Han var dog ikke nogen stor Digter. Saavel hans moralske Fabler som hans andre danske Digte er uden poetisk Flugt. Friere

og friskere er nogle Viser, han lavede til Bondegilder; flere af disse bevarede længe i mundtlig Erindring paa Falster⁷⁾.

Enkelte Salmer har Biering digtet, saaledes »Bevar, o Herre, i vort Sind din himmelsendte Lære«, et Konfirmationsvers, som fra Evangelisk-christelig Psalmebog blev optaget i Roskilde Konvents Psalmebog. I vor nuværende Salmebog findes kun een af Bierings Salmer, nemlig Nr. 1 »Vi tro, vi alle tro paa Gud«, som er en Gendigtning af Trosbekendelsen⁸⁾.

Men hvordan var han nu som Præst? Han var, som de fleste i Datiden, Rationalist. Han havde ikke tilegnet sig de store Dybder i Kristendommen, men de Dele af Troen, som han havde grebet, troede han ogsaa paa med stor personlig Overbevisning. Og han havde baade en meget klar Tanke, en skarp Tunge og en udpræget Retfærdighedsans. Denne tvang ham ind i adskillige Processer. Kendt er Processen med 8 falsterske Møllere, som ikke uden Grund blev fornærmede paa ham ved den taktløse Maade, hvorpaa han fra Prædikestolen havde omtalt hele Møllerstanden for at drille en Møller i Sognet, som havde givet ham et for ringe Offer. Processen endte da ogsaa med, at Biering (1767) fik en Bøde ved Højesteret.

Men Biskop Tønne Bloch, som fire Gange visiterede hos Biering, roser ham som en retskaffen og aarvaagen Præstemand og især for hans Konfirmandundervisning⁹⁾.

Magister Biering har hele sit Liv været en meget flittig Mand, i Besiddelse af mangesidig kulturel Interesse og Sans for praktisk Arbejde.

Før sin Død satte Biering, som dengang mærkeligt nok ejede Aastrup Kirke¹⁰⁾, paa Aastrup Kirkegaard en Gravsten over sig og sin Familie med en latinsk Inskription, der paa Dansk kan gengives saaledes: Menende, at det er Uret at skjule Døde i Kirkerne, lod Magister C. H. Biering dette Gravsted indrette for sig og sine.

Han døde 8. September 1804.

Magister Bierings Eftermand i Embedet som Sognepræst til Aastrup blev *Jens Hansen Smidth*. Han var født i København 19. Juli 1769, men var opvokset paa Egnen, idet

Professor Jens Hansen Smidth. 1769—1847.

hans Fader var Inspektør paa Corselitze (Hans Jensen Smidth og Hustru Agathe Beck). Efter at han i sin vistnok noget vidtløftige Ungdomstid havde besøgt Landkadetakademiet og var blevet Student fra Vordingborg 1787, gav han sig mest af med Pædagogik og Æstetik. Han giftede sig 1793 med en Guvernante, Johanna Cathrina Sophia Stahmer (f. 1765), som havde været gift med Assurancemægler Philipp Anton Greiff i eet Aar. De boede i København, hvor han oprettede et Opdragelsesinstitut, som kom godt i Gang, men blev ødelagt ved Branden 1795. Den unge Familie maatte da rejse hjem til Falster, hvor de boede hos hans Fader paa Corselitze. Støttet af Generalmajor J. F. Classen afsluttede han sine Studier med teologisk Attestats 1796.

Han blev dog endnu ikke Præst, men beskæftigede sig endnu nogle Aar med litterær Virksomhed, indtil han 4. April 1800 fik Embedet som Sognepræst til Allesø og Næsbyhovedbroby ved Odense, varmt anbefalet af saa indflydelsesrige Mænd som Suhm, Colbjørnsen og Malling. Smidth synes i det Hele taget at have været begunstiget fra først til sidst i sit Liv ved sine fornemme Forbindelser. Allerede i 1804 forflyttedes han saaledes til det større Embede som Sognepræst til Aastrup (Moseby) paa Falster. Alt kunde nu synes at forme sig særdeles lykkeligt for den unge Præstefamilie: den rykkede ind i den smukt restaurerede Præstegaard med den interessante Have og det store og gode Landbrug. Men de følgende Aar, hvor deres 5 Børn voksede op — eet af dem døde dog som 5aarig — var ikke lykkelige. De ægteskabelige Forhold har ikke været gode, og 1810 blev Smidth skilt fra sin Hustru og giftede sig samme Aar med Provst Philip Henrik Friedliebs Enke i Idestrup, Ellen (Eline) Jessen, en 34aarig Forpagterdatter fra Skjøjrringe.

Smidths Interesse for Ungdommens Opdragelse og Undervisning viste sig tidligt, og som Præst tog han med Iver fat paa denne Side af sin Embedsvirksomhed. Han har tidligt udtalt, at han ansaa Skolevæsenet som »den værdigste Del af en Religionslærers Virksomhed«. Han udarbejdede en udmærket Plan for Skolevæsenet paa Det Classenske Fideikommiss og udgav 1823 et Skrift »Om indbyrdes Undervisning«, og paa sine gamle Dage, da den nye Kommunalordning var indført, og han var valgt som den første Sogneraadsformand, holdt han en Tale (5. Januar 1842), hvori han bl. a. udtalte:

»Efter den Alder, jeg har opnaaet, kan jeg ikke virke længe i min Stilling som Medlem af Sogneraadet og som dets Formand, men just derfor vil jeg søge at virke saa meget som muligt, saalænge Gud forunder mig Kræfter dertil, og jeg vil anse det for mit bedste Hædersminde, naar jeg ved min Bortgang fra Verden kan medtage det Vidnesbyrd, at jeg har virket ærlig og tro for mine Sognemænds Hæder og Vel. Jeg som enkelt Mand formaar kun lidt, men jeg stoler paa Eders trolige Bistand«.

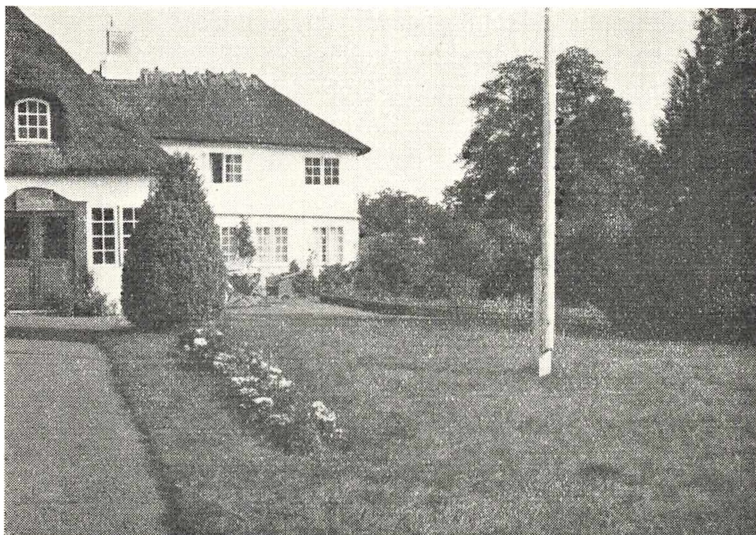
Han understregede det Ansvar, den nye Ordning paalægger Sognemændene:

»Mange vil snart indse, at for at være et ganske værdigt Medlem af et Sogneraad, er det nødvendigt at besidde flere Kundskaber end dem, man i Almindelighed kan erhverve sig ved den blotte Skolegang. Det blev tydeligt ikke alene for Bønder, men ogsaa for Borgere, ja selv for de højere Klasser, ved Stændernes Forsamling. Ethvert lykkeligt Tilfælde, enhver god Indretning, ja selv enhver Guds Velgerning bliver ikke til Velsignelse for dumme og slette Mennesker. For med Kraft at kunne udvirke noget godt er det nødvendigt at kende sine Pligter og Rettigheder i det Samfund, hvori man lever«.

Smidth var selv en Foregangsmand for sine Sognebørn. Han arbejdede med Iver paa at forbedre Landbruget, Fatigvæsenet og Havekulturen. Han var en stor Botaniker, især interesserede han sig for de større Vækster, Træer og Buske. Haven paa 3 Tdr. Land, som han overtog fra Magister Biering, syntes ham for lille, og han lagde det samme Areal til, saa den blev paa godt 6 Tdr. Land (3,3 ha). Han lagde den om. Den fremmedartede »Stemningshave« var ham imod; han vilde skabe en dansk Have, et koncentreret Udtryk for det typisk danske Landskab. Han plantede smukke og sjældne Træer og gjorde i det Hele Moseby Præstegaardshave til en Seværdighed. Endnu bærer Haven Præg af at være hans Værk.

I sin Digtsamling »Danske Haver« (1823) giver han Udtryk for det Ideal, der foresvæver ham ved Anlægget af Haven:

Skal jeg i fransk, i engelsk Smag
Anlægge Haven? tvivlsom spørger
Den rige Mand, som vil Behag
Hos Mængden vinde. Men han sørger
For Bifald hos naragtig Flok,
Som Smag og Regler aldrig kendte;
Af Guld han bruger mer end nok,
Men aldrig Bedres Roes kan vente.
En Have i vort danske Land
Skal Danmark vise os forskønnet.

Moseby Præstegaard set fra Haven.

Smidth gjorde ikke sin Have til en Herregaardspark, for selv om den blev stor, bevarede den dog det intime og hyggelige Præg, som netop gør den til det, vi forstaar ved en Præstegaardshave.

Men Smidth havde ogsaa store æstetisk-litterære Interesser. Han begyndte som Skønaand og Litterat og vakte store Forventninger hos Samtiden ved sine første Arbejder »Lommebog for Historie og Selskabelighed« (1795—96) og »Idunna« (1799), en Almanak, som han udgav i Forbindelse med Fr. Høegh-Guldberg (1771—1852), Statsministerens unge Søn, der samme Aar udsendte Satiren »Candidaten«, hvorfra det er fristende at citere følgende Strofe:

Maanen os vinker til Ro.

Min Viv med Huen (hans Nathue) i Haanden

Sætter den brugte Paryk hen paa sin Flaske igen.

Merskumspiben rækker hun mig, naar paa Lejet jeg hviler.

Vaager, til snart den mat glider uddampende ned!"

Maaske dette Vers udtrykker de noget forkælede, unge Litteraters Opfattelse af deres Hustruers Opgave i Tilværelsen:

Da »Idunna« udkom, spaaede en Anmelder de to unge Digtere en Fremtid, der kun skulde staa tilbage for Ewalds. Denne Spaadom gik dog ikke i Opfyldelse. Men Smidth siger selv i Forordet til »Danske Haver«, at hans store Ideal er Johs. Ewalds »Rungsteds Lyksaligheder« og Chr. Prams »Emilias Kilde«.

Smidth var, som de andre unge af hans Generation, begejstret Tilhænger af den oplyste Enevælde og Modstander af saavel Tyranni som af Revolution.

Thi aldrig blomstred Frihed mere skøn
 End under ædel Fyrstes milde Bud;
 Og da, o Ven, er Staten fri, naar Sandhed,
 Vel prøvet, vejet af dens gode Mænd,
 Er ufordulgt og blank og kendt af alle
 Og ene fulgt i Anslag, Dom og Daad.
 (Fr. Høegh-Guldberg).

Allerede ved Aarhundredskiftet udtalte Smidth, at det, det fremfor alt gælder om i den nye Tid, er at hævde Flid og Dyd, thi

Dem hylder hver, som følger Friheds Banner,
 Han ellers skifter kun Tyranner
 Og Frihed er et Mundsvejrs Lyd.¹²⁾

Med faa Aars Mellemrum kom der Arbejder fra Smidths Haand: en Oversættelse af Goethes »Hermann og Dorthea« 1799, »Poesier« 1807, Oversættelser af den latinske Digter Horats' Satirer (1816), Epistler (1817), Oder og Epoder (1828). Desuden Prosaarbejderne »Ulrikkes Flugt« I—II (1829) og »Knud Sivertsens Dagbog« (1835). Alle disse Arbejder har dog nu kun kulturhistorisk Betydning, idet de er uden større poetisk Værdi.

Nævnes skal dog nogle Strofer fra »Danske Haver«, den Digtsamling paa 290 Sider, hvor Smidth paa en mærkelig Maade forener sine æstetiske og botaniske Interesser, og som viser, at han kan skrive letflydende Vers.

I et Digt »Præstehaven« —tilegnet hans Nabo og Ven, Præsten H. E. Ehlers Koch i Horbelev — hedder det bl. a.:

Fra Vejens Høj du ser det lave Gitter
 Med Laagen ud til Engens krumme Sti;
 Dig der indbydende imøde titter
 En Rose, gaar til Kirken du forbi;
 Dens høje Taarn højtidelig sig hæver
 Bag Straaet paa den pæne Hyttes Tag;
 Om yndte Hjem den hvide Due svæver
 Med Tillids glade Vingeslag.

Som til et Hvilested ser Vandringsmanden
 Derhen, hvor Fredens Lillie hegnet gror;
 Der køles, tørres Møjens Sved paa Panden,
 Opklart af gæstfri Haand og kærligt Ord;
 Forstandig Spøg, formildet Alvor binde
 Hans Hjerter fast til Havens lille Kreds;
 Han gaar med bedret Sind og yndigt Minde
 Og bedre med sig selv tilfreds.

Her kommer støttende paa Vandringsstaven
 Bedrøvet Moder hen i venlig Vaar;
 Med Trøst i Hjertet og en Blomst til Graven,
 Med Haabets Lys i Øjet hjem hun gaar.
 Fra Nabofolket kommer til hans Have
 En Bøn om Tusindfryd og Immergrønt;
 Af dem og Primuler paa friske Grave
 Hver Pinsefest det pranger skønt.

Alvorlig vandrer her i Aftens Svale
 Guds Tjener og begrunder vel det Ord,
 Som næste Fest oplive skal hans Tale;
 Han tro sin Kirke, elsket af sin Hjord,
 Ej bytter efter Tidens Skrig sin Lære;
 Den simpel, ren, frimodig stedse lød:
 Det sande Liv er tro sin Gud at ære,
 At svigte ham er evig Død.

Det Bed, hvorfra sig Haabets Kroner hæve,
 Det gode Træ, som bær den gode Frugt,
 Den Lund med Fredens Skygger mildt omsvæve
 De hvide Duers fri og muntre Flugt!
 Tilfredshed, Kristendom og Lærdom søge
 Forgæves ej et venligt Fristed her!
 Til Verdens Fald hos Dannerfolkets Bøge
 Den Bolig agtet staa og kær.

Høsttiden ynder han, men Høstfolkenes Redskaber og
Konernes Snakken kan forstyrre Havens stille Idyl:

Forgæves søge vi om Dagen
Et Fristed mod den travle Larm
Bag Lunden hist ved Hørrens Bragen
Med nok saa hurtig Mund som Arm
Arbejde Naboskabs Matroner:
Mens Taven rask fra Skæven bankes ren,
Omegnens gode Navn og Rygte lide Meen
I uharmonisk Sladders Toner.

I et andet Digt priser han Hjemmets Arne:

Livet falmer. Blomsten vissen
Henvjeres af Oktobers Blæst:
Vandmanden jager dig med Isen
Fra Plantelivets usle Rest.
Begærlig tyr du til din Stue:
Held dig, om du tilfreds kan bo
Da om din Arnes milde Lue
Hos den, som er dig kær og tro.

Men Smidths praktiske Sans fornægtede sig ikke selv midt
i Lyriken. I et Digt om Søen, fuldt af Maaneskin og Elver-
pighedans, opmuntrer han Læseren til at drive rationel Jagt
og Fiskeri:

Benyt din Sø til Andejagtens Glæder!
Indret den til planmæssigt Fiskeri!

Han elsker Egnens Natur, især Stien langs Østersøen:

Igennem Torn og Krat har Øksen hugget
En Bane: blidt den krummer sig og let
Os lokker fremad; vist den lukket
Ej skjuler Lyset, men forskønner det.
Saa vinker Tromnæs mig med sine Gange
Langs Østerhavets minderige Kyst:
Der tonede min første Barndoms Sange.
Der Bølgen kyssede det muntre Bryst.

Men det faar være nok med disse Prøver paa Smidths
Digtekunst. Ogsaa teologiske Bøger har han skrevet: en
»Andagtsbog« udkom 1831, en Fremstilling af Lidelseshi-

storiën 1834 og »Heksen i Endor« 1837 med Undersøgelse af den Overtro, som han foragtede. Teologisk var han Rationalist som Biering. Om end alt skifter

»Er evig, evig os den samme:
Vor Gud, vor Frihed og vor Dyd«.

Smidth var i høj Grad afholdt af sine Sognefolk; han var en veltalende Prædikant, der samlede mange om sin noget blomstrende Forkyndelse. Især var hans Nytaarsprædikener yndede, og derfor tog ogsaa mange fra Nabosognene den Dag til Aastrup Kirke. Magister Biering stod paa denne Kirkes Prædikestol i 44 Aar, Smidth i 43. I disse 87 Aar har der lydt en — ærlig og redelig — men rationalistisk Forkyndelse i Aastrup Sogn, hvilket har sat sine Spor.

Foruden det hidtil omtalte har Smidth ogsaa beskæftiget sig med Filologi og Folklore. Han ydede Bidrag til Videnskaberne Selskabs Ordbog og har udgivet Samlingerne »Danske Ordsprog og Talemaader« (1822) og »Mundheld og Meninger om Landvæsen og Bondehandel« (1840). Han fik 1816 Professortitel og blev 1826 udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Hele sit Liv var han en flittigt arbejdende Mand. Men utvivlsomt har Dr. theol. Bjørn Kornerup Ret i, at han »ved større Koncentration af sine Evner og Interesser sikkert vilde have sat sig stærkere Spor«.

Professor Smidth stod i Brevveksling med mange af Datidens kendte Personligheder, og der stod Respekt om hans tunge og markante Skikkelse. Hans Hjem var meget gæstfrit, og for alt af Aand og Kultur var Moseby Præstegaard et Samlingspunkt paa Falster.

Naar Thomasine Gyllembourg f. Buntzen besøgte sin Søster, Præstekonen i Horbelev, var Moseby Præstegaard et af de Steder, hun helst besøgte, ikke blot fordi man her fik Vin til Maden, men især paa Grund af det livlige og aandfulde Samvær med den kunstnerisk interesserede Familie. Ogsaa Johanne Louise og Johan Ludvig Heiberg har gentagne Gange besøgt Moseby Præstegaard.

I Professor Smidths andet Ægteskab var der tre Børn. Den ældste af disse, Anthon Julius Smidth, blev Skuespiller i Kristiania, senere ved Casino i København og var gode Venner med Bjørnson. Han forlod dog Scenen og endte som Statens Fiskerikonsulent. Han var gift med Skuespillerinden Betty Christensen, som havde megen Sukces baade i Norge og senere ved Folketeatret. Dette unge Par har sikkert stimuleret Familiens Interesse for Scenens Kunst, en Interesse, som har været medvirkende til, at Fru Heiberg har befundet sig vel i den landlige Præstegaard — hvor Tonen for Resten godt kunde blive kaad.

Man fortæller om en lille Episode, som skal have fundet Sted under et saadant Besøg. Familien Kochs fra Horbelev Præstegaard var paa Besøg hos Professor Smidths i Moseby sammen med Familiegæsterne Fru Gyllembourg og Heibergs. Konversationen gik elegant og livligt, da en Bondekarl træder ind i Stuen og beder om at maatte tale med Professor Smidth. Som ved en pludselig Indskydelse rejser Fru Heiberg sig op og giver den unge, friske Bondeknøs et Smækkys paa Kinden, saa han rødmer derved — til stor Moro for Selskabet. Hvis det er rigtigt, at denne Episode har fundet Sted — hvad der ingenlunde er utænkeligt — giver den et ganske karakteristisk Billede af Guldalder Tidens lette og flagrende Stemning, men ogsaa af Tidens Mangel paa social Forstaaelse, hvilket maatte give Bagslag. Hvad Historien jo ogsaa har vist, at den gjorde.

Professor Smidth var i sine sidste Aar en svag Mand, som maatte have Kapellan. I Aarene fra 1843—47 virkede Præsterne H. P. Th. Krebs, C. E. Wraae, J. V. Lund og K. E. Klein som Smidths Kapellaner. Den før saa statelige Mand blev nu saa plaget af Gigt, at han lod sig bære til og fra Kirke i sin Bærestol. Han døde den 20. Januar 1847 og ligger begravet paa Aastrup Kirkegaard.

Selvom Magister Biering og Professor Smidth baade i Ydre og i Aand var forskellige, ligner de dog hinanden deri, at de begge beskæftigede sig med lige stor Iver med prak-

tiske Forehavender og med litterære Sysler. De var begge Præster, som dyrkede saavel Agerens som Aandens Muld. Begge var de Foregangsmænd paa Landlivets Omraader og stod samtidig paa Datidens højeste kulturelle Stade. Begge var de gode Latinere og forstod at forme det danske Sprog saavel i Poesi som i Prosa. Begge var de Rationalister, men den Tro, der var blevet deres Overbevisning, viste de i Gerning.

Litteraturhenvisninger.

¹⁾ Bjørn Kornerup: Optegnelser fra Riserup Præstegaard 1798—1842 i Kirkehistoriske Samlinger 6. Række 1946. — ²⁾ K. P. Lauridsen: Afsløringen af Mindestenen paa Borrehusets Tomt ved Grønsund i Næsgaardsbogen 1944. — ³⁾ Holger Hjelholt: Falsters Historie 1935 II pag. 608. — ⁴⁾ Ove Degenkolw i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog XXIX 1941 pag. 153. — ⁵⁾ Oversættelsen findes i Aastrup Præstekalds Arkiv. — ⁶⁾ Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog XXIX 1941 pag. 154. — ⁷⁾ Paul Læssøe Müllers Artikel om Biering i Dansk Biografisk Leksikon. — ⁸⁾ Frederik Nielsen: Bidrag til evang.-chr. Psalmebogs Historie, Kbh. 1895 pag 50. — ⁹⁾ L. Koch: Den danske Kirkes Historie i Aarene 1801—1817 pag. 188. — ¹⁰⁾ H. L. Houmand: Aastrup Kirke, dens Inventar og Kalkmalerier i Næsgaardsbogen 1950. — ¹¹⁾ Carl S. Petersen og Vilh. Andersen: Illustreret Dansk Litteraturhistorie II pag. 916. — ¹²⁾ L. Koch: Den danske Kirkes Historie i Aarene 1801—17 pag. 22.

Et lollandsk Haandværkerhjem i Firserne.

Af *Holger Bernikl.*

I det følgende skal her skildres et lollandsk Haandværkerhjem i Firserne, og det bliver mit Barndomshjem i *Maribo*, jeg vil fortælle om.

Min Far var Skomagermester *Jens Hansen*, en Arbejdersøn fra *Maribo*. Han havde lært Faget i sin Fødeby, havde senere arbejdet i *København*, *Odense* og *Kolding* og var, inden han nedsatte sig, blevet undervist i Tilsikring hos *Meltzer* i *Nykøbing*.

Far løste Borgerskab i 1875. Han havde et lille Oplæg og laante i Sparekassen 600 Kr. Det var hele Startkapitalen, og Begyndelsen var meget beskeden — i et lille forlængst nedrevet Hus paa *Maribo Torv*. I vor saakaldte »nye Stue« med Hjemmets bedste Møbler modtoges Kunderne; i Soveværelset, der tillige var Spisestue, stod Symaskinen, og paa Loftet over Lejligheden var Værkstedet.

I 1877 blev Far gift med en Bagerdatter fra *Rødby*, og fem Aar efter var man naaet saa langt frem, at man kunde tænke paa større Forhold. Vi flyttede hen i Ejendommen *Jernbanegade 18*, hvor der nu er Lægeklinik.

Det var i Haandskomageriets Tid, og Tallet paa dem, der drev Skomageri, var dengang stort. Fars Virksomhed gik rask frem, og han havde indtil en halv Snes Svende og Lærlinge.

Lærlingene og de ugifte Svende spiste og boede hos os. Logiset var uopvarmet og meget spartansk med Dobbelt-senge og en Smule Skab. Sengeklæderne var de bedste, og

Maden var baade god og rigelig. Til Middag spiste man sammen ved Mesters Bord. Der taltes ikke under Maaltidet.

Kaal, Ærter, Sulevælling, Vandgrød, stegt Flæsk, Lever og Frikadeller var de staaende Retter, men der veksledes ogsaa med Fisk, og hveranden Søndag fik vi Oksekødsuppe med Kød- og Melboller, hveranden Søndag en Steg, Koteletter eller Bøf. Om Sommeren var Rødgrød Yndlingsretten — i al Fald for de yngre.

Lærlingenes og Svendenes Fritid tilbragtes ikke i vort Hjem, og det var, synes jeg nu, lidt fattigt, at de kun havde Værkstedet at opholde sig i efter Arbejdstiden. Men Lærepladserne hos Far blev dog altid let besat, og man lærte Faget grundigt.

Arbejdstiden var meget lang — fra 6 Morgen til 7 Aften. Naar Lærlingene tillige skulde i teknisk Skole, var de ikke meget værd som Elever. Indtil hen i Halvfemserne arbejdedes der ogsaa en Del af Søndagen, men saa satte Helligdagslovgivningen en Stopper for Søndagsarbejdet, og ogsaa Butikken blev lukket.

Læretiden for en Lærling var fem Aar, og Vederlaget var fri Kost og Logis og halv Svendeløn det sidste Aar. Helt igennem arbejdede Svendene paa Akkord, og Lønningen blev opgjort hver Lørdag. Det var uhyre beskedent, hvad en Svend, gift eller ugift, kunde tjene, og det er næsten ikke til at forstaa, at en Familiefader kunde slaa sig igennem med sin Ugeløn. Et af de første Fag i Maribo, som gennem en Strejke skaffede sig Lønforhøjelse, var da ogsaa Skomagerne — anført bl. a. af *Løfgren*, den senere Redaktør af Maribo Socialdemokrat, som gennem mange Aar var Svend hos Far — og en dygtig Svend.

Løfgren satte forøvrigt Liv i det daglige Samvær paa Værkstedet; han var en oplyst Mand og politisk interesseret, og denne Interesse bredte sig til andre. Jeg selv fik som Dreng mangan Diskussion med Løfgren. Nogle af Svendene sang til deres Arbejde, og det gjaldt iøvrigt ogsaa min Far.

Min Far »fyrede« nødigt om Vinteren en Svend, og jeg erindrer slet ikke, at nogen gift Mand fik Afsked. Men selvfølgelig var der indenfor Faget noget, der hed »Sæson«, og

i Januar Maaned var der for Eksempel mindre at bestille end i Maj. Far plejede saa at lave, hvad man kaldte »færdig-syet« Skotøj, d. v. s. at der arbejdedes paa Lager, og Sko og Støvler hængtes paa Væggene i Butikken eller blev stillet i Skab til senere Salg. Men det var jo i Haandskomageriets Tid, og skulde Folk have sig et Par Sko, blev de som Regel bestilt efter Maal. Støvler brugtes forøvrigt vistnok mere end Sko.

Dog, Haandskomageriet stod overfor sin Skæbnetime. Skotøjsfabrikkerne i København dukkede op, og den Tid nærmede sig, hvor Kunden kom ind og prøvede Skoen paa Foden.

Til en Begyndelse var Fabriksfodtøjet af meget ringe Kvalitet. Pasformen var ikke god, og Materialerne ringe. Med stor Foragt tog de gamle Haandskomagere et Sæt Fabriksfodtøj i Haanden og kritiserede det sønder og sammen.

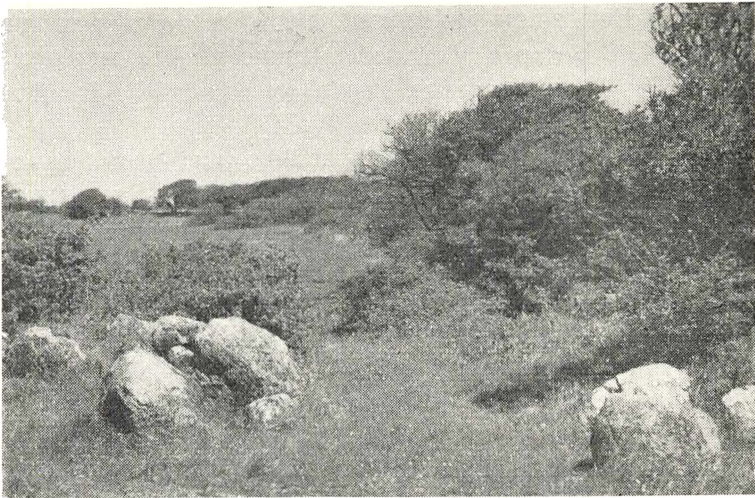
Men der skete en mægtig Fremgang for Fabrikkerne. Jeg mindes, hvorledes Far i en Forhandling med en Handelsrejsende længe stod og med Fagmandens Øjne undersøgte en tilbudt Fabrikssko, saa sagde han: »Det var Pokkers«. Fabriksfodtøjet var naaet frem til en relativ høj Standard, og Far — og med ham et Par andre Maribomestre — tog Indstilling derefter. Han havde allerede en Tid ført Fabriksfodtøj for at konkurrere med de opdukkende Uldhandlere, som begyndte med ogsaa at handle med Skotøj. Hidtil havde han dog erklæret overfor sine Kunder, at de vel ogsaa hos ham kunde faa Fabriksfodtøj, men at det var noget Bras. Men nu skete der en Ændring. Far forsynede sig med Lager fra de bedste Fabrikker, og lige saa stille gled Haandskomageriet lidt efter lidt i Baggrunden. Ved Fars Død i 1906 havde han kun fire Mand paa sit Værksted, derimod ingen Lærling. Samtidig var hans Omsætning steget gennem Ud-salget af Fabriksfodtøj. Svendene var overvejende beskæftiget med Reparationsarbejde.

Det hændte, at der paa Værkstedet faldt en Lussing af til en Lærling. Jeg har egentlig ingen Erindring herom, men jeg ved, at det passerede. Vort Værksted hørte dog altsaa til de rolige. Men Afstanden mellem Mester og Lærlingene

var stor. Det samme gjaldt med yngre Svende. Mester var Mester. Drikkeri paa Værkstedet kendte vi ikke meget til, men af og til kunde det dog hænde, at en Svend holdt »blaa Mandag«. Det var ikke velset.

Selskabeligheden i vort Hjem var ikke ringe, men det var saa godt som udelukkende Haandværksmestre, Far omgikkes. Sommeren prægedes af Familieskovture til Borgø, Hardenberg, Holmeskoven, Oreby eller Søholt. Det var i Charabancernes Tid, og Madkurv havde man jo med. Hver kom med sit, og der kunde være baade Flæskesteg, Lammesteg, Bøf, Koteletter, Kyllingesteg og stegte Rødspætter. Som Regel dog kun nogle af disse Herligheder. men rigeligt. Ogsaa af Snaps.

Om Efteraaret holdtes der for Folkene et »Lysegilde« og ved Juletid blev alle betænkt, og Lærlinge og ugifte Svende var selvfølgelig med til Juletræet.

Gamle Diger og Hegn paa Vejrø.

Krigsassessoren paa Vejrø og hans Slægt.

Af V. J. Brøndegaard.

Ingen vil kunne hævde, at Vejrø midt ude i Smaalands-havet hører til vort Lands mere kendte Lokaliteter. Kun faa kender Øens Navn, endnu færre dens Beboere — ingen større Minder kaster Glans over dens Eksistens. Og de fleste, som fra »Fastlandet« ser over mod den korte, krogede Strimmel Land derude i Horisonten, tænker vel, at fra en saadan Lilleputverden kan der ikke hentes noget nyt, endsige interessant, historisk Stof.

Imidlertid har jo ogsaa denne Ø sin Historie. Ganske vist er Vejrø kun en Prik paa Landkortet, men den har dog ligget dér i utalte Aarhundreder og følger sig med sin Form og Befolkning gennem skiftende Tider ind i den brogede Mosaik, der danner vort Lands Særpræg. Og ofte er det saadan, at folkelige Skikke og Trosforestillinger er mere befæstet og lever længere gennem de vekslende Kulturpaa-virkninger i et saadant isoleret Samfund, ligesom en Omtale af de Menneskeskæbner, der udspilles paa de smaa Øer, tit kan kaste nyt Lys over andre Egenes Kulturhistorie.

Hvornaar Mennesket tog Vejro i Besiddelse, kan vi ikke sige noget bestemt om, men det maa i hvert Fald vore sket engang i Stenalderen, herom vidner Mængder af raat tildannede Økser og Flækker, som findes navnlig paa Øens Nordvestkyst. Større Oldtidsfund fra Bronze- eller Jernalder vides ikke at vore gjort derovre, men der er fundet en Del Hvæssesten og slebne Stenøkser. Antagelig har Øen Aarhundreder igennem kun været lejlighedsvis besøgt. Selve Navnet har formentlig Tilknytning til *Vædder* og skyldes da, at man har brugt Øen til Græsning for store Faareflokke. I Valdemar den II (Store)'s Jordebog fra 1200-Tallet kaldes den »Wætherø«, og det nævnes, at Kongen har Jagthus paa Øen; en senere Stavemaade er »Væderø«. Op imod den nyere Tid kom Øen ind under Baroniet Guldborgland (nu Orebygaard). Paa Videnskabernes Selskabs Kort fra 1773 er der paa »Væirø« anført fire Gaarde, og ved den anden Folketælling i Danmark 1787 — altsaa kort før den franske Revolution udbrød — boede der fire Familier med ialt 22 Medlemmer derovre, nemlig:

Erich Sørensen, 44 Aar — Husbonde og Gaardbeoer,
 Methe Rasmusdatter, 50 Aar — hans Kone,
 Niels, Anna, Karen og Anne Cathrine — hendes Børn
 af 1. Ægteskab;
 Locia Pedersdatter, 65 Aar — Madmoder, Enke, Gaardbesidder,
 Ole, Rasmus, Albrecht, Peder, Anna og Karen — hendes Børn;
 Niels Nielsen, 57 Aar — Husbonde og Gaardbeoer,
 Karen Mortensdatter, 50 Aar — Madmoder,
 Morten, Maren, Anna og Karen — deres Børn;
 Niels Mortensen, 49 Aar — ugift Bonde og Gaardbeoer,
 Maren Mortensdatter og Anders Jensen — Tjenestefolk.

Paa samme Tidspunkt boede der i Odense en Konsumtions (d. e. Told-) Betjent *Niels (Juel) Kastrup*, som for den beskedne Gage af 80 Rigsdaler om Aaret maatte forsørge Kone og ni Børn, hvorfor han lejlighedsvis gav sig af med Prokurator- eller Sagførervirksomhed. Om hans Fader Jørgen Jacobsen Kastrup er ikke bevaret ret mange Oplysninger.

Veirø i Videnskabernes Selskabs Opmaaling fra 1773.

ger. Han var født Pinsedag 1713 og blev 1732 gift med Pigen Kirstine Maren, som Aaret efter fødte ham Sønnen Niels (Juel). Som privat engageret Prokurator ved en Rets-sag paa Strynø 1737 gjorde han sig saa umulig med Indvendinger og direkte Fordrejelser, at Amtmanden besluttede ikke alene at suspendere ham fra Retten til at være Prokurator, men endog at anlægge Sag mod ham selv. Hvordan denne Retssag er faldet ud, vides ikke — men 1738 ansøgte Kastrup i hvert Fald om paany at beklæde Prokurorembedet, dette blev ham indrømmet af Kongen 28. August samme Aar, saa han er aabenbart blevet taget til Naade igen. Den 15. Juni 1753 fik han kgl. Konfirmation (Bekræftelse) paa Stillingen som Birkedommer i Friherreskabet Scheelenborg Birk, og han var da 40 Aar gl.¹⁾.

Hans Søn Niels med Tilnavnet Juel blev født »otte Dage før Mortensdag« 1733 i Landet Sogn paa Taasinge. Den 1. Maj 1766 fik han af Greve Hannibal Wedell overdraget Forpagtningen af Wedellsborg Hovedgaard paa Østfyn for et Tidsrum af seks Aar; 1778 fik han Ansættelse i Told-etaten, 1776 nævnes han som Prokurator under en Retssag i Fredericia. Efter i 16 Aar at have tjent i Toldvæsenet, blev han ved kgl. Resolution af 30. April 1794 udnævnt til

»Obertold- og Consumptions Controlleur« i Odense — men den nye og fornemme Titel betød dog kun en formel Forfremmelse, thi i Generaltoldkammerets Indstilling hedder det, at Lønnen fortsat skal være 80 Rigsdaler aarligt, idet han dog har Ret til $\frac{1}{3}$ af Visitørskriverpengene og 2 pCt. af Toldens og Konsumtionens (Toldafgiften paa Fødevarer) Overskud.

Af Enkekassens Papirer fremgaar det videre, at han var gift 2. Gang med Engel Margrethe Møllersdatter fra Kerteminde, der fødte ham seks Sønner og fem Døtre. Selv døde han 1798 i Odense, 55 Aar gl., og blev begravet fra St. Knuds Kirke den 16. August. Hans Kone flyttede siden til Langeland, hvor hun døde 15 Aar senere.

Af hans seks Sønner vil vi her høre nærmere om de tre, nemlig Peter, Jørgen og Andreas Christian. — *Peter Kastrup*, som var født 1779, blev i en Alder af knapt 21 Aar exam. juris og udnævntes den 1. Maj 1804 til Prokurator for alle Over- og Underretter paa Lolland-Falster. Han var bosiddende i Nykøbing F. 1800—1806; den 5. Juli 1805 blev han i Rudkøbing gift med Salome Hundrup, og en Datter døbtes i samme By to Aar efter. 1810—1814 boede han paa Bremersvold mellem Rødby og Nysted, og efter Salomes tidlige Død giftede han sig med Forpagterdatteren Antoinette Brodersen, født i Rinkenæs Præstegaard 1793, men opfødt paa Bremersvold. Sagførervirksomheden gav ham saa store Indtægter, at han i 1821 købte Herregaarden Haraldslund i Aarhus Amt. Han solgte den dog straks efter med Fortjeneste og købte den atter 1833; i 1829 fik han tillige Jordbjerggaard i samme Amt tilskødet. Den 12. Januar 1822 havde han faaet kgl. Bevilling som Prokurator ved Underretterne i Aarhus Stift, men efter 1830 gik det stadig tilbage for ham, Folk havde ingen Tillid til hans Procedure-Evner, og Amtmanden skriver i en Indberetning 1840, at hans Procedure »bærer tydelig Spor af en svunden Tid, og hans Kundskaber kan ikke forskaffe ham Navn af en duelig Sagfører«. Til sidst ejede han kun et lille Hus med en enkelt Ko og døde i største Fattigdom 15. Januar 1852²⁾.

Hans to Brødre — *Jørgen og Andreas Christian Kastrup* —

som begge var født i Wedellsborg Forpagterbolig (hhv. 1766 og 1768), flyttede til Langeland. Jørgen Kastrup blev Forvalter paa den da ca. 630 Tdr. Land store »Nedergaard« mellem Bøstrup og Snøde paa Nordlangeland og Broderen Forpagter af den nærliggende mindre »Nygaard«, en saakaldt Sædegaard, i Stoense Sogn. Jørgen erhvervede siden Ejendommen Charlottenlund i samme Sogn »med alt, hvad der var paa den« — efter Sigende fik han denne Passus indføjet i Købekontrakten, fordi han under Haanden havde faaet at vide, at der et eller andet Sted paa Ejendommen var gemt betydelige Mængder Sølvtøj og andre Værdisager hen, formodentlig af Frygt for Besættelse, saaledes at han paa den Maade fik Ret til Værdier, som strengt taget ikke var medregnet i Købesummen³⁾

Thi Tiderne var urolige og krigeriske. Under de langvarige og blodige Stridigheder med Englænderne først i 1800-Tallet meldte begge Brødre sig til Landeværnet paa Langeland, og da dette 25. Februar 1808 blev ophævet og omdannet til fire Kompagnier, udnævntes Forvalter Jørgen Kastrup til Løjtnant af 2. langelandske Musketérkompagni og Andr. Chr. 2. Januar 1810 til Premierløjtnant af det danske Livregiments 4. annekterede Bataillon⁴⁾.

Forvalter Jørgen K. karakteriseres af sin Samtid som en rask og dygtig, ofte spøgefuld Mand, men hans Karakter som saadan var vist ellers ikke særlig tiltalende. Som Soldat udviste han ved flere Lejligheder stort personligt Mod; i 1808 — forøvrigt paa den siden saa sørgelig berømte Dato 9. April — deltog han saaledes som Vagtkommandør i en Træfning med engelske Krigsskibe ved Hou, der maatte fortrække efter tre Timers heftig Skudveksling. Generalen, Greve Ahlefeldt, gav den følgende Dag en Dusør til Mandskabet, og Kastrup fik en skriftlig Paaskønnelse »for den Konduite og Bravvur, hvormed han ei alene opmuntrede Mandskabet til at gjøre sin Pligt, men ogsaa conserverede Transportbaadene«. Nogle Dage senere takkede ogsaa Kongen i en Skrivelse for udvist Mod og dygtig Ledelse af Forsvaret⁵⁾.

Han var Gang paa Gang indviklet i Injurieprocesser, og

hans mange grovkornede Løjer kunde have en temmelig ondartet Karakter. Da Major Carl Fr. Steensen-Leth til Egeløkke og Steensgaard var blevet gammel og affældig, undsaa han sig saaledes ikke for at gøre Nar af Oldingens svigtende Aandsevner, idet han bildte ham ind, at han kunde udnævne ham til Frimurer. Oppe paa Majorens Kammer forestod han saa »Indvielsen« med alle mulige latterlige Ceremonier, og sidenhen udvekslede de to altid hemmelige »Frimurertegn«, naar de mødtes!⁶⁾

Paa hans Landejendom Charlottenlund saavel som paa Nedergaard gik det tit overmaade lystigt til. En af Deltagerne i et Bal skriver 14. Februar 1820 til en Ven: »Hvad mener du om Kastrup, der gjorde et skrappt Bal paa Charlottenlund den 4. Februar? Vi vare 40 Personer, alle Egnens Honoratiores. Vi holdt ud til næste Formiddag og endte Kehraus paa Loftet ...« Gamle Jørgen Kastrup kunde ved saadanne Aftenselskaber helt dominere med sine mange vittige og kaade Paafund — navnlig var han det populære Midtpunkt i Datidens yndede Ordsprogslege⁷⁾.

Om Forpagter Andr. Chr. Kastrup ved vi bl. a., at han den 1. April 1815 fik Sønnen Peter Christian med Bondedatteren Karen Jensen; som Officer maatte han derfor ansøge Kongen om Giftermaalstilladelse, hvilket blev ham bevilget 22. Juli samme Aar, imod at han forpligtede sig til at afdrage et Indskud til Enkekassen i seks paa hinanden følgende Terminer. Hun fødte ham endnu to Sønner, Jørgen Otto Julius og Niels Juel Martin (hhv. 8. August 1822 og 3. Sept. 1829), og da hun døde kort efter den sidste Fødsel, ægtede han et Par Aar efter Enken Caroline Madsen og købte ved Auktion en Gaard paa Vejrø, idet han dog foreløbig bibeholdt Forpagtningen af Nygaard paa Langeland.

Den 17. Oktober 1815 havde han faaet sin Afsked fra Hæren og Ret til at bruge Titlen »Hans Kongelige Majestæts virkelige Krigsassessor« samt tilkendt 90 Rigsdaler i aarlig Pension. Denne Udnævnelse var dog ikke forbundet med Embedspligter, men en Naadesbevisning for lang og tro Tjeneste, og han maatte betale Rangskat. En Krigsassessor var dengang et Medlem (»Bisidder«) af en af flere

Dommere bestaaende »kollegial« Ret eller en Meddommer. og han tilhørte 8. Rangklasse Nr. 4 (under f. Eks. Kammerraad, Kancelliraad, Krigsraad). Ved Retsreformen 1909 blev Titlen afskaffet og erstattet med Dommer«).

Naar han købte en Gaard netop paa en Ø i Smaalands-havet, kan det skyldes, at han gennem Broderen paa Neder-gaard havde Forbindelse med Slægten Leth, som siden blev giftet ind i Baroniet »Guldborgland«, hvortil Vejrø jo den-gang hørte. Men forøvrigt var det ikke usædvanligt, at Folk fra Fyn og Langeland flyttede vestover. I 1800-Tallet fore-gik der en hel lille »Folkevandring« fra Vest mod Raagø, Fejø, Vejrø og Enehøje, hvor mange Familienavne den Dag i Dag minder om denne fredelige Invasion.

Da Krigsassessor Kastrup fik tilskødet Gaarden paa Vejrø. udfærdigedes dette Dokument:

Ditlev Petersen, Hans kongelige Majestæts Birkedommer. Birkeskriver og Auctionsdirecteur i Fejøe Birk gjør vit-terligt:

At Aar 1830 den 17. April blev afholdt 3die og sidste Auction over den Stervboet efter afdøde Niels Olsen Roug tilhørende Gaard med tilliggende Hartkorn 3 Tdr. 5 Skpr. paa Veirøe, hvilken Eiendom efter flere Bud og Overbud blev tilslaget Hr. Krigsassessor Kastrup fra Nyegaard paa Langeland for den Summa 1010 Rbd. Sedler, skriver et Tusinde og ti Rigsbankdaler Sedler.

Og da formeldte Kjøber nu har bevist at have betalt for-nævnte Kjøbesum samt øvrige Omkostninger, alt overens-stemmende med Conditionerne, og Kjøberen ifølge disse er forpligtet til at modtage denne Ejendom med de Forpligtel-ser og Byrder, som derpaa hviler, og saaledes som den af forrige Eier har været besiddet, saa er det jeg i Kraft af mit Embede og i Henhold til Auctions Conditionerne over-drager formeldte Hr. Krigsassessor Kastrup anførte Gaard med tilliggende Hartkorn 3 Tdr. 5 Skpr. paa Weirøe til fuld-kommen Ejendom, ligesom jeg og hermed tilskjøder ham samme, forpligtende ham til at tilsvare den i Eiendommen indestaaende halve kongelige Kjøbesum samt til at betale de af Eiendommen gaaende Skatter og Afgifter m. v.

Til Bekræftelse under min Haand og Segl

Fejøe, 31. December 1830

sign. *Petersen.*

Men Kastrup kom til Vejrø som en fattig Mand, og allerede et Par Aar efter var han i økonomiske Vanskeligheder og maatte laane en større Sum Penge af sin velhavende Broder paa Langeland. Skønt han allerede var oppe i 60'erne, udfoldede han nemlig en vældig Energi; den gamle Gaard lod han delvis nedrive (den smalle Beboelselænge er endnu bevaret og burde fredes), og fra en Skov paa Langeland lod han Bjælker og Tømmer tilhugge, nummerere og fæрге over til Øen, hvor han længere mod Vest opførte en meget smuk firelænget Bindingsværksgaard. Han kaldte den »Nygaard« ligesom den Gaard, han havde i Forpagtning paa Langeland, og hvor han i de første Aar opholdt sig, medens Konen regerede paa Vejrø-Gaarden. Muligvis har Forholdet mellem Ægtefællerne heller ikke været det allerbedste; Caroline vides at have været en særdeles myndig Dame, og Assessoren paa sin Side synes at have været svag overfor Kvindecharme og have dyrket andre »Gudinder«. I hvert Fald nævner Folketællingslisten fra 1834 paafaldende mange »Plejesønner« i hans dobbelte Husstand, paa Langeland saaledes en 2-aarig Niels Sigvardsen. Fra Langeland kom der ogsaa Tjenestefolk til Vejrø-Gaarden, deriblandt Daglejer og Avlskarl Marcus Sigvardsen), der, som vi senere skal høre, fik Fæstebrev paa det tilbageblevne Stuehus af den gamle Gaard. Denne Forkærlighed skyldes aabenbart, at Assessoren havde et »uægte« Barn med dennes Kone Marie »Møllers«. Slige Forhold er i Nutidens Øjne umoralske. Vi maa imidlertid erindre, at Datidens Tjenesteforhold mellem Tyende og Husbond ofte gik ud over det rent materielle (jvf. Holbergs Skildringer!); endvidere bidrog Tidens usikre Forhold og de unge Mænds lange militære Tjenestetid ikke til en Højnelse af Moralen.

Som foran nævnt maatte Kastrup i Anledning af Gaardkøbet og Byggeriet paa Vejrø optage et Laan hos Broderen paa Charlottenlund.

Laanet var paa 1540 Rdlr., og som Sikkerhed for dette Beløb gav Kastrup i Henhold til Pantebrev af 1. Februar 1832 Broderen 1. Prioritet i Gaarden paa Vejrø samt »i min hele Boe og Besætning, baade i Gaarden paa bemeldte

Weierøe, som i alt hvad jeg eier og eiendes vorder, Intet undtagen«.

Pantebrevet blev læst paa Fejø Birketingsret den 22. Juni 1832, og det bemærkedes: »Hans Majestæt Kongens Ret forbeholdes til den i Eiendommen oprindelig indestaaende halve kongelige Kjøbesumma, samt at der paa bemeldte Eiendom hviler aarlig Undertægt til forrige Besidders Enke«.

Fra 1836 overdrog Kastrup »Nygaard« paa Langeland til Forpagter Wilhelm og flyttede til Vejrø, hvor han levede de sidste 5 Aar af sit Liv. Der boede da 22 Personer paa Øen, nemlig iflg. Folketællingslisten:

Caroline Madsen, 46 Aar — gift med Assessor og Forpagter Kastrup;

Christian	} deres Børn;
Julius	
Niels Juel	

Carl Frederik Larsen, 13 Aar — Plejesøn;

Markus Sigvardsen, 37 Aar

Peter Danielsen, 27 Aar

Johanne Kathrine Pedersdt., 25 Aar	} Tjenestefolk;
Karen Olesdatter, 20 Aar	
Rasmus Pedersen Friis, 62 Aar — Enkemand, Gaardmand;	

Karen Olesdatter, 20 Aar

Rasmus Pedersen Friis, 62 Aar — Enkemand, Gaardmand;

Margrethe Pedersdatter, 48 Aar — Enke, Husholderske;

Rasmus Christophersen, 16 Aar

Hans Olsen, 33 Aar

Jørgen Mathiesen Albrechtsen,	} Tjenestefolk;
48 Aar — Enkemand	

Johanne Larsdatter, 24 Aar

Peder Rasmussen, 25 Aar — Indsidder, Søfarende;

Caroline Frederikke Rasmusdt., 21 Aar — hans Kone;

Rasmus Pedersen, 1 Aar — deres Søn;

Rasmus Anton Funck, 28 Aar — Skipper;

Gjertrud Kathrine Jacobsen, 34 Aar — hans Kone;

Caroline Marie Funck, 2 Aar — deres Datter;

Maren Nielsdatter, 18 Aar — Tjenestetyende.

Navnet Funck er iøvrigt stadig knyttet til et bestemt Stykke Jord paa Vejrø, den saakaldte »Funksmark«.

Familien Sigvardsen kom derover i 1837 og fik som nævnt overladt det gamle Stuehus som Fæste efter forudgaaende Synsforretning 16. Oktober af Sognefoged Mads Andersen

Nordøstkysten af Vejrø med Fyret i Baggrunden.

og Gaardmand Peder Jensen Hansen fra Fejø, ved hvilken Lejlighed »hele Bøgningen blev befundet noget brøstfældig«. Fæstebrevet blev udfærdiget paa Vejrø 24. Okt. 1837, tinglyst paa Fejø 22. Dec. s. A. og — med ført Haand — underskrevet af Fæsteren Marcus Sigvardsen, der »forpligter i alle Henseender at efterkomme og opfylde dens Indhold«. Og det er sandelig ikke saa lidt, en Fæste-Husmand dengang maatte underkaste sig:

Jeg, Andreas Christian Kastrup, hans kongelige Majestæts virkelige Krigsassessor, tilstaar herved at have stædt og fæst, ligesom jeg herved stæder og fæster til min Avlskarl Marcus Sigvardsen et mig tilhørende Hus med tilliggende Jordlod, der er ansat til tvende Skæpper Hartkorn, beliggende her paa Weierøe, Fejøe Sogn og Birk, Marieboe Amt, og det paa følgende Vilkaar:

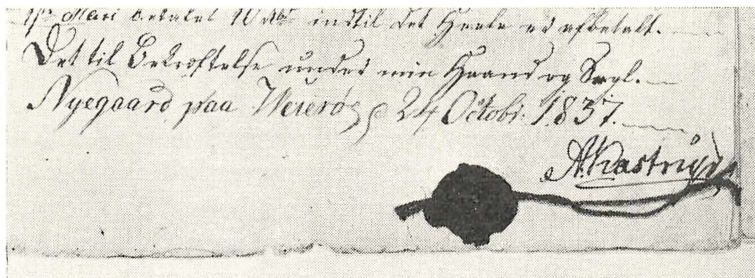
- I. Af Huset og det samme tillagte 2 Skæpper Hartkorn samt Jord svarer Fæsteren aarlig og til rette Forfaldstider alle kongelige Skatter og Paabude i navnlig Maade som nu ere eller herefter allerunderdanigst maatte paabydes, ligesom og Tiender samt Brandcontingent af den Sum Huset i Brandcassen er assureret for, der beløber sig til 130 Rbd.
- II. Af Hus og Jord svarer Fæsteren aarligt til mig eller efterkommende Ejer 12 Rbd. Sølv, det halve hvert

- Aars første Mai og første November, hver Gang med seks Rbd. Sølv, alt uden Restance.
- III. Huset, der bestaar af ni Fag, er Fæsteren under sekstende Oktober sidstleden overleveret af tvende fra Retten udmeldte uvillige Mænd, alt i Medhold Forordningen af 8. Juni 1787, skal Fæsteren stedse forbedre, vedligeholde og tilsvare og findes bemeldte Syns. og Overleveringsforretning vedheftet dette Fæstebrev.
- IV. Hegnet omkring Jordlodden, der er tillagt Huset, sætter og holder Fæsteren stedse i forsvarlig Stand, ligesom retter og opfører Hegnet indtil Gaardejeren Jakob Pedersen efter den af Landinspectøren afsadte Linie, alt forsaavidt det kan tilkomme Fæsteren, det samme er Tilfældet indtil Funchs Lod, derimod opfører og vedligeholder Fæsteren alt Hegnet som støder op til min Gaards Jorder, og skal Fæsteren opføre Hegnet saavel til min Gaard som de paastødende, alt efter Forordningen af 29. Oktober 1794, den 1. §. A., og skal saaledes Hegnet (da Materialerne findes paa Lodden) være opført inden 3 Aar fra Dato og først og strax dermed begyndes indtil Jakob Pedersen, alt under dette Fæstes Fortabelse.
- V. Naar Fartøjer eller Baade skal landsættes eller udsættes i Søen, maae Fæsteren dermed være behjælpelig, alt uden Betaling, hvilket ellers er en Vedtægt blandt alle Beboere herpaa Øen at maae være hverandre behjælpelig dermed.
- VI. Med Jagten maa Fæsteren ikke uden min Tilladelse befatte sig og heller ikke medtage nogen til Huse uden min givne Tilladelse.
- VII. Jorden dyrker og driver Fæsteren paa det bedste og indet deraf til Udpligt bruger eller bortlejer, ligesom og aarlig planter Frugttræer i Haugen og Pile ved Hegnet om Jorden. Forøvrigt skikker Fæsteren sig efter Hans Majestæts allernaadigste Lov og Forordninger og opfører sig vel og godt mod sin Foresatte og Husbond.
- VIII. I Tilfælde af Overtrædelse enten af anførte Poster eller deslige, skal dette Fæste være forbrudt. I Indfæstning betaler Fæsteren 50 Rbd., saaledes at deraf aarlig til hverts første Mai betaales 10 Rbd., indtil det hele er afbetalt.

Det til Bekræftelse under min Haand og Segl.

Nyegaard paa Weierøe, 24. Octobr: 1837

A. Kastrup.

Slutningen af Fæstebrevet med Assessor Kastrups Underskrift og Secl.

Omkring Nygaard lod Kastrup plante en Egeskov og anlægge en stor og smuk parklignende Have. Tyendet blev først og fremmest sat til at bygge Stengærder af de talrige store Sten, som siden Istiden havde ligget strøet hen over Markerne. Mange af disse Stengærder blev for nogle Aar siden brugt til Bygning af den nye Anløbsbro, men de tilbageblevne er et værdigt Minde om det vældige Arbejde, som her er udført. Paa et Højdepunkt nordvest for Gaarden ligger endnu en stor flad Sten, som Assessoren skal have siddet paa og dirigeret Folkenes Arbejde. — Kastrup satte i den Grad Skel i den lille Øs Historie, at der faktisk med ham blev indført en helt ny Tidsregning. Saa ofte gamle Forhold diskuteres paa Vejrø, daterer man altid Tidspunkterne før eller efter »Assessoren«. Og som det saa ofte gaar med navnkundige Personer — ogsaa den gamle Krigsassessor blev Genstand for Eftertidens Sagdannelser. Man vil vide, at han holdt adskillige Elskerinder, og saa ofte en af dem fik et Barn, druknede hun det i et Vandhul, som ligger nordøst for Nygaard. En Aften fandt man en af Maitresserne hængt paa Loftet — og siden har hun som Straf for sine Synder maattet gaa igen om Natten; i et bestemt Loftværelse har Folk gentagne Gange hørt smækkende Døre og slæbende Fodtrin, og sene Nattevandrere hører stadigvæk ynkelige Børneskrig fra »Tvillinggraven«. En nulevende Vejrø-Bo sov engang i Nygaards Stuehus; om Natten gjorde han sig et Ærinde ud og saa da, at en sortklædt og tilsløret Kvinde kom gaaende op ad Lofttrappen og forsvandt. Siden har han bestemt vægret sig ved at over-

natte paa Gaarden. Det kan nævnes, at man ogsaa paa Nabo-Øen Omø har skabt Myter omkring en Assessor-Skikkelse¹⁰).

Om Assessor Kastrups Svaghed overfor kønne Piger fortælles i Familien, at Sønnen Jørgen overraskede sin Fader, da han kyssede en af Tjenestepigerne i Porten, og sladrede herom til Moderen, hvilket Kastrup skal have taget saa ilde op, at han paa Stedet besluttede at gøre ham arveløs. Denne Bestemmelse maa han dog alligevel siden være frafaldet, thi baade Jørgen og Niels Juel nævnes som Arvinger 1843. Den ældste Søn Christian nævnes derimod ikke; fra anden Side vides, at han var Søfarende, saa formodentlig er han forulykket paa Havet. Jørgen K. stiftede siden Bo paa Omø og blev Stamfader til Slægten dér.

Assessorens Helbred havde aldrig været godt; han skrankede nu mere og mere, og Tirsdag den 18. April 1841 lukkede han sine Øjne for stedse. Godt halvanden Maaned efter døde ogsaa Broderen Jørgen paa Langeland¹¹).

Hvor Assessoren fandt sit sidste Hvilested, vides ikke — i Fejø Kirkebogs Dødsregister staar kun anført, at »Krigsassessor paa Weirøe Andreas Christian Kastrup er død den 17de April og begravet den 24de April — 76 Aar gammel. Født i Fyen«. Indenfor Familien fortælles imidlertid, at han lod sig begrave i et Hjørne af Haven til Nygaard paa Vejrø. Hvorvidt dette stemmer, faar staa hen. Nogen Kirkens Mand har han dog næppe været, og i og for sig vilde det stemme udmærket sammen med hele hans impulsive Væremaade, om han havde besluttet at lade sig begrave nær det Sted, hvor han ofrede saa meget Arbejde paa at skabe en smuk Ramme om sit Livs Aften. Man kunde tænke sig den Mulighed, at usædvanlig streng Vinter har hindret Ligets Overførsel til Fejø, men ifg. Meteorologisk Instituts klimatologiske Afdeling var Middelttemperaturen i Vinteren 1840—41 meget nær Normalen.

»Nygaard« forblev i Slægten Kastrups Eje i endnu to Generationer. Sønnen Niels Juel arvede Gaarden og blev gift med Amalie Marie Christiane Lund, en Datter af den

Nygaards Stuelænge.

første Fyrinspektør paa Vejrø. Om ham fortælles, at han i nogle Aar havde opholdt sig paa Grønland, og da han søgte Stillingen paa Vejrø, forlangte Kong Frederik VII, der jo holdt af en dygtig Spas, at han paa en af Søerne i Hovedstaden skulde vise sin Duelighed i en Kaproning mod en af de kongelige Sluproere. Da Lund saa, at han ikke kunde staa sig, vendte han paa Grønlænder-Manér sin Kajak rundt; Sluproeren troede da, at han var ved at drukne og roede tilbage — i det samme vendte Lund paa ret Køl igen, padlede frem og vandt!

Niels Juel døde 4. November 1884, men noget forinden var Gaarden blevet overdraget til hans Søn Christian Nielsen Kastrup (født 9. Marts 1850). Paa et givet Tidspunkt levede ikke færre end tre Koner paa Gaarden: den gamle myndige Assessor-Enke, Sønnens og Sønnesønnens Kone. De har sikkert haft det »hyggeligt« til Tider ... Desværre har det ikke været muligt at opdrive et Billede af Assessor Kastrup, derimod er der i Familieejne et Fotografi af hans Kone Caroline. Omkring Aarhundredeskiftet afhændedes Gaarden til *Klausen-Slægten*, som ligeledes i flere Generationer var knyttet til Vejrø. Den diminutive Kirkegaard derovre er saaledes hovedsagelig et Familiegravsted for denne

Nygaard paa Vejrø.

Slægt. Christian Kastrup købte »Druelund« i Nordlunde af Skytte Schrøder og døde 20. Maj 1933.

Sidst i 30'erne blev Gaarden købt af Grosserer *Lembcke*, Gentofte, der lod plante en meget stor Frugtplantage omkring den og indsatte A. Andersen som Bestyrer. Denne gjorde et stort Stykke Arbejde for at forbedre Frugtavlens, men desværre havde han ingen Sans for æstetiske Naturværdier eller smukke Haveanlæg. En Række skønne gamle Lindetræer paa Gaardspladsen foran Stuehuset blev fældet, der blev drevet Rovhugst paa Assessorens stolte Egekæmper, og de pyntelige Stengærder i og omkring Parken blev sammen med ryddede Slyngroser og Natursten kørt i en Mergelgrav. Hans Efterfølger, Overgartner *Vagn Hansen*, forenede derimod en stor pomologisk Indsigt med en levende

Interesse for historiske Minder. Saa vidt det var muligt, blev Gaarden ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse, ligesom han lod Assessorens Hvilesten rette op og omgive af et helt lille Anlæg — saa vidt vides det eneste »Monument« over Pionéren paa Vejrø.

Ogsaa Gaardens nuværende Ejer, en Datter af Propr. C. Galsgaard, Ll. Købelev, har paa pietetsfuld Maade ladet foretage adskillige Restaureringer. — Fjerne Dages Ro og dybe Stilhed klinger gennem den Sommeridyl, der omgiver Assessorens gamle Gaard. Hvert Foraar suser den friske Vind fra Havet i hans tilbageblevne Egekæmper; hvert Efteraar, naar Naturen siger sit flammende Farvel, daler Tjørnens brune Blade som en sagte dryppende Regn ned over den Sten, hvor han engang sad og saa ud over sit Rige. Og maaske flyger den vældige Poppels gule Løv hen over den ukendte Plet i Haven, hvor han sover sin sidste Søvn.

En Søn af Christian Kastrups første Ægteskab, Niels Juel Kastrup, er nu Vognmand i Holeby. Gennem mere end 200 Aar har Slægten holdt disse Fornavne i Hævd, thi hans lille Sønnesøn er ogsaa døbt Niels Juel og betegner saaledes det foreløbig sidste Skud paa Krigsassessorens gamle, frodige Stamtræ.

Kildehenvisninger og Noter:

- 1) H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer 1660—1869 (Kbh. 1935). S. 362.
- 2) I. c. S. 180.
- 3) Brev 10/3 1952 fra Gaardens nuværende Ejer Hr. P. B. Fenger.
- 4) Danske Livregiment er nuværende 1. Regiment, der atter fører den gamle Betegnelse.
- 5) Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie (Rudkøb. 1909), S. 460.
- 6) Personalhistorisk Tidsskr. 4. Rk. I, S. 15; om Forvalter K.s uheldige Karakter fortælles ogsaa af Thyra Jensen i »Constance Leth. Fruen paa Egeløkke«, 3. Udg. 1941, S. 97, 108, 142 m. fl.
- 7) Personalhist. T.s 4. Rk. I, S. 116 & 123.
- 8) Ordbog over det danske Sprog.
- 9) Kaldes i nogle Dokumenter »Sivertsen«.
- 10) Axel Garboe: Agersø i Store Bælt med Nabøoen Omø gennem Ti-

derne (Kbh. 1938). S. 188 f., 251 & 286 (Litt. henv.) jvf. Sjællands-Posten 22/12 1951.

- 11) Jørgen K., hans Hustru og Moder hviler i et Familiegravsted ved Bøstrup Kirke. Af Mindestenenes halvt udviskede Indskrift kan læses: Herunder hviler Engel Margrethe Kastrup, Enke efter Niels Juel Kastrup, der var Obertold- og Comsumtions Controlleur i Odense. Hun blev født paa Selleberg i Fyen den 24. Juli 1742 Død i Svallebølle ... Oktober 1813. Var Moder til ... Sønner og 5 Døtre. I taknemmelig Erindring om en elsket Moder lod hendes Sønner denne Sten nedlægge.

Her hviler den elskede Hustru Christiane Kastrup, født Wichmann. Født ... Død d. 11 Oktb. i Charlottenlund. Delte i Taknemmelighed Livets Glæder og Sorger med hendes Mand Jørgen Kastrup, Nedergaard, som velsigner hendes Minde.

Her hviler Jørgen Kastrup, født ... 1766, død 3 Juni 1841 i Charlottenlund, Hou. I ... Aar var han Forvalter og Inspecteur ved Nedergaard. Hans Dygtighed her og velvillige Sindelag erhvervede ham hans Folks og mange Venners Agtelse og Kærlighed.

For værdifulde Meddelelser bringer jeg d'Herrer Sognepræster A. Gamst i Bøstrup og J. Vilhelm Olsen i Snøde samt P. Bang Jensen paa Fejø min bedste Tak.

De fleste øvrige Oplysninger er indhentet paa: Hærens Arkiv, Rigsarkivet, Wedellsborg Godsarkiv, Landsarkivet for Fyen samt fra Dokumenter i Familiens Eje, som beredvilligt er stillet til Raadighed.

Forf.

Galgekroen ved Falsters Rettersted.

Af *L. Larsen Eske.*

I det nordøstlige Hjørne af Ønslev Sogn ligger *Boderup*, en anselig Gaard paa ca. 190 ha Ager, Eng og Skov og med 42 Tdr. Hartkorn.

Den er som flere andre falsterske Herregaarde opstaaet paa Tomten af en forsvundet Landsby og ved Sammenlægning af dennes Jorder.

I Kong Valdemars Jordebog kaldes Byen Bodethorp, men Navnet blev i Tidens Løb til Boderup. I 1751 havde den 4 Gaarde og nogle Huse, men ved Krongodsets Salg i 1766 var der kun 2 Gaarde og 1 Hus. Resten maa være nedbrudt i de mellemliggende Aar, og Jorderne henlagt til en af de tilbageblevne Gaarde.

1779 blev atter en Gaard nedlagt, men denne Gang udlagdes dog i Stedet 4 Husmandssteder. Af disse forsvandt imidlertid ret hurtigt de 2, hvad der kan ses af Ønslev-Eskildstrup Sogneforstanderskabs ældste Protokol, hvori det meddeles, at der fra Lolland-Falsters Stiftamt har været rettet Forespørgsel om, hvorvidt der endnu fandtes de 4 Husmandssteder, der var udlagt 1779 ved den nævnte Gaards Nedlæggelse. Svaret herpaa var, at ingen kunde mindes, at der havde været mere end 2. Disse er nu ogsaa borte.

Saaledes blev Boderup By til Boderup Gaard.

Den, der samlede Gaarden, maa være *Henrik Christian Ludvigsen Toxværd*. Han nævnes i Folketællingslisterne fra 1787 som »Ejer af Boderup, Kirkeejer og Kromand, 53 Aar gammel«.

Han havde efter derom til Kongen indgivet Ansøgning »og i Kraft af den under 4. Febr. 1771 ergangne allernaadigste Resolution« faaet Tilladelse til »i Nærheden af Boderup By i Ønslev Sogn paa Vort Land Falster at indrette et Værtshus og de rejsende med fornødne Logementer samt Spise- og Drikkevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling sammesteds betjene mod deraf at svare til Vor Kasse i aarlig Afgift 6 Rdlr.«

Der var dog knyttet yderligere to Betingelser til Privilegiet, nemlig: »at han sig ingenlunde understaar der at brygge Øl eller brænde Brændevin«, og at det var ham »aldeles forment at holde Kro for Sognets Bønder eller andre af Almuen, som ikke er vejfarende eller paa deres Rejser passerer bemeldte Sted.«

Skønt det udtrykkelig fastslaas i Bevillingen, der er dateret 14. December 1776, at »dette Værtshus alene er bevilget for rejsende«, saa var Kroen i Boderup sikkert alligevel en god Forretning, der nok kunde give sin Mand et rundeligt Udkomme. Den laa nemlig ved Alfarvej, idet Vejen fra Gaabense Færgested til Nykøbing og Sundby Færgested da laa længere mod Øst end nu til Dags. Endelig laa den tæt ved Falsters Rettersted, og det gav ogsaa Fortjeneste.

Den nyopførte Kro fik Navnet *Ludvigslund*. Da Ejeren som foran nævnt hed Ludvigsen Toxværd, har Faderen formentlig heddet Ludvig, og Kroen har maaske faaet Navnet efter denne.

I daglig Tale hed den dog aldrig andet end *Galgekroen* paa Grund af det uhyggelige Naboskab med Retterstedet.

Kroen var tillige Postekspedition. Det betød, at de kongelige Postvogne standsede op her, dels af Hensyn til de rejsendes Bekvemmelighed, dels for at der kunde skiftes Heste, hvad der nok kunde være nødvendigt, eftersom de lollandfalsterske Veje da var ualmindelig slette.

Den kendte Johannes Fibiger, der 1881—1895 var Præst i Ønslev-Eskildstrup, og som var barnefødt paa Falster, giver i sine Erindringer »Mit Liv og Levned« (udgivet af Plejesønnen Carl Gjellerup 1898) en interessant Skildring af Vejen til Galgekroen og Postvognens Ankomst hertil. Tidspunktet

er 1822 og Anledningen hans og Forældrenes Bortrejse fra Nykøbing til Kolding, hvor Faderen var blevet udnævnt til Rektor ved Latinskolen.

Mange Aar efter, da han sad som Præst i Ønslev, mindes Johannes Fibiger denne besværlige Rejse saaledes:

»Naar jeg nu, paa Vejen til mit andet Sogn, gaar over den smukke Landevej, som fører fra Nykøbing til Gaabense Færgested, kan det ske, at jeg tankefuld bliver staaende og ser tilbage igennem Tidernes Taage. Vejen er en forholdsvis nymodens Bekvemmelighed, dog har Jernbanen allerede igen gjort den forældet. For tresindstyve Aar siden var den en smal Byvej, der bugtede sig mellem Risgærder og Piletræer og havde Tid nok til et langt Svinkeærinde henimod Skoven, hvor Galgekroen laa. Ser jeg nedad den i denne Skikkelse, opstaar der for mit Syn et Billede, der omtrent ser saaledes ud:

Det er Novembervejr, og gennem Sølet arbejder der sig en i Remme hængende Karosse tungt nok frem. Den er overtrukket med trannet Læder, som trekantet efter Diagonalen er rullet op paa den ene Side, og paa den anden tilknappe Side forsynet med et i Læderet indsyet Stykke Glas saa stort som en Haand, at man dog, naar det oprullede ogsaa var tilknapet, kunde paa denne Urskive se, om det var Nat eller Dag. For Tiden er det en Mellemting.

Paa den lave Buk ses den kongelige Ekstraposts Rangsmerke, en Kusk i rød Trøje med gul Krave, lyseblaa Bukser, høj Hat med bredt hvidt Baand om, og over Skulderen et bulet Messinghorn i en spraglet Snor«.

Henrik Christian Ludvigsen Toxværd blev boende i Kroen og bortforpagtede Boderup. 1787 opføres som Forpagter en Jakob Hansen.

Ved Folketællingen 1801 boede Toxværd endnu paa Ludvigslund og havde her Kro og Postekspedition, men Boderup, der nu benævnes som en »ufri Sædegaard«, havde han solgt til Selvejer Jens Frederik Holm.

Dennes Enke, Dorothea Møller Holm, solgte Gaarden til Jørgen Nissen (født 29. Oktober 1785, død 27. December 1840), men boede i hvert Fald 1834 paa Ludvigslund, hvor-

for det maa antages, at ogsaa Jørgen Nissen har ejet saavel Boderup som Kroen.

Hans Enke — i daglig Tale kaldet Madam Nissen — havde Boderup i en længere Aarrække, og det er formentlig i hendes eller i hendes Mands Ejertid, at Landevejen flyttedes mod Vest. Derved mistede Kroen sin Betydning, og Privilegiet flyttedes da ogsaa snart fra Galgekroen til den 1863 nyopførte Højmølle Kro ved den nye Landevej.

Boderup blev omkring 1864 solgt til Løjtnant Schultz, der 1874 afhændede den til O. Bruun fra Krogerup, som ved sit Ægteskab med en Datter af Edvard Tesdorpf, Ourupgaard, bragte den i Slægten Tesdorpf's Eje.

Den gamle Galgekro fik en krank Skæbne. Efter at Privilegiet var flyttet til Højmølle Kro, beboedes den en Tid af en Jomfru Pedersen, og derefter blev Jorden lagt ind under Boderup, og Galgekroen indrettet til Familiehus for tre Arbejdere paa Gaarden. En Høstmorgen den 12. August 1890 udslettedes Galgekroen ved en Ildebrand — opklaret af »Sy-lowkommissionen — hidrørende fra en Petroleumslampe paa en Hylde nær Loftet. — En af de derboende Arbejdsmænd var formentlig blevet ked af Huslejligheden og fik — for et Par Aar — en anden anvist, der næppe var bedre.

Et nyt Arbejderhus blev bygget, men ikke paa Galgekroens Plads, og man undgik derved at faa et ildeklingende, men sagnrigt Navn hæftet til det nye Hus.

Stedet for Galgekroens Beliggenhed saavel som Navnet kendes nu kun af de ældste paa Egnen. Det er endda de færreste af disse, der kan udpege Retterstedets Plads, men om dets Tilstedeværelse minder endnu den Omstændighed, at ca. 1300 m² af Boderupgaards Jorder er fritaget for Grundskyld. Det gamle Rettersted tilhører altsaa stadig det offentlige.

Med Ønslev-Eskildstrup Sogneraads Protokoller som Kilde skal sluttelig berettes om en ung Kvinde, hvis tragiske Skæbne for en Tid blev knyttet til den gamle Galgekro.

Som nævnt var Kroen blevet indrettet til et Familiehus for Arbejdere under Boderup. En af disse, Ludvig Rasmussen, blev en Vinteraften i 1871 forstyrret i sin Aftenro ved, at

et Køretøj »oppe fra Gaarden« holdt udenfor Døren. En ikke særlig velkommen Gæst, en syg, ung Pige, blev bragt indenfor, og der spurgtes næppe, om der var Plads til at tage imod hende.

Den 1. November 1870 var hun fra Sjælland ankommet til Boderup som Husjomfru hos Løjtnant Schultz.

Samme Nat, hun var ankommet til Galgekroen, fødte hun to Drengbørn til Verden, hvilket nær havde kostet hende Livet. En ung Piges Løn var i de Tider ringe, og blottet for Midler, som hun var, maatte Kommunen indtil videre træde til med Fattighjælp.

Kun faa Dage gamle blev Børnene hjemmedøbt og fik Navnene Fritz og Charles samt Moderens Efternavn. Senere blev de, som Skik og Brug er, fremstillet i Kirken, men da Moderen vedblivende var meget syg (der fortælles om Nattevagt ved Sygelejet), blev de begge udsat i Pleje hos en Familie i Eskildstrup.

Som Tiden gik, og Pigen begyndte at blive raskere, maatte hun jo gøre Rede for, hvor hun stammede fra, og oplyste, at hun var 24 Aar og Datter af en Forstmand i Jylland.

Førend hun kom til Boderup, havde hun haft Plads hos en Proprietær paa Midtsjælland, hvem hun udlagde som Barnefader, uden at det ses, at han har betalt Underhold til hende og Børnene, mens de opholdt sig her paa Falster.

Ludvig Rasmussen kunde ikke vedblivende have Pigen i Huset, og da hun var for svag til at tage Plads, blev hun flyttet til Højmølle Kro. Ogsaa Børnene maatte skifte Opholdssted, og de blev nu skilt, idet de blev tinget i Pleje hos to Husmænd i Tingsted Sogn for 8 Skilling om Dagen for hver, men Kommunen maatte dog betale ekstra for det fornødne Tøj til dem.

For alle disse Udgifter søgte og fik Kommunen Refusion fra Pigens Hjemstedskommune i Jylland, og da hun omsider var blevet helt rask, fik hun Plads hos en Møller og Proprietær ved St. Hedinge.

Da Drengene var henved to Aar gamle, forlangtes de hjemsendt til Hjemstedskommunen, og de har næppe nogensinde genset deres Fødested, den gamle Galgekro.

»Fruens Bøg«.

Et andet Minde — men af en helt anden Art — om den gamle Kro og dens Beboere er et mægtigt Bøgetræ i den nærliggende lille Skov Bodehaven.

Det kaldes »Fruens Bøg« og har formodentlig Navn efter en af de kvindelige Ejere af Kroen og Gaarden. Hvem denne var, kan nu ikke oplyses, men det maa i hvert Fald være en af de tidligste Beboere paa Stedet, for Træet er utvivlsomt langt over 200 Aar gammelt, og Stammen er nu saa tyk, at der skal to Mand til at spænde om den.

Da Skoven sidst blev afdrevet, blev »Fruens Bøg« i Kraft af sin Alder og sit Navn skaanet. Medens den nye Beplantning voksede op, stod den i mange Aar med sin mægtige Krone højt hævet over den øvrige Skov som et Vidne om Stedets bevægede Fortid.

Da Mormonerne huserede paa Lolland.

Et Hundreedaarsminde fra Vester Ulslev.

Af *C. Krarup.*

I Vester Ulslev Præstekalds Kopibog, begyndt i November 1849, findes under 5. Juni 1853 en interessant Indberetning fra Sognepræsten Provst Andreas Christian Pontoppidan til Biskop D. G. Monrad, om at der i Aarene 1852 og 1853 har været Mormoner paa Egnen.

To navngivne Mænd fra Vester Ulslev tog i Marts 1852 til Thoreby og hentede der to Mormonpræster. Der blev nu slaaet til Lyd for den nye Lære, og mange blev stærkt optagne af Mormonernes Angreb paa Kirken og af deres Tale om Jordens Undergang.

En af deres Tilhængere lod sig straks døbe tillige med sin Kone, som var svagelig. Mormonpræsten lovede hende Helbredelse efter Daaben, men Helbredelsen udeblev, og Ægteparret trak sig saa tilbage fra Mormonerne.

En gammel Gaardmandsenke — hun hed Karen Thomasdatter, var født ca. 1769, men staar ikke i Kirkebogen som død eller som fraflyttet, findes heller ikke i Folketællingslisterne 1850 — havde en gift Søn som Bestyrer. Denne Mand hed Peder Hansen, og han faar en smuk Omtale i Indberetningen, hvorfor det var strengt for Provst Pontoppidan at se hans Interesse for Mormonerne.

Provsten skildrer ham som en forstandig, flittig og besindig Mand. Men han har et tungt Sind, og da han tillige har økonomiske Sorger, har Mormonpræsterne haft let Spil med ham og hele Familien, der er undergivet hans Vilje.

Forøvrigt maa Biskop Monrad, der 5—6 Aar tidligere havde været Præst i Vester Ulslev, have kendt saavel disse som de fleste andre af Sognets Beboere, der omtales i denne Sag.

Indberetningen giver desværre kun faa Oplysninger om de optrædende Mormonpræster. Provsten har kun haft Lejlighed til at indhente nogle spredte Oplysninger om den ene af disse. Han hed Nielsen og var fra Aalborg, og Provst Pontoppidan karakteriserer ham som »en beregnende og listig Person, forøvrigt uden al Dannelse og uden naturlig Veltalenhed«.

Det fremgaar ikke af Præstekaldets Kopibog eller den øvrige Korrespondance, om der fra Myndighedernes Side blev skredet ind imod Mormonpræsterne og deres nyomvendte.

Det ser nærmest ud til, at de — i hvert Fald for en Tid — har forladt Egnen.

At der dog stadig har været Jordbund for denne sektariske Bevægelse ses imidlertid af, at der 1856 atter kom en Mormonpræst til Sognet. Han hed Johan Andersen, var 26 Aar gammel og kom fra Kippinge. Han opføres som tilmeldt 23. November 1856 og er frameldt 13. Januar 1857 til Systofte.

Provst Pontoppidans Indberetning til Biskop Monrad er et interessant Tidsdokument. Da Provsten tillige er vant til at føre en Sag i Pennen og desuden er en god og nøgtern Fortæller, der ikke beretter andet og mere, end hvad han kan indestaa for, fortjener Beretningen at kendes i sin Helhed, og den bringes derfor nedenstaaende:

»I Marts Maaned 1852 begav to Husmænd af Vester Ulslev By: Skomager Hartvig Møller og Væver Niels Christensen sig til Thoreby for at opsøge nogle Mormonpræster, som dengang ifølge Rygtet opholdt sig der. Det, som bevægede disse to Mænd til at søge denne Forbindelse, var Haabet om ved Hjælp af Sekten at komme til Amerika, medens der ikke for nogen af dem findes Spor til, at den religiøse Interesse har haft nogen Andel i Beslutningen. Derimod havde deres Koner en meget betydelig Andel, og

jeg tager ganske sikkert ikke Fejl, naar jeg siger, at Niels Væver fornemmelig er bleven tilskyndet af sin Kone til dette ekstraordinære Skridt. — I Ønsket om at komme til Amerika og i kirkelig Ligeegyldighed lignede disse to Familier hinanden, medens de forøvrigt var højst forskellige. Hartvig Møller er en flygtig, forfængelig Ordgyder, der tror sig skikket til en hel anden Stilling end den, han indtager; han lider af Ulyst til stadig Virksomhed og er i høj Grad utilfreds med Samfundsforholdene, som ikke tillader ham at nyde Livet uden Arbejde. Hans Kone, der, før hun blev gift, var meget berygtet for sit ukyske Liv, er ham i de anførte Træk temmelig lig, og de have efter den almindelige Mening været enige i at tilsætte en Velstand, som Manden havde faaet i et tidligere Ægteskab med en gammel Kone. De havde derfor, længe førend Rygtet om Mormonerne naaede her til, besluttet at sælge deres Hus og Bohave og gaa til Amerika, og han havde oftere talt med mig desangaaende, men den Capital, som kunde udbringes, var formodentlig utilstrækkelig. — Niels Christensen er en stille, skikkelig og arbejdsom Mand, men meget forknyt. Det, der nedtrykker ham, er ikke blot Armod, som han ikke har kunnet holde borte, da han har en meget talrig Børneflokk, og Konen er sygelig, men den syge Kones Herskesyge og utilfredse Pirrelighed. Hun befaler, og naar Udfaldet ikke er efter Ønske, behandles han som den skyldige. Forøvrigt er hun, saa vidt hendes Svaghed tillader det, en flittig og ordentlig Husmoder. Ogsaa de have tilforn haft den Bestemmelse at søge Lykken hinsides Havet, og Auctionen over deres Gods var berammet, men Beslutningen toges tilbage, fordi Midlerne vare aldeles utilstrækkelige.

Disse to Mænd bragte Mormonpræsterne hertil og foranstaltede Sammenkaldelse af Folk. Talerne var de sidste Dages kraftige Bodsprædikener, og man gentog, at den Lære, som forkyndtes, kun byggede paa den hellige Skrift, som flittigen benyttedes. Angrebene paa Folkekirken, som sløvet og fordærvet, navnlig ved dens Rigdom, Trudselen med Verdens nærførestaaende Undergang fremkom vel, men mere forbiggaaende. Den mere verdslige Mængde kla-

gede over, at der ikke var Tale om Udvandringen til Amerika, som den havde haabet, medens de religiøse Gemytter i Almindelighed følte sig grebne af det kraftige Ord. Men snart følte de fleste sig frastødte ved det raa og fanatiske i Angrebene, og da Trudselen om de nærforetaaende Straffedomme tabte Brodden ved den idelige Gentagelse, og de timelige Løfter, som gaves i private Sammenkomster, fandt Modsigelse i Folkets sunde Sans, ophørte Bevægelsen efter nogle faa Dages Forløb at have almindelig Betydning. Nogle Oplysninger, som jeg de to Søndage derefter meddelte i Skolerne efter foregaaende Tillysning, om Mormonerne Lærdomme, de Midler, hvorved de vandt Tilhængere, dens Historie, hørtes imidlertid med en overordentlig Opmærksomhed, og den Bevægelse, som læstes i mange Ansigter, viste noksom, at de havde været i Ilden. Det var ved at holde disse Møder, ved i mine Prædikener jævnlig at tage Hensyn til Sektens Vildfarelser og ved private Samtaler, jeg søgte at virke mod Sektvæsenet.

Ligesaa megen Tilfredsstillelse, som jeg imidlertid havde af de to første Midler, ligesaa frugtesløst var ethvert Forsøg saa vel i Begyndelsen som senere paa at bringe de enkelte, som efter hvad der meddeltes mig vare paavirkede af de nye Meninger, til at udtale sig for mig, idet de stadigen forsikrede, at de kun af Nysgerrighed undertiden kom sammen med Mormonerne, men fuldkommen indsaa Sektens Vildfarelse og vare faste i deres Tro.

Omtrent en Maaned efter denne Mormonernes første Optræden, lod de to Mænd, der havde hentet dem, sig døbe med deres Koner. Naar der her opkastes det Spørgsmaal, om der ikke imidlertid havde fundet en religiøs Opvækkelse Sted, som havde sin Del i dette Skridt, maa jeg være af den Overbevisning, at en saadan ikke har fundet Sted. Hartvig Møller og Kone havde vel begyndt at aflægge den sædvanlige Banden, læste og sang til visse Tider samt tilegnet sig Sektens Terminologi og plejede at snakke sig varm, naar de søgte at skildre det timelige og aandelige Udbytte, som det nye Samfund gav; men samtlige Omstændigheder tyder hen

paa, at det alt var paataget Væsen, og Parret var og er lige-saa løse Personligheder som tilforn. Niels Væver har hverken før eller senere lagt Skjul paa, at det var jordiske Hensyn, der havde bevæget ham til at træde over, og hans Kone har ikke kunnet tilbageholde en lignende Tilstaaelse.

Hartvig Møller begyndte efter sin Daab at drage omkring i Sognet og Nabosognene med Mormonpræsterne og viste megen Iver for at gøre Proselytter. Da han imidlertid mere bidrog til at gøre Sagen latterlig og saaledes ikke fandt forventet Anerkendelse; da desuden hans Midler udtømtes, saa at han ikke kunde give de omrejsende Lærere Ophold, og disse imidlertid havde fundet en mere bemidlet og mere alvorlig Tilhænger, ophørte i Aarets Løb Tid efter anden hans Forbindelse med Sekten, idet denne erklærede ham og Hustru for uværdige, og han erklærede Mormonerne for Bedrægere, der nærrede hans Haab om at føres til Amerika, saa længe han kunde give dem Ophold, men forlod ham, da han var udtømt. Han har lidt efter lidt søgt at begynde paa ny i den afbrudte Næringsvej, og det synes nogenlunde at lykkes ham, men han har ikke hidtil udtalt for mig noget bestemt Ønske om at indtræde i Folkekirken. — Niels Christensen og hans Kone derimod opgav Forbindelsen med Sekten straks efter deres Daab. Der var nemlig ikke blot givet dem Løfte om at se deres Yndlingsplan udført, at komme til Amerika, men man havde lovet Konen, at hun umiddelbart efter Daaben skulde genvinde sin Helbred. Da Sygeligheden vedblev som før, og Præsterne efter Daaben viste dem en paafaldende Ligegyldighed, indsaa de, at de vare bedragne og begærede at optages i Folkekirken. Efter at have givet den fornødne Tid til Overvejelse og under mine Samtaler med dem overbevist mig om, at deres Fornægtelse af Mormonernes Vildfarelse og deres Bekendelse af den lutherske Kirkes Tro var ærlig og oprigtig, optoges de i Menighedens Samfund ved en kirkelig Handling. Det var mig ikke ubekendt, at Ministeriet ikke paalagde dem, der fra Sekten vilde træde tilbage i Folkekirken, denne Form, men jeg søgte desuagtet at holde fast paa den, ikke blot fordi jeg selv fandt, at den var den rette, men ogsaa fordi

Menigheden havde en bestemt Anskuelse af, at det saaledes burde være.

Medens saaledes disse første Tilhængere paa forskellige Maader havde haft Forbindelse med Sekten, havde den i Sommerens Løb vundet to andre mere faste Tilhængere. Den ene er en pukkelrygget Smed ved Navn Peder Larsen, der var bekendt som en listig, pengebegærlig Mand, der ingenlunde var nøjeregnende, naar han kunde gøre sig en Fordel. I kirkelig Henseende var han ikke blot ligegyldig, men tilbøjelig til Tvivl og Spot. Efter at være bleven Mormon tilstaar han, at han før har været en stor Synder, men erklærer, at han nu ganske har aflagt det gamle Menneske. Efter alt, hvad der kan erfares om ham, indskrænker Forandringen sig imidlertid til en større ydre Ærbarhed og større Forsigtighed i at give efter for de Tilbøjeligheder, hvoraf han lider. Da han aldeles mangler Aabenhed, vil det vanskeligt kunne siges, hvilket Motiv har ført ham til Sekten, men af en højere Art kan det næppe være. Den anden Familie er et sandt Tab for vort Kirkesamfund. Den bestaar af en Gaardmandsenke paa over 80 Aar, hendes Søn, der bestyrer Gaarden, tillige med dennes Kone og to voksne Døtre. Denne Søn, hvis Navn er Peder Hansen, en forstandig, flittig og besindig Mand, var en af dem i Menigheden, der har anvendt størst Flid paa sine Børns christelige Undervisning, ligesom der i det hele Familieliv herskede Flid, Orden, Tarvelighed og Sædelighed. Det kunde synes uforklarlig, at en saa forstandig og besindig Mand, der derhos syntes alvorlig knyttet til sin Kirke, kunde vindes for en saa forvildet Sekt, men der var Omstændigheder i hans ydre Stilling og Træk i hans Karakter, som gav Mormonerne Tilknyningspunkter. Hans økonomiske Stilling var nemlig usikker, og med Hensyn til denne er han noget nøjeseende og ængstelig. Moderen er saa gammel, at hun ikke kan vente at leve længe; han selv har forsømt at fæste Gaarden tidligere, fordi det altid forekom ham, at Indfæstningen var for høj, og nu vil Godsejeren ikke længere bortfæste sine Gaarde. Det har derfor frembudt sig for ham som den heldigste Udvej til at sikre sig og Familie Forsørgelse at sælge

sine Ejendele og gaa til Amerika. Denne Omstændighed vilde imidlertid kun have bevæget ham til at søge det nye Hjem, men næppe til at træde ud af Kirken, noget der for ham vistnok har været et meget alvorligt Skridt, der ikke er gjort uden alvorlig Overvejelse. Men han led af hypochondriske Stemninger; Mormonernes Trudslar have fremkaldt Ængstelse for den nærforestaaende Dom. Det forekom ham, at de havde Ret, naar de talte om den store Fordærvelse, som herskede iblandt os; navnlig forargedes han over Larmen og Dansen ved Gæstebud, hvortil han ikke havde haft Tilbøjelighed, at Guds Vrede maatte ramme det syndige Samfund, og at der kun var Frelse at finde ved at ty til de hellige. Denne Tanke har han udtalt til mig, efter at han er udtraadt af Menigheden, og jeg tvivler ikke om, at den er alvorlig ment og har fæstet Rod hos ham. Før hans Daab vilde han lige saa lidt udtale sig aabent som de andre: han vedblev at erklære sin Forbindelse med Mormonerne som løs, og sin Fasthed i Kirkens Tro som urokkelig. Det er den almindelige Mening, at Familiens øvrige Medlemmer i denne Sag ikke have handlet frit og kun have fulgt hans stærke Vilje; men de have saa vidt vides aldrig ytret sligt, og deres Adfærd saa vel før som efter Daaben tyder hen paa, at de have delt Overbevisning med ham; ja Konen, der er af et noget heftigt Temperament, synes undertiden indtil Fanatisme ivrig for den nye Lære. Saavel Peder Hansen med Familie som Smeden agte at afgaa til Amerika med det næste Mormonselskab.

En Pige ved Navn Dorthe Sofie Hansdatter, der kom her til Sognet fra Fuglse som Tjenestepige efter at være døbt, afrejste igen efter kort Tids Forløb uden at melde sig for mig eller angive, hvor hun drog hen. Hun skal imidlertid opholde sig hos Mormonerne i Nakskov-Egnen. Fra et tidligere Ophold her i Sognet var hun bekendt som løvsagtig og ustadig. Man sagde, og Omstændighederne gør det ret sandsynligt, at Tilbøjelighed for en af de omrejsende Lærere har bevæget hende til at lade sig døbe. For mig har hun erklæret, at hun før hendes Daab kun to Gange har hørt Prædiken hos dem, ikke har læst meget af deres Skrifter, ikke har modtaget

nogen Undervisning, ikke kendte nogen Lære, hvori de afveg fra vor Bekendelse, men at »Noget i hende« havde bragt hende til at træde over. Med Hensyn til de Mormonlærere, som have virket her i Sognet, har jeg kun haft Lejlighed til at erholde nærmere Kundskab om den, som for stadigt har opholdt sig her. Han hedder Nielsen, er fra Aalborg og har sammesteds dannet forskellige Næringsveje, sidst arbejdet i et Jernstøberi. I sit Forhold som Arbejder skal han have været upaaklagelig, medens hans Opførsel imod den ældre Kone, som han efter Folks Mening havde ægtet for at faa hendes Formue, omtales som meget slet. Før han blev Mormon, var han Baptist. Saa vidt jeg af personlig Bekendtskab kunde dømme, hvilket ogsaa stemmer med, hvad jeg forøvrigt har kunnet samle om ham, er han en beregnende og listig Person, forøvrigt uden al Dannelse og uden naturlig Veltalenhed.

Som et Eksempel paa Uærlighed kan jeg anføre, at han til Niels Væver, blandt de Offere han efter hans Ord havde bragt for den hellige Sag, fremhævede Smerten over at maatte forlade sin Kone, som han mishandlede og blev skilt fra, inden han sidste Efteraar gik til Amerika. Med Hensyn til de kirkelige Foranstaltninger i Anledning af disse Personers Udtrædelse af Menigheden, har jeg kun at bemærke, at de to første Familier blev udlæst af Menigheden, men at de to sidste Familiers Udtræden ikke saaledes formaliter er bragt til Menighedens Kundskab, fordi Kirken var under Reparation, medens det skete og længere Tid derefter.

Noter.

Forfatteren af Indberetningen, Provst Andreas Christian Pontoppidan, var en Præstesøn fra Rær i Thy og født der 1812. Han var 1840—47 Sognepræst paa Sandø og senere paa Sydstrømø, hvor han en Maaned efter sin Ansættelse blev udnævnt til Provst. Han var Præst i Vester Ulslev fra 1849 til 1870, da han blev forflyttet til Rise paa Ærø, hvor han døde 1885.

Nogle Træk af det folkelige Oplysningsarbejdes Historie.

Ungdomsforeningen i Tirsted-Skørringe-Vejleby.

Af Jens Marinus Jensen.

Rundt omkring i Sognene findes der her og der Møde- Medlems- og Regnskabsprotokoller, som giver Oplysning om det Foreningsarbejde, der udføres de fleste Steder har hjemme i Forsamlingshuset. De har noget at fortælle om det folkelige Oplysningsarbejde i de sidste Par Mennekealdre. De er ikke udtømmende Kildeskrifter. Mange af dem, der har ført Protokollerne, har været jævne Mennesker, ofte endda meget jævne. Der kan være Snese af Stavefejl i deres Referater og Beretninger, og dog kan Sognets Foreningsarbejde have ligget paa et højt Niveau.

Alligevel bør de gamle Protokoller behandles med Varsomhed og reddes fra at gaa til Grunde. Tilsammen giver de et Billede af en ikke uvæsentlig Side af det danske Folks Historie i de sidste 50—100 Aar.

Protokollerne er meget forskellige fra Sogn til Sogn og fra Aar til Aar. Undertiden har der været en Formand, som har gjort noget ud af dette Arbejde, andre Steder er der ingen Vægt lagt paa det.

Her skal meddeles nogle Træk fra en Forenings Historie, som den kan læses ud af de gamle Protokoller. Jeg haaber derved at kunne tilskynde andre til at passe paa de gamle Kildeskrifter.

Den Forening, her fortælles om, Tirsted-Skørringe-Vejleby paa Vestlolland, hører ikke til de ældste. Dens Historie gaar

tilbage til 1895. Den ældste Ungdomsforening, jeg ved om, begyndte i Sdr. Felding i 1877. Der samlede en ung Gaardejer de unge til Møder i sit Hjem. Han havde været paa Højskole og fik nogle af de Mænd, han dér havde lært at kende, til at komme og holde Foredrag. Han ønskede andre Del i den Oplevelse. Højskoleopholdet havde været for ham.

I 1887 blev der oprettet Ungdomsforeninger paa Taasinge, i Dalby og Nr. Aaby paa Fyn og i Thorning paa Viborgegnen.

Da de unge skulde begynde paa Taasinge, skrev de til Næstvedegnen efter Udkast til Love, idet der derovre havde været en Del Ungdomsforeninger i Gang. En ældre Mand i Sydsjælland med en god Hukommelse har fortalt mig, at de Ungdomsforeninger, som oprettedes rundt omkring i Landet i første Halvdel af 1880'erne og lidt senere, ikke havde andet end Navnet fælles med de Foreninger, vi nu kender indenfor De danske Ungdomsforeninger. De fattedes det folkelige, danske og kristelige Præg. Saadan var det paa Næstvedegnen og saaledes med alle de øvrige ud over Landet. De var alle oprettede som Protest imod og til Bekæmpelse af det provisoriske Styre. Estrup havde indført her i Landet. Der var kun een Streng paa Buen, og det var ved Møder og Fester at faa de unge opflammet imod Højre og Estrups Regimente. Det var kun »Døgnfluer«. Da den politiske Kamp stilnede af, og de politiske Forligsforhandlinger blev indledet, var disse Foreningers Tid forbi.

Stødet til Oprettelse af Foreningen i Thorning blev givet af Møller-Nielsen, der først havde forsøgt Højskolearbejde paa Falster, men da det ikke gik, og han tidligere havde lært Møllerfaget, købte han Thorning Mølle. Paa Lolland-Falster havde der været Ungdomsforeninger, antagelig af samme Karakter som de tidligere omtalte paa Næstvedegnen, og Møller-Nielsen sagde til de unge i Thorning, at de skulde se at faa dannet en Ungdomsforening. Han var deres gode Hjælper i Arbejdet i en Aarrække.

Gennem ham ved vi altsaa, at Navnet Ungdomsforening var kendt paa Lolland.

Den Forening, som stiftedes i Tirsted-Skørringe-Vejleby den 15. September 1895, var imidlertid meget forskellig fra de før omtalte politiske Ungdomsforeninger, selv om Navnet og Formen var hentet fra disse Forbilleder.

Et Tilløb til en Foredragsvirksomhed i Sognet var gjort et Par Aar i Forvejen ved Dannelsen af en Foredragsforening, men den sygnede hurtigt hen, derimod viste Ungdomsforeningen sig livskraftig. Initiativet til den blev taget af Gaardejer *Peder Pedersen*, Tirsted, og senere Friskolelærer og Landstingsmand *Rasmus Nielsen* (Lillering). Der blev holdt et Møde i Brandstrup Forsamlingshus, og Sognepræsten i Taagerup-Thorslunde, den senere Undervisningsminister *Kejser-Nielsen*, mødte frem som Taler og støttede Sagen.

Som adskillige andre Steder dækkede Ungdomsforeningsnavnet over et kirkeligt og folkeligt Arbejde, som samlede baade unge og ældre.

Den kirkelige Side af Arbejdet spillede i de første Aar en ikke ringe Rolle. Ungdomsforeningen formidlede maanedlige Gudstjenester for den Del af Befolkningen, der ønskede at komme i Kirke, og som ikke følte sig tilfredsstillet ved Indre Missions Forkyndelse. Sognepræsten, den kendte *J. Bachevold*, var skarp og udfordrende, det blev ofte til Strid, og det var med til at skabe Røre og vække Mennesker til Eftertanke. Som Prædikant for den grundtvigske Kreds benyttedes Pastor *Volquartz*, *Søllested*, og senere hans Eftermand, Pastor *Lundby*, der ogsaa blev Forstander for Lollands Højskole. Omkring en Trediedel af Sognets Befolkning sluttede op om disse grundtvigske Præster.

Ved Ungdomsforeningens 50 Aars Jubilæum kunde Lærer *Wested* skrive: »Omend der blev vist mere Ufordragelighed end godt og kristeligt var, virkede »Kirkekampen« som en mægtig Vækker paa Egnen, hvor Befolkningen fik Problemerne ind paa Livet«.

Sognebaandsløsningen til *Søllested-Præsterne* ophørte, da Sognet i 1910 fik en grundtvigsk Kapellan i *Oscar Geismar*. Ved hans Forflyttelse vendte man ikke tilbage til den gamle Ordning, men paabegyndte senere kirkelige Møder med

Gudstjeneste og paafølgende Aftenmøde i Forsamlingshuset.

Iøvrigt var Brandstrup Forsamlingshus Midtpunktet for Arbejdet. Her lod Foreningen afholde Gymnastik og maa- nedlige Møder med folkelige Foredrag og Oplæsning.

De første Formænd var Gaardejer Peder Pedersen, Tir- sted, 1895—1911, Oscar Geismar 1911—13 og derefter en længere Aarrække Lærer M. Wested.

Protokollerne fra de første Aar eksisterer ikke mere, men der er bevaret en Dagbog, som Lærer Wested begyndte at føre i 1916, ligesom der findes Medlemsliste og Regnskabs- bog tilbage til 1906—07.

Ud af disse Bøger kan man læse et og andet om For- eningen og dens Virksomhed gennem en Del Aar.

Wested begynder sin Dagbog med at indføre Foreningens Vedtægter.

I Paragraf 3 omtales det aarlige Folkemøde ved Egen »Adam« i Christianssæde Skov. Disse Folkemøder begyndte i 1898 efter Forslag af Foreningens første Formand, og de blev Tradition og havde i Perioder overordentlig stor Til- slutning, saa de blev Landsdelens største Møder.

Mange af Landets kendteste Folketalere har ført Ordet ved disse Møder i Christianssæde Skov eller Slotspark, Mænd som Ludvig Schrøder og Jens Nørregaard af det første Slægt- led af Højskolemænd.

Af M. Westeds Dagbog for Ungdomsforeningen fremgaar det, at Talerne ved Folkemødet i 1912 var Thomas Breds- dorff og Niels Dael, 1913 Valdemar Brücher og Vilhelm Andersen, 1914 Holger Begtrup og Anders Vedel, 1915 Klaus Berntsen og Jacob Appel, 1916 Frederik Nørgaard og Axelsen-Drejer, 1917 P. A. Rosenberg og Pastor Lundby. Det Aar noteres der, at der var ca. 5000 Deltagere i Mødet. Aaret efter var Mødet vistnok det største, der blev, ca. 6000. Da talte Edv. Lehmann fra Lund og Pastor Grell, Idestrup. Desuden medvirsede et ret stort lokalt Sangkor.

Som det vil ses af Talerlisten for blot disse faa Aar, benyttede Ungdomsforeningen flittigt baade Højskolens Mænd og de Folk, der ellers var kendt for at have noget paa Hjerte.

Ser man paa Listen over de Folk, der ellers kom til Ungdomsforeningens Møder, er det en broget Flok, der indbyrdes var meget forskellige, ikke blot i Karakter og Temperament, men ogsaa i Forkyndelse. De spænder fra Oscar Geismar til Morten Korch og Aage Meyer Benedictsen. De to sidste var der dog ikke samtidig. Jeg mindes, at Forstander Emil Dam, Brøderup Højskole, engang fortalte mig, at han til et Efteraarsmøde havde Løfte paa Forstander Johan Borup, Aage Meyer Benedictsen og Redaktør Mads Jepsen. Nogen Tid før Mødet sendte han Talerne en Plan, at de kunde se, hvem de skulde tale sammen med. Der kom omgaaende Afbud fra de to, de vilde ikke tale sammen med Mads Jepsen. Dam skrev og forklarede, hvilken Forlegenhed de satte ham i, nu da Mødet var bekendtgjort, og bad dem endelig komme. Borup svarede, at han vilde skrive til Benedictsen, om han ikke kunde komme, selv vilde han ikke. Han havde i mange Menneskers Nærvær udtalt, at han aldrig vilde være i Stue sammen med Mads Jepsen, og det havde han i Sinde at holde. Naar Redaktør Mads Jepsen blev et saadant Stridens Tegn, skyldtes det, at han i sit Blad. »Folkelæsning«, systematisk i Kristendommens og Moralens Navn forfulgte Jakob Knudsen, Thomas Bredsdorff og flere andre.

I Tirsted-Skørringe-Vejleby Ungdomsforening brugte man baade Jakob Knudsen og Mads Jepsen som Talere. Det viser, at Foreningens Ledere enten ikke fulgte med i den offentlige Diskussion eller ikke tog Hensyn til den. Det samme var sikkert Tilfældet i en stor Del af de øvrige Ungdoms- og Foreningsforeninger Landet over. Har Talerne noget at sige, naar de kommer i Foreningerne, saa lad dem blot være uenige og ryge i Haarene paa hinanden andet Steds. Nogen klar og bestemt Linie i Valg af Talere kan ikke spores.

Lærer Wested skriver ikke nær altid, hvad der har været talt om og giver kun sjældent Talerne Karakter, som nogle af Foreningernes Protokolførere har for Skik.

Ved enkelte Lejligheder skriver han lidt udførligere, naar noget særligt er hændt. Saaledes, da han havde mistet sin Hustru:

»Den 15. August 1917 blev Camilla Wested begravet. Aftenen før, da hendes Kiste førtes fra Maribo Sygehus til Vejleby Kirke, gjordes der Holdt ved Vejleby Skole, hvor Ungdomsforeningen viste en enestaaende Deltagelse. En Mængde Mennesker var mødt, deriblandt Ungdomsforeningens Bestyrelse, der med deres Hustruer og unge Piger havde pyntet Haven. Ved en Gartners Hjælp var der ved Laagen rejst Æresport og paa Plænen en Katafalk af Gran med Baldakin, hvorunder Kisten hensattes, flankeret af Blomster og Palmer, medens hvidklædte unge Piger stod i Rækker paa begge Sider. Rejsepræst for Kirkeligt Samfund, Laurits Buch, Askov, talte over den afdøde ... Til Fru Westeds Baare havde Foreningen skænket en signeret Palmekrans med Paaskrift: »Tak for din Gerning iblandt os«. Ved Baaren blev tillige talt af Sognepræst Wested, og Student Kaj Munk bragte Fru Wested en Tak paa Skolebørnernes Vegne. Det var en smuk og stemningsfuld Højtidelighed i den stille Sommeraften«.

Kaj Munk, der havde gaaet i Skole hos Lærer Wested og har omtalt ham i sine Erindringer, kom ogsaa til at tale ved Folkemødet i Christianssæde. Det var i 1935. Da var der 3500 Mennesker, det største Antal i flere Aar.

Nu og da blev der ind imellem Foredragene afholdt en Koncert med Musik fra Nakskov og Sangere fra Egnen. Det ser ud til, at der altid har været god Tilslutning ved saadanne Lejligheder.

Om en Sommerdag i 1919 berettes i Dagbogen:

»Udflugt for Ungdomsforeningen til Fejø med Motor-skib. Antallet af Deltagere 91. Fælles gratis Kaffebord paa Hotel »Landbolyst«. Senere Fællesspisning og derefter et Par Timers Dans til Opbruddet. Meget vellykket. Sangkoret sang paa Søen baade frem og tilbage og gav en hel lille Koncert i Hotellets Sal. Bl. a. blev afsunget en Vise af Lærer Wested: »Fejø-Rejsen«.

En »Dilettantforestilling« kom senere til at indgaa paa det aarlige Program, og der blev spillet ret værdifulde Ting.

At Talernes Honorarer varierede ses af Regnskabet, og de nærmeste har ikke altid været de billigste.

I 1910—11 var Udgifterne til Foredragsholdere:

Redaktør Mads Jepsen.....	Kr. 15,00
Forfatteren Jakob Knudsen	— 38,00
Journalist Andreas Grau	— 21,00
Forstander Tange	— 18,00
Pastor Aug. Møller.....	— 18,50
Pastor Geismar	— 70,00
Pastor Holck	— 10,00
Skuespiller Bernt Jensen.....	— 20,00

Aaret efter var Jakob Knudsen blevet titulær Professor, det gav 2 Kroner mere i Honorar.

Trods dyre Talere til Folkemødet (Johan Skjoldborg 300 Kr. i 1924), gav dette i Reglen et godt Overskud. Ellers kom Foreningens Midler ind gennem Medlemsbidrag, Entré for Ikke-Medlemmer, Overskud fra Bal og Juletræ og Tilskud fra Lollands Spare- og Laanebank plus Dividende fra Brugsforeningen.

I 1934—35 var Hovedposterne paa Regnskabet:

Paa Indtægtssiden:

Andespil, Overskud	Kr. 62,50
Dilettant	— 325,42
Folkemødet	— 612,51

Paa Udgiftssiden:

Foredrag og Oplæsning.....	Kr. 395,00
Musik	— 523,50
Annoncer og Tryksager.....	— 294,33

Jubilæumsfesten samme Aar gav et Underskud paa Kr. 134,80.

10 Aar senere gav 50 Aars Festen et Underskud paa Kr. 350,00. Udgiftsposterne er vokset:

Oplæsning og Foredrag.....	Kr. 642,00
Annoncer og Tryksager.....	— 558,00
Musik	— 996,00

Overskudene fra de »givende« Sammenkomster er ikke vokset tilsvarende:

Pakkefest	Kr. 100,00
Juletræ og Julebal.....	— 120,00
Dilettantforestillingen	— 350,00
Folkemødet	— 100,00

Blandt Talerne i 1930'erne var Fred. Begtrup, Erik Appel, Thorvald Povlsen, Hastrup Pedersen, Jørgen Banke, Morten Bredsdorff, Thit Jensen, Richardt Gandrup, Erik B. Nissen, Johannes Rørdam, Tage Rydal, Chr. Nielsen, Vollerup, foruden lokale Folk, Højskolemænd og Præster fra Lolland.

Talerne, der er nævnt i denne Artikel, vidner om, at der er gjort et ærligt Forsøg paa at skaffe Medlemmerne et Program, der var værd at følge.

Det kan ikke undgaa at aftvinge en lille Smule Beundring, at en lokal Ungdomsforening har formaaet at give Medlemmerne Del i saa meget, som Tirsted-Skørringe-Vejleby Ungdomsforening har formaaet det. Og gennem Folkemøderne i Christianssæde Skov naaede mangt et godt folkeligt Ord langt ud over Ungdomsforeningens egen Kreds.

Det vilde være glædeligt, om disse spredte Oplysninger om en af vore mange gode Ungdomsforeninger kunde tilskynde til at tage godt Vare paa de Protokoller og Arkivsager, der findes i vore folkelige Foreninger. De kan ikke bevare Livet i Foreningerne; men de kan fortælle om det Arbejde, der er gjort, og opmuntre til at fortsætte, hvor der er traadt gode Spor.

Reventlow-Museets Fajanceovn fra Christianssæde og Pottemagerne i Guldborg.

Af V. Thorlacius-Ussing.

Efter at Grevskabet Christianssæde var overgaaet til fri Ejendom, og Slægten Reventlow havde afhændet sine Gaarde paa Lolland for at koncentrere sig om Bevarelsen af Slægtens Hovedsæde paa Fyn, Brahetrolleborg, bortsolgtes i 1936 fra Pederstrup og Christianssæde ved Auktion den Del af Indboet, som man ikke ønskede at bevare. Det eneste Stykke Inventar, som forblev paa *Christianssæde*, var en stor Fajanceovn med en Flisebeklædning af Væggen bagved. Da Reventlow-Museet paa Pederstrup oprettedes sidst i 1930erne, gjorde man et Forsøg paa at faa Ovn overført hertil, men da paa det Tidspunkt den Mulighed forelaa, at et Medlem af Slægten Reventlow vilde erhverve Christianssæde, mente Eksecutorerne i Lensgreve Chr. Einar Reventlows Bo ikke at kunne gaa med hertil. Ovn forblev derfor paa Christianssæde og fulgte med Bygningen ved de paafølgende forskellige Salg af Ejendommen. Da *Maribo Amts Plejehjemsforening* i 1951 købte Christianssæde for at indrette det til Børnehjem, var det imidlertid klart, at Bevarelsen af Ovn paa Stedet vilde være for farlig, og Foreningens Bestyrelse, der gerne saa den forblive i Landsdelen, overlod den beredvilligt til Reventlow-Museet paa Pederstrup, mod at Flytningen bekostedes af dette. Denne Flytning, der med stor Dygtighed udførtes af Nationalmuseets Konservator Axel Christensen i Efteraaret 1951 og Forsommeren 1952, oversteg Museets økonomiske Kræfter, og Ny Carlsbergfondet viste da Museet den Interesse at bekoste

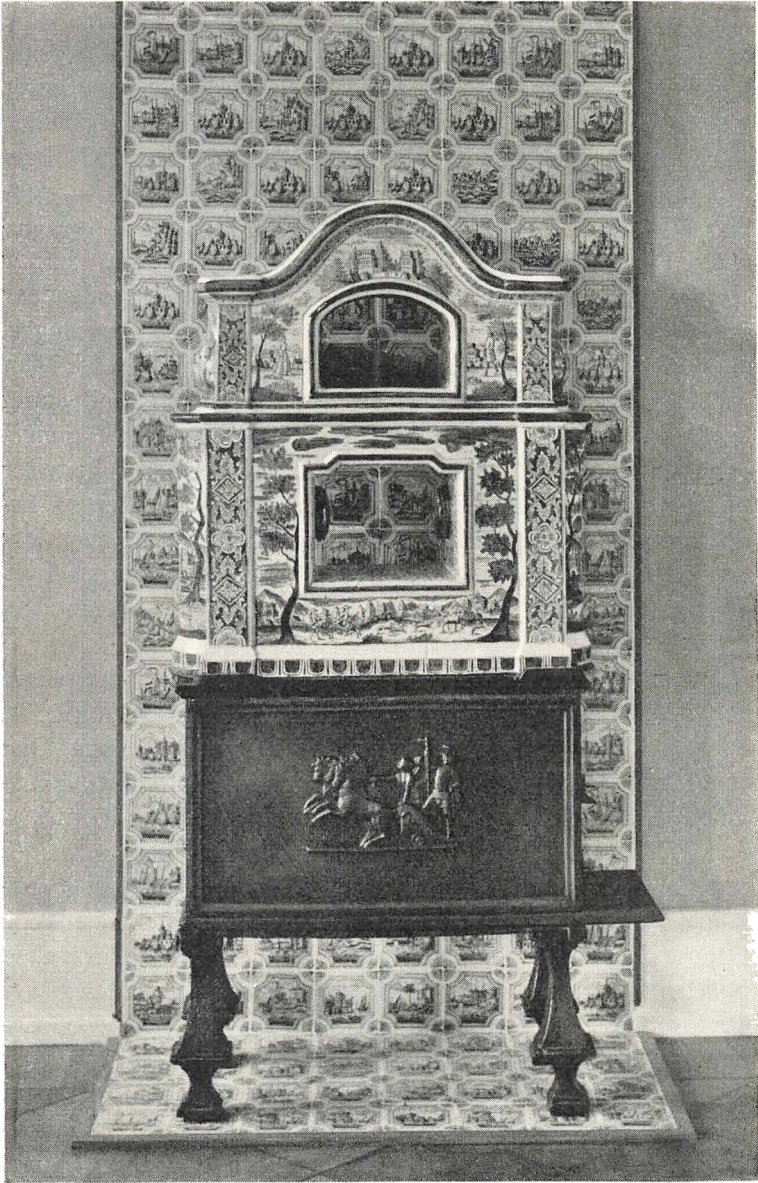
Flytning, Restaurering og Genopstilling af Ovnens, hvorved Museet blev en meget anselig Forøgelse rigere.

De Iagttagelser, der blev gjort ved Ovnens Flytning og dens Overgang fra at være en Brugsgenstand til at blive en Museumsgenstand, opfordrede naturligt til at give sig nærmere af med dens Historie og søge at klargøre sig dens Herkomst. Tidligere ansaas den — som de fleste lignende Ovne — for at være af hollandsk Oprindelse.

Saaledes som Ovnens stod paa Christianssæde¹⁾ og i alt væsentlig er genopstillet paa Pederstrup (Afb. S. 243), bestaar den af en Jernunderdel og en todelt Fajance-Overdel. Begge Dele er ikke længere i deres oprindelige Tilstand, og endog om deres oprindelige Samhørighed kunde der rejses en ganske lille Tvivl, som dog bortforklares af praktiske Forhold. Fajanceovnens nederste Del er nemlig paa hver Led et Par Centimeter bredere og længere end Jernunderdelen, hvorfor der har maattet indskydes en Bæreplade af Støbejern.

Jernunderdelen bestaar af fire balusterformede Støbejernsfødder i Barokstil. De holdes sammen af en Jernramme, paa hvilken igen Askepladen ligger. Derover kommer saa selve Jernovnen. Den ene Kortsider har Kong Frederik IV's og Dronning Anna Sophie's kronede Monogram med Aarstallet 1729 neden under, medens den anden Kortsider har et Ornament, der genfindes paa Fritzøe-Ovne sidst i 1720erne og i 1730erne (Afb. S. 246 og 247). Fyrilaagen og Laagen foran Askeskuffen er af nyere Dato, fra Empire-Tiden, og sikkert samtidige med de to Langsider. Paa den ene af disse er der et kronet Bladornament af en mærkelig stilløs Art, paa den anden en Fremstilling af Alexander staaende paa en Quadriga, hvis Heste styres af Sejrgudinden Nike. Den sidste Fremstilling er ganske enkelt en Gengivelse af Hovedgruppen i Thorvaldsens Alexandertog i Quirinalet i Rom, og vi faar derigennem et Tidspunkt, før hvilket Ovnpladerne ikke kan være støbt, nemlig Aaret 1812, thi fra Marts til Juni dette Aar udførte Thorvaldsen Frisen i Anledning af Napoleons forestaaende Indtog i Rom²⁾. Vi vender senere tilbage til Jernkakkellovnens noget brogede Historie.

Med Hensyn til Fajance-Overdelen er det tidligere nævnt.

Fajanceovn fra Christianssæde 1729. Reventlow-Museet paa Pederstrup.

at den er i to Stykker. Ornamentale Borter indrammer Scener af Land- og Jagtlivet. Paa den nederste Dels Forside driver Herremanden Parforcejagt, paa Overdelen spadserer han og hans Kone i Skov og Mark. Lignende Motiver findes paa begge Etagers Sider (Afb. S. 246—47, 249 og 253). Farven i den nederste Del afviger noget fra Overdelens — rød-blaa i Modsætning til den klare dybblaa foroven — og ligeledes Tegningen baade af Ornament og Figurer, der er mindre fri og rutineret end paa Overdelen. Forskellene er dog ikke større, end at de kunde tilskrives to Brændinger, eller at to forskellige Svende havde udført hver sin Del. Men ved Flytningen viste det sig, at den nederste Etage indvendig havde et Stempel: »C. Richter. Guldborg - Lolland Fajanceovne og Leervare Fabrik«. Alene Bogstavformerne henviser til sidste Halvdel af det 19de Aarhundrede, og derved bekræftedes en Tradition, afd. Lensgreve Chr. Einar Reventlow kendte ca. 1925, at den nederste Del af Fajanceovnen skulde være af nyere Dato d. v. s. var en Kopi af den oprindelige. (Afb. S. 265).

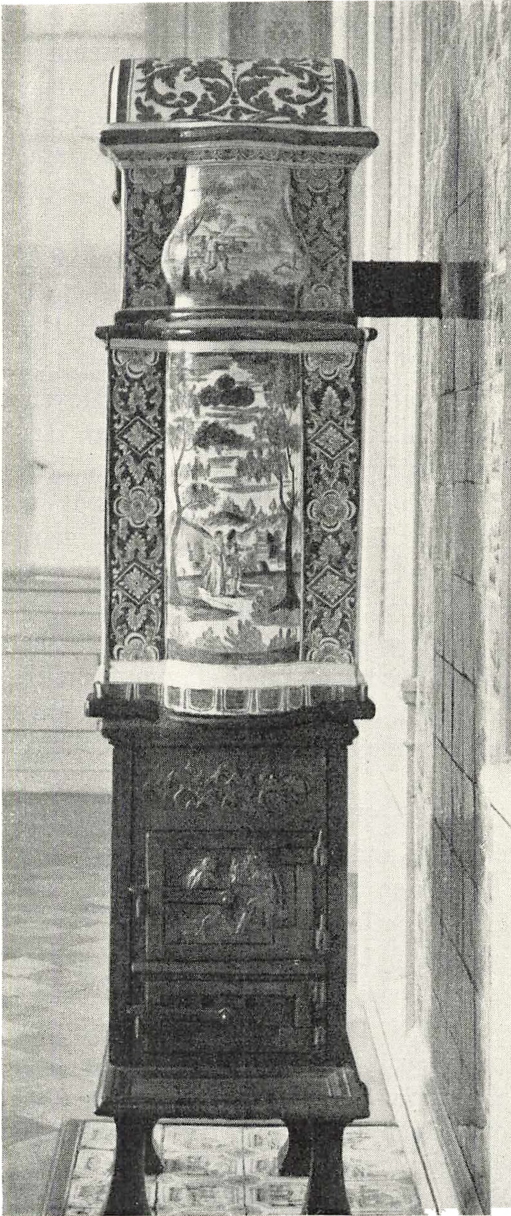
Selvom den er kopieret ret nøjagtig, saa er vi dog alene henvist til den øverste Del af Ovn (Afb. S. 249 og 253), naar vi vil klargøre os den oprindelige Ovns Herkomst. Den er uden Tvivl udført paa St. Kongensgade Fabriken i København, d. v. s. paa den Fajancefabrik, som et Interessentskab den 27. Dec. 1722 fik Frederik IV's Bevilling paa at maatte oprette, og som fra 1726 fremstillede hvide, blaamalede Fajancer i en Fabrik beliggende paa den af Kongen skænkede Grund mellem St. Kongensgade, Bredgade, Fredericiagade og Marmorpladsen. Ikke alene den karakteristiske blaa Farve henfører Ovn til denne Fabrik, men ogsaa hele dens Ornamentik og Kredsen af fremstillede Motiver. Med Hensyn til Ornamentiken er det nok f. Eks. at henvise til et Par af Fabrikens Produkter i Nationalmuseet (Dansk Folkemuseum): En Laag-Terrin og et Blækhus, og hvad Motiverne angaar, saa viser en Bispebolle (Punchebolle af Form som en Bispehue) ³⁾ nøjagtigt den samme Fremstilling af det spadserende Par som paa vor Ovn, foruden at det meget smukke Akanthusornament paa Bollens Hanke er af samme

Karakter som det pompøse Akanthuslyng paa Ovnens Over-side (Afb. S. 253). Bispebollen, der findes i Museum für Kunst und Gewerbe i Hamborg, er signeret af begge *Pfau'erne* (*Johan Ernst* og *Heinrich* — Fader og Søn⁴). Den første var kunstnerisk Leder af Fabriken fra 1. Januar 1727 og en god Snes Aar frem i Tiden, til han i 1749 forjages af Chr. Gierlöf.

Hvis man udover det allerede anførte kunde ønske Beviser for, at Henførelsen af Ovnen til St. Kongensgade Fabriken er rigtig, kan der peges paa Fremstillingen af Harejagten paa højre Sides halvrunde Røgkanal. Haren bener af, alt det den kan, men faar dog Tid til at dreje Hovedet, som om den vilde sige til Jægeren: »Kan Du nu ogsaa ramme?« Denne Hare er saa god som en Signatur. I Eremitagens Trapperum i Dyrehaven er Væggene beklædt med blaamalede Fliser fra St. Kongensgade Fabriken, ganske overvejende med Jagtmotiver. De leveredes i 1737, og Haren træffer vi her Gang paa Gang fuldkommen tilsvarende udført. Ogsaa i »Pandekagekøkkenet« paa Frederiksberg Slot findes en Del Fliser med de samme Jagtmotiver; ligeledes i Dansk Folkemuseum, medens der ikke er Jagtmotiver paa St. Kongensgade-Fliserne i Christian IV's Toiletrum paa Rosenborg⁵).

De Varer, Fabriken fremstillede, var almindelige Brugs-genstande: Tallerkener, Kander, Bispeboller, Skrivetøjer, Thebordsbakker o. lign. Men i det mindste én Gang vides den at have fremstillet Kakkelovne.

I 1738 beslutter Christian VI at oprette en Kakkelovns-fabrik, der skulde levere Ovne til det ny Christiansborg og ansætter som Leder en A. N. Ferdinand, der tidligere havde arbejdet paa St. Kongensgade Fabriken. Ovnene fra denne saakaldte Blaataarns Fabrik blev imidlertid for dyre; efter et Par Aars Virksomhed holdt den op, og Ferdinand udførte da blaamalede Fajancer for Hoffet. Men da han i 1742 søger Tilladelse til ogsaa at sælge til andre, føler St. Kongensgade-Interessenterne deres Privilegium truet, og den 14. Juni 1742 indgaar de med en kraftig Protest til Commerce-Collegiet⁶). Af denne Protest fremgaar, at Fabriken

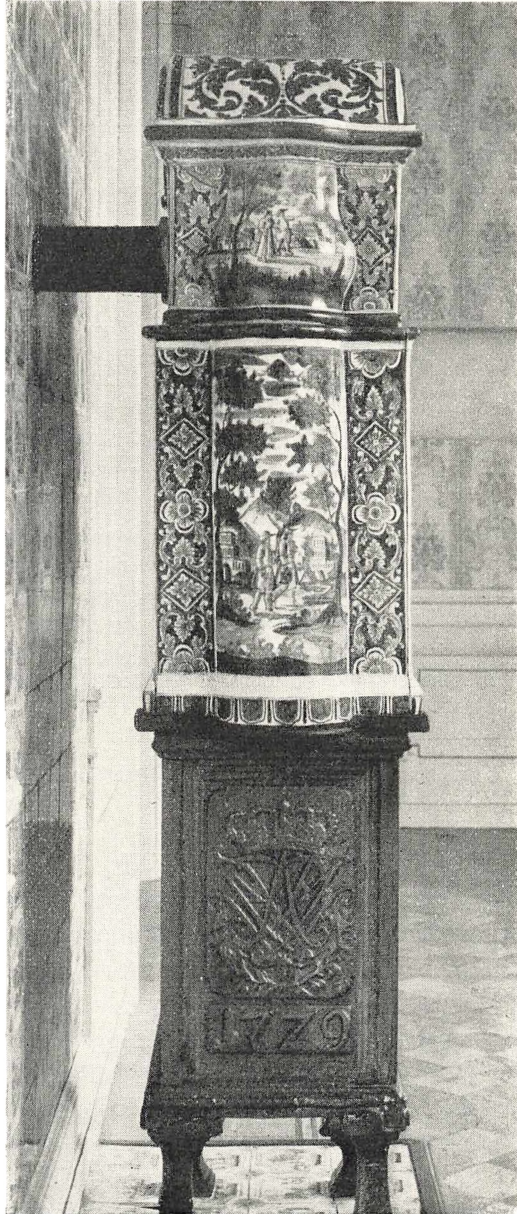

Fajanceovnen fra Christianssæde set fra Siden. Jernunderdelen fra Fritzøe-Værk. 1729.

ikke forfærdiger Kackelovne, men at den vil være villig til at tage en saadan Fabrikation op, samt at de »for rum Tiid siiden, og saa snart Vj fick at høre, at Hans Kongl. Maytt allernaadigst var betænkt paa at vilde have Steen Kackelovne paa det nye opbygte Slott, indleveret Modeller og Prøver af Steen Kackelovne ...« Hvad der skal forstaas ved »for rum Tiid siiden«, er ikke ligefrem klart. Beslutningen om Opførelsen af Christiansborg blev taget umiddelbart efter Christian VI's Tronbestigelse i 1730, og Nedrivningen af det

gamle Københavns Slot begyndte Aaret efter; men om man allerede da beskæftigede sig med saadanne Detailler i Interiørerne som Kakkellovne, turde være tvivlsomt. Dr. Øigaard formoder, at Christianssæde-Ovnen er den Prøve, som omtales i Klageskriftet⁷). Men hvorfor skulde Prøven netop have hos Reventlowerne? Sammenhængen er maaske en hel anden.

Det vides nemlig bestemt, at Fabriken i 1729-30 leverede ni blaamalede Ovne til Kongen — den eneste Fabrikation af Ovne, vi ved noget om⁸). Modeller-

Fajanceovnen fra Christianssæde med Frederik IV og Dronning Anna Sophie's Monogram og 1729.

ne fra denne er sikkert blevet bevaret paa Fabriken, og er saa maaske engang i 1730'erne, hvor Sagen blev aktuel, præsenteret til mulig Anvendelse paa Christiansborg. I et Bilag til Partikulærkammerets Regnskab for Aaret 1730 finder vi følgende Kvittering fra Fajancefabriken:

»Hans Kongelig Mayested hafver aller Naadigste ladet af Fordre fra *Porcelains Fabrique*en

			Rd.	Mk.	Sk.
1729					
Septemr	24	En Kackel ofn	» 16	—	—
Novemr	14	En dito ofn	» 16	—	—
»	18	En dito ofn	» 16	—	—
»	23	En dito ofn	» 16	—	—
Decemr	29	5 Ofen til Fredensbourg a 16 r.....	» 80	—	—
		2 Less Halm at Packe de 5 ofen udj			
		3 Mk. 12 Sk	» 1	1	—
		Khafn d. 11 Januarij 1730 Rdr.....	» 145	1	—

Obenangeführte *porcelains* blau gemahlte ofens seyend auf Allergnädigst Königl's Verlangen aus Kopenhagen *Manufactur* geliefert u. deren drey auf Kopp: Königl'n *Residentz* Schloss in Ihro Mayest der Königin *Audience* Gemach, item in des Königl's *Audientz* Gemach, und in der Schlaff Cammer auf gesetzt, Einer an Gross Cantzlers Excell: und fünffe hieher Nach Fridensbg: Gebracht u. Emploirt Wordt.

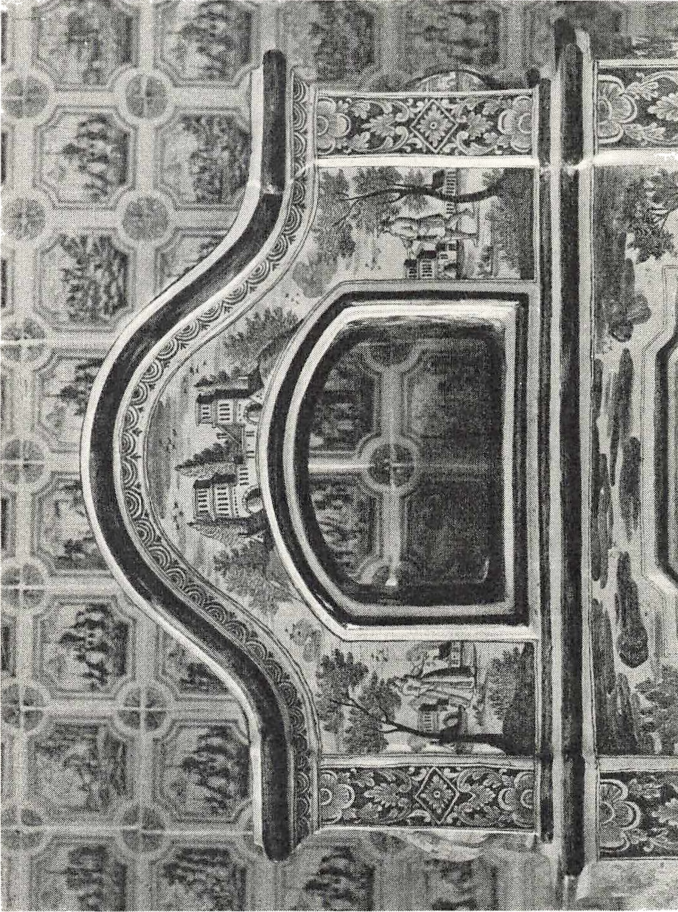
Allerunderdanigst

J. Hoffmann

Paa Sambtlig Interessenters Wegne
Swendburg«

Regningen betales d. 24. Febr. ^o). Heraf ses, at tre Ovne blev anvendt paa Københavns Slot i Dronning Anna Sophie's Audiensgemak, i Kongens Audiensgemak og i hans Sovekammer. En fjerde overlodes Storkansleren Grev U. A. Holstein. De fem resterende sendes i Begyndelsen af 1730 til Fredensborg Slot, thi paa Bygningsregnskabet for dette Slot opføres under 22. Juli »item 11 Pack-Kastens zu den *Porcelleinern* Ofens so nach Friedensburg gesandt«, og allerede paa Regnskabet for Tiden 5.—18. Marts var der udbetalt 17 Rth. 2 Mk. »Steinhauer-Arbeit, für die zu 5 Ofens alhie verfertigte 20 stück steinerne Ofen füsse, an Diedrich Geercken, bezahlet«¹⁰⁾). Da Christiansborg Slot jo er brændt to Gange siden da, kan man ikke vente dér at finde nogen af

Ovnene, hvorimod Muligheden var større paa Fredensborg, der har været skaanet for Brand; men der er intet Spor af dem. Og naar vi alt i alt kun af Ovne fra Fabriken kender Overdelen paa Christianssæde-Ovnen, tyder det paa, at Kva-

Fajanceovnen fra Christianssæde. Overdelen udført paa St. Kongensgade-Fabriken. 1729.

liteten ikke har været god, og man forstaa saa bedre, at Kongen i 1738—39 oprettede sin egen Kakkellovnsfabrik ved Blaataarn.

Sidst i 1720erne omtales ofte en stærk Røgplage paa Fredensborg¹¹⁾; det har nok været Grunden til Anskaffelserne

af Fajanceovnene fra den nystartede St. Kongensgade-Fabrik. De er sikkert blevet opstillet i nogle af Slottets remarkable Rum, siden selve Hofbilledhuggeren *Diderik Gerckens* Værksted har leveret Stenfødderne. Af disse er formodentlig otte bevaret, idet en Blaataarns-Ovn i Dronningens Cabinet og en Jernovn i Marskalhuset staar paa Stenfødder, hvis Stil passer udmærket til Gerckens Tid og Maner.

Ogsaa om Jernvindovnene, der har været Underdel for disse ni Fajanceovne, ved vi særdeles god Besked. Af Bygningsregnskaberne fremgaar, at i Aaret 1729 blev der fra Fritzøe Værk (d. e.: Laurvigen Værk) leveret 10 Vindovne, hvoraf to blev opstillet henholdsvis i Kongens Audiensgemak og i hans Sovegemak, en i Dronning Anna Sophie's Sovegemak, en fik Storkansler Grev U. A. Holstein, en fik Slotsforvalteren i Forvaring, og fem gik til Fredensborg. Udgiften blev posteret med Halvdelen paa Københavns Slots Konto, Halvdelen paa Fredensborgs¹²⁾. Som man ser, svarer disse Vindovnes Placering nøjagtig til de ni St. Kongensgade Fajanceovnes med Undtagelse af, at en opstilles i Dronning Anna Sophie's Soveværelse, medens Fajanceovnen opstilledes i hendes Audiensgemak. Men umiddelbart efter — omkring Maj 1730 — anskaffes atter sammestedsfra 12 Vindovne, hvoraf Dronningens Audiens- og Forgemak forsynes hver med en, medens de ti resterende opmagasineres i Slottets Sprøjtehus¹³⁾. Senest paa dette Tidspunkt har saaledes Fajanceovnen i Dronningens Audiensgemak faaet samme Vindovns-Underdel som de andre Fajanceovne. Specialkenderen af de norske Jernovne, Dr. A. Nygård-Nilssen, meddeler i sit Værk »Norsk Jernskulptur«, at der i Januar 1730 paa Fritzøe blev støbt 30 énetages Ovne »av den efter Deres Kongelige Majestets invension innrettede Liten Danmarks Vaaben«¹⁴⁾. Frederik IV har saaledes selv »inventeret« denne Type, og det ovennævnte Antal Ovne, der anskaffedes i 1730, har uden Tvivl været af denne Model med Rigsvaabnet holdt af Vildmænd paa Langsiden og Frederik IV og Anna Sophie's Monogram samt Aarstal 1729 paa Kortsiderne. Men ogsaa selve Fritzøe Værks Ejer F. A. Danneskiold-Laurvig har syslet med en lignende Form, thi samme Aar omtales

»den af Deres Høigrevelige Excellences intention forandrede Form af Liten Danmarks Vaaben med sine ovenstaaende 3 Etager«. Den første Udgave finder Nygård-Nilssen bl. a. paa Rosenborg i Underdelen for Blaataarns Fajanceovnen fra Prinsens Palæ, Grevens Udgave i en Ovn paa Langesø⁽¹⁵⁾.

Vi har nu med omtrent fuld Sikkerhed fastslaet, at Kombinationen af de ni St. Kongensgade blaamalede Ovne med en bestemt Type Fritzøe-Vindovne er den samme som paa Christianssæde-Ovnen, og at en af disse ni Ovne stod i Dronning Anna Sophie's Audiensgemak paa Københavns Slot. Der hører ikke megen Fantasi til for at rejse det Spørgsmaal: Kan det være den samme Ovn? Har Dronningen faaet Lov at betragte den som sin Ejendom og tage den med til Clausholm? Paa Forhaand er det lidet sandsynligt. I Juli 1730 tiltraadte Frederik IV og Anna Sophie den sidste lange Rejse. Ingen af dem gensaa nogensinde Københavns Slot. Syg rejste Kongen tilbage fra Slesvig, men naaede kun til Odense, hvor Sygdommen tog den sidste alvorlige Vending. Den 6te Oktober kaldtes Kronprinsen og hans Søskende til Odense, hvortil de ankom d. 10de. Den 11te var det Kongens Fødselsdag, og d. 12te Kl. halvto om Natten døde han. Dronning Anna Sophie beordredes straks efter Dødsfaldet til at forlade de kgl. Gemakker. Allerede samme Eftermiddag Kl. 3 forlod Christian VI og den øvrige kgl. Familie Odense, hvorefter Anna Sophie kørte til Herregaarden Bramstrup syd for Odense, hvor hun tog Ophold, indtil den afdøde Konges Kiste om Aftenen d. 12. Dec. blev ført til Roskilde. Morgenen efter forlod hun Odense for at drage til sit Barndomshjem og Forvisningssted: Clausholm. Paa Vejen tilbragte hun Julen paa Boller hos sin Søster og Svoger Storkansler U. A. Holsteins⁽¹⁶⁾.

De to Maaneder, Enkedronningen opholdt sig paa Bramstrup, gik med højst pinlige Forhandlinger om hendes Forhold. Christian VI gik strengt og ufint frem mod hende. I 1725 havde Frederik IV ved testamentarisk Bestemmelse ordnet hendes Forhold, og dette Testamente havde Christian VI som Kronprins tiltraadt og underskrevet. Men som Konge

har han aabenbart været til Sinds at fragaa sit Løfte og sin Underskrift, thi d. 1. Nov. skriver Anna Sophie til ham. giver Afkald paa sine testamentariske Rettigheder og henskyder sine Forhold alene til hans Naade. Kongen var uridderlig nok til at sige »Bordet fanger«, og ved et ufatteligt strengt og upassende Reskript af 11. Nov retter hans dels en Række krænkende personlige Beskyldninger mod hende, dels fratager han hende Størstedelen af hendes Formue: Ejendomme, Obligationer, Pretiosa, Møbler etc. I en Ansøgning af 18. Nov. anmoder hun i 11 Punkter om forskellige økonomiske Indrømmelser fra Kongens Side og ogsaa om forskellige Møbler og Effekter, som tilhørte hende, fra Slottet i København. Christian VI svarer, at han forbeholder sig at sende hende disse Ting, men at intet maatte bringes bort fra de kgl. Slotte¹⁷).

Herved synes Teorien vedrørende Fajanceovnen at maatte falde, men man undlader alligevel ikke at lægge Mærke til, at der i Registreringen af Dronningens Bo paa Clausholm efter hendes Død d. 7. Januar 1743 omtales »Steen-Kakkelovne« (d. e.: Fajanceovne) i flere af Værelserne. Det var som Regel hvide sachsiske Stenovne, der vurderes til 10 Rdl. Stk., men »i det Øster Sove Gemach« stod der som eneste i sin Slags »1 Steen blaae Mahled Kackelofen, med tilhørende Jern Plader, Messing fødder og ditto forplade«, og den vurderes til 20 Rdr. Desuden er der i den Rubrik, der betegnes »Paa hvad lod reparteris«, noteret: »Sch.« d. v. s. den indgik i den Schackske Arvelod¹⁸).

Dronning Anna Sophie's Arvinger var hendes to Helsøstre, en Halvbroder og en Halvsøster eller, forsaavidt de allerede var døde, da deres Børn eller Børnebørn. Blandt Arvingerne efter Halvbroderen Grev Chr. Ditlev Reventlow (Generalen. 1671—1733) var »den gode Greve«, Chr. Ditlev til Christianssæde, Statsministerens Fader. Ovnens Tilstedeværelse paa Christianssæde vilde derigennem have været ganske naturlig. Men nu gik den jo, som vi har set, til Schack'erne, idet Dronningens lidt ældre Helsøster Anna Margrethe Reventlow var blevet gift med Hans Schack til Schackenborg. Begge var forlængst døde — ja endog deres Søn igen, Otto

Overdelen af Fajanceovnen fra Christianssæde set fra Siden. 1729.

Didrik Schack var død to Aar før Anna Sophie — saa Arvinger var dennes fire mindrearige Børn i Alderen fra 9 til 2 Aar. Den ældste af Sønnerne i dette Kuld, Hans Schack (1735—96), blev Besidder af Schackenborg, og hvis man ikke efter Boopgørelsen har byttet enkelte Ting mellem de forskellige Arvelodder, er Ovnens formentlig gaaet til Schackenborg eller Gram, som den yngre Broder. Fr. Chr. Schack

(1736—90) fik. Derfra maatte den saa engang i Aarhundredets Løb være kommet til Christianssæde. Der er et ydre Forhold, som kunde tyde paa, at den ovenfor konstruerede Rundrejses sidste Etape virkelig har fundet Sted, nemlig Vægbeklædningen paa Christianssæde med hollandske Fliser (Afb. S. 257). Hele dette Arrangement kan ikke være ældre end sidste Halvdel af det 18. Aarh. Specialkenderen af hollandske Fliser, Magister S. Schoubye i Tønder, har venligst bestemt Fliserne for mig som sene hollandske fra ca. 1760—80 og paapeget, at denne Flisetype (med Hjørnerosetter og dobbeltliniet Indramning af Fremstillingen) her i Landet kun kendes paa Tøndereggen, hvor de kan paavises paa Rømø og i selve Tønder, det ene Sted manganfarvede, det andet blaamalede. Fra Lolland kendes Flisebeklædninger af Vægge ellers ikke. Den sidste Anbringelse af dem paa Christianssæde skriver sig formentlig fra 1883, da Havesiden blev helt ombygget. Der blev i 1951 nedtaget ialt 258 Stykker (hvoraf dog 10 var defekte), men tidligere maa der have været flere, thi Stiftsmuseet i Maribo ejer en 10—12 itu-brudte af samme Serie, stammende fra Christianssæde, og paa Brahetrolleborg findes endvidere et stort Flisebord med 31 Fliser af samme Slags. Ved den formodede Flytning fra Schackenborg til Christianssæde kan en Vægbeklædning af Fliser ganske naturligt forklares.

Det kan jo ikke nægtes, at hele denne noget komplicerede Rejse, Ovnens formodes at have foretaget fra Københavns Slot til Clausholm og derfra over Vestslesvig til Christianssæde, ikke kan og maa betegnes som mere end en Hypotese, selvom de faktiske Forhold giver gode Grunde til at gennemprøve en saadan. Havde vi ikke de foreliggende Oplysninger om St. Kongensgade-Fabrikens Ovnfremstillinger, den blaa Fajanceovn paa Clausholm og den hollandsk-vestslesvigske Flisebeklædning, vilde man nemt blive beskyldt for, at Fantasien var løbet helt af med én. Det vilde da have været langt enklere enten at anse Ovnens for købt direkte til Christianssæde af Generalen (død 1738), eller at Dronning Anna Sophie havde købt den, da hun i 1731 indrettede sig paa Clausholm, thi det er næppe troligt, at Fritzøe Værk

efter Frederik IV's Død har støbt Ovne med hans og Dronning Anna Sophie's kronede Monogram og Aarstallet 1729.

Men gennem de sidste halvandet Hundrede Aar har Ovnen sin lollandske Historie, hvor Grundlaget er adskillig fastere, og den vil vi nu forfølge. Det er givet, at Ovnen paa Statsminister C. D. F. Reventlows Tid var paa Christianssæde, selvom den ikke er nævnt i nogen Inventarfortegnelse. En saadan findes fra Aar 1800 og tillige en tidligere fra den gode Greves Tid fra 1759¹⁹⁾. Men Kakkellovne regnedes til fast Inventar og nævnes ikke i Fortegnelserne, derimod Ildtænger, Ildskuffer etc. I denne Sammenhæng er det absolut ikke uden Interesse at notere, at i 1759 forefandtes paa Pulterkammeret paa Christianssæde »2 Kasser med Klinker«²⁰⁾.

Efter at Statsministeren i 1813 havde trukket sig tilbage fra sine Embeder, blev hans lollandske Gaarde — og det vil i første Række sige Pederstrup — hans Hjem Aaret rundt; han var nu meget optaget af deres Ombygning og af at foretage allehaande praktiske Foranstaltninger. Ogsaa Kakkellovns-Spørgsmaalet optager ham baade vedrørende hans personlige Fornødenheder i den Henseende og til det almene Bedste. I 1818 beder han saaledes Jernstøber Meldahl »om at forfærdige to nye Ovne saaledes indrettede at fattige Folk tillige deri kan kaage deres Mad«²¹⁾.

Men allerede nogle Aar før havde Reventlow beskæftiget sig med Ovnfabrikation, baade Ovnenes Forbedring og deres større Brandsikkerhed. Navnlig med Hensyn til det sidste havde han al Grund til at tage Sagen op. Den 12 Dec. 1815 var Pederstrup nemlig nær ved at brænde for anden Gang, thi den nævnte Dag beretter Reventlow i sin Dagbog: »Gud bevarede os for en farlig Ildsvaade som let kunde være opkommet ved Seminarist Kellers Uforsigtighed som havde lagt saa meget ind i Kakkellovnen at den havde tændt Bren-det og Gulvet hvor paa den stod. Det giver mig Anledning til at forandre Føderne under de nye Kakkellovne og at opføre dem gandske af Steen som paa Christianssæde. Jom-

fru Wegge redde ved hendes Anskrig anden Gang Bygningen«²²).

Aaret 1815 havde iøvrigt paa flere Omraader været betydningsfuldt for Reventlow. Den 9. April var hans Broder Conrad paa Sandbjerg død »efter udstaaede mange Lidelser, blind og fiernet fra alle Venner, omgivet af egennyttige Mennesker«, og den 6. Aug. døde hans og Familiens faderlige Ven C. Wendt 84 Aar gammel i Kiel. Den 31. Juli havde Reventlow paa en fremtrædende Plads taget Del i Frederik VI's Salving i Frederiksborg Slotskirke²⁴), og ret hurtigt herefter rejste han til Sandbjerg og Kiel, idet han var Eksecutor i Wendts Bo. Paa Vejen til Slesvig besøgte han Holsteinsborg, hvor Joh. Ludvig Reventlows Datter var gift med Grev Holstein.

Den 10. Aug. noterer han her i sin Dagbog, at han »bestilte hos hans (d. e.: Grev Holsteins) Kakkellovns Fabricant en Kakkellovn af min Sammensættelse«. Efter Opholdet i Slesvig besøgte Reventlow atter paa Hjemvejen Holsteinborg og bemærker da den 18. Sept.: »Jeg gjorde bestemtere Af(t)ale endnu med Kakkellovns Fabricanten om den Kakk(e)lovn som jeg har componeret af Jern og Pottemager Arbejde«²⁵). Da Foraaret 1816 nærmer sig, er Arbejdet færdigt og kommer søvært (vel fra Karrebæksminde til Bandholm) til Pederstrup. Onsdag d. 8. Maj skriver Reventlow »Kakkellovns Fabricanten fra Holsteinborg kom med Kakkellovnen i Gaar lykkeligen an«, og d. 12. giver han Forvalter Kiergaard paa Christianssæde Ordre til »at gjøre Anstalt til Logis for Kakkellovns Fabriqueuren«. Den 16.-17. Maj er Reventlow selv paa Christianssæde.

I de samme Dage havde der været en livlig Korrespondance mellem Holstein og Reventlow angaaende Kakkellovnsspørgsmaalet, og den 8. Juni meddeler Holstein, at Glasur-Prøverne endnu ikke var lykkedes for Kakkellovn-fabricanten og den 21. Juni, at »Glasuren ikke lykkedes for Gesner men best paa Pederstrup Leret«. Samtidig (d. 18. Juni) anmoder Reventlow Meldahl om »at forfærdige en Jern Kakkellovn til den Steen Kakkellovn jeg har ladet for-

Hollandsk Flisebeklædning af Væggen bag Christianssæde-Ovnen.
Anden Halvdel af 18. Aarhundrede.

færdige og sendt ham et Model af Træ«. Den 2. Juli sender Meldahl en Tegning og opgiver Pris²⁶).

Hvad betyder nu alt dette? Har Reventlow omgaaedes med Tanker om at oprette en Fajance-Ovns og Lervare-

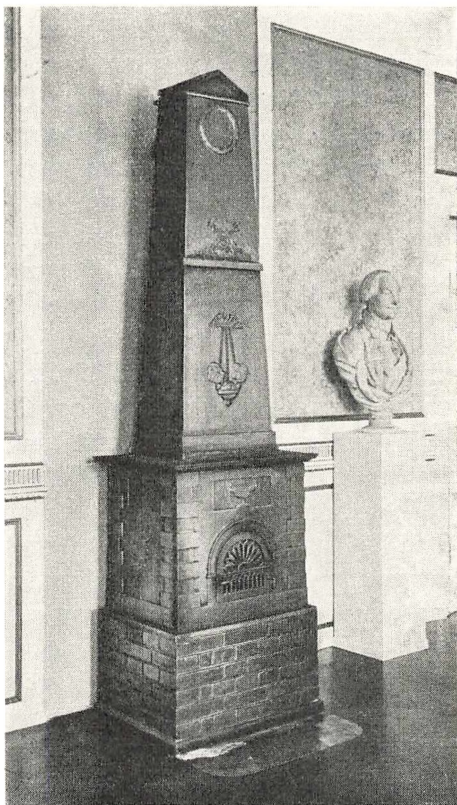
fabrik paa Pederstrup²⁷), eller er det et isoleret Spørgsmaal som har Relation til Fajanceovnen paa Christianssæde, som paa dette Tidspunkt nok allerede har været i en miserabel Forfatning? Noget tyder paa, at Reventlow har haft begge Formaal for Øje.

Som vi saa, var Christianssæde det egentlige Maal for Grev Holsteins Kakkellovnsfabricant, og han har dér ikke kunnet undgaa at se St. Kongensgade-Ovnen. Har han nu villet forsøge at lave en Kopi af Underdelen, saaledes som det fandt Sted 70 Aar senere paa Guldborg-Fabriken? Er det med Henblik herpaa de mislykkede Glasureksperimenter har fundet Sted? I hvert Fald kan vi med stor Sikkerhed sige, at Jernunderdelen omtrent paa dette Tidspunkt blev istandsat. Den 3. Okt. 1816 giver Reventlow Ordre til Forvalter Kiergaard paa Christianssæde om »at sende de sprungene Kakkellovnsplader til Meldahl for at faa andre i deres Sted«²⁸), og vi saa jo ovenfor, at de to Langsider af 1729-Ovnens Underdel var fornyede i Empiretiden, og med Gen-givelse af Alexanders Firspand fra Thorvaldsens Alexander-tog ikke kan være støbte før 1812 (Afb. S. 243). Meldahls nære Berøring med førende Kunstnerkredse forklarer naturligt, at han netop har valgt dette ny Motiv af vor dengang allerede berømte Billedhugger og netop til Reventlow, der havde været Thorvaldsens varme Beskytter i Kunstnerens allerførste vanskelige Tid.

Hvad en eventuel Fajanceovnsfabrikation paa Pederstrup og Statsministerens personlige Eksperimenter angaar, saa stemmer de jo med hans stadige Virketrang for praktiske Forbedringer og tillige med Tidens almindelige Tendens til at gøre Landet selvforsynende. Fastlandsspærringen og Napoleonstidens urolige Krigsforhold havde belært os om de Vanskeligheder, vi kunde komme ud for; lige efter 1800 blev der da ogsaa ved Herregaardene oprettet forskellige Fajancefabriker baade for Kakkellovne og for almindelige Bruggenstande; vi kan nævne Schimmelmans paa Gudumlund (1805), Hesbjerg (ca. 1810) paa Fyen, Antworskov (1811—1812) paa Sjælland, og hertil kommer nu som paavist Holsteinborg. De fleste af disse fik en meget begrænset Levetid²⁹).

At Reventlow har tænkt sig noget i den Retning, frem-

gaar formentlig deraf, at han sender Prøver paa Pederstrup-Ler til Holsteinborg for Glasureksperimenternes Skyld. Det var nu nok særlig med Henblik paa de mørkeblaa glacerede Tagsten, som *C. F. Hansen* havde ønsket paa Huset, og som gav det Tilnavnet »det blaa Hus«. Reventlow spørger d. 5. Juni 1816 Holstein, om hans Mand »forstaar at glasere og brænde Tagstenene«. Der har sikkert ikke været Held med det, for disse Tagsten giver i lang Tid Reventlow megen besværlig Korrespondance. Han forhører i Øst og Vest. Den 21. Dec. skriver han saaledes baade til sin Søn Ludvig paa Sandbjerg og til *C. F. Hansen* derom. Denne svarer og opgiver, hvad saadanne til Hardenberg har kostet. De var kommet fra Holland, og den 4. Jan. 1817 skriver Reventlow til Grev Hardenberg-Reventlow og spørger om hans Erfaringer med dem. Samtidig skaffer Grev Ludvig oplyst, at Teglværkerne i Graasten kan levere dem, og Faderen ønsker derfor Prøver af Glasuren og Pris derfra. Sidst i Marts opgives Prisen, men da den var urimelig, bestemmer Reventlow sig til at bestille dem i Holland, hvorfra de udskibes sidst i April Maaned³⁰). Vi kan altsaa regne med, at »det blaa Hus« har været under Tag med de nu-

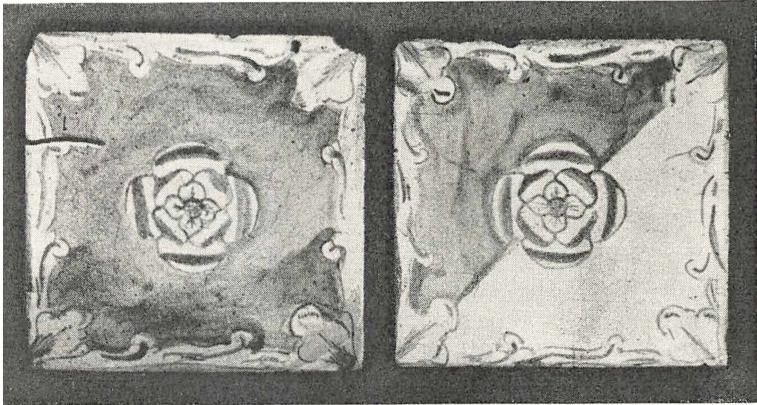
Jernovn fra Næs Værk i Norge. (Mindeovn³¹).
Pederstrup.

spørger om hans Erfaringer med dem. Samtidig skaffer Grev Ludvig oplyst, at Teglværkerne i Graasten kan levere dem, og Faderen ønsker derfor Prøver af Glasuren og Pris derfra. Sidst i Marts opgives Prisen, men da den var urimelig, bestemmer Reventlow sig til at bestille dem i Holland, hvorfra de udskibes sidst i April Maaned³⁰). Vi kan altsaa regne med, at »det blaa Hus« har været under Tag med de nu-

værende blaaglaserede hollandske Tagsten i Løbet af For-sommeren 1817. Fra nu af hører vi ikke mere om Glasurer og Pottemagerovne, saa Reventlow har nok opgivet videre Eksperimenter; derimod vender han tilbage til sine gamle norske Jernværksforbindelser, idet han allerede 16. Nov. 1816 skriver til Jacob Aall paa Næs Jernværk og bestiller »tvende store Kakkellovne efter den Tegning som ieg fik af O. B. Directeur Hansen« (d. e.: C. F. Hansen). De leveres det følgende Aar³¹⁾, og en af dem er formentlig identisk med den store Obeliskovn, som nu staar i Spisesalen (Mødesalen) paa Pederstrup, og som svarer til Nr. 7 i Værkets Katalog fra 1809 (Afb. S. 259). Den var yndet i C. F. Hansens Kreds; i 1818 leveredes saaledes ikke mindre end 40 Stykker til offentlige Bygninger. Dens Betegnelse var »Mindeovn«, og den var tegnet af den tidligere nævnte *Heinrich Meldahl*, en dansk Mursvend, der i Christiania drev en Del Byggevirksomhed, men fra 1804 som 28aarig tilknyttedes Jacob Aall's Jernværk paa Næs, indtil han i 1811 opretter sit eget Jernstøberi paa Vesterbro i København med baade økonomisk og faglig Støtte af Aall; et nært Samarbejde fandt ogsaa Sted mellem Næs og Meldahl frem i Tiden. Flere Næs-Ovne, der er eller har været paa Pederstrup, skyldes ogsaa Meldahl, saaledes »Centauren«, der endnu staar i Forhallen og en firkantet Ovn, svarende til Nygård-Nilssen Nr. 699 og 700, der stod i det lille syd-østre Værelse paa 1. Sal i Risaliten, men som mod direkte Besked blev fjernet af en Jernhandler under Ombygningen sammen med de moderne Kakkellovne³²⁾. Den omtalte Heinrich Meldahl var forøvrigt Fader til den kendte Arkitekt Fr. Meldahl, der i 1859—61 ombyggede Statsministerens enkle Hus paa Pederstrup.

Vi saa, at C. D. F. Reventlows Fajanceovns Eksperimenter løb ud i Sandet, og hvad den kombinerede St. Kongensgade og Anna Sophie-Ovn fra 1729 paa Christianssæde angaar, saa er han heller ikke, hvis Hensynet til den indgik i hans Planer, kommet videre med Fornyelse af Fajanceovnens nederste Etage. Det forbeholdtes en lang senere Tid,

idet den først fandt Sted samtidig med Christianssædes Ombygning ved Arkitekt H. A. W. Haugsted i 1883. Som allerede nævnt i Indledningen, var det paa C. Richters Fajance-ovnfabrik i Guldborg, at Kopieringen af St. Kongensgade-

Fajancefliser fra Richters Fabrik i Guldborg. Vejle Museum.

ovens Underdel nu fandt Sted, og vi vil slutte med at udrede Guldborg-Fabrikens kortvarige Historie, der begynder 1869 og ender ca. 1907.

Tidligere — i det 19de Aarhundredes første Halvdel — synes der dog at have været drevet Pottemagervirksomhed i Majbølle Sogn, thi den 29. Oktober 1888 dør i Soesmarke det 73 $\frac{3}{4}$ Aar gamle Fattiglem Lucie Pedersdatter, Enke efter Indsieder Peder Pottemager, og Aaret efter dør smstds. den 28. Maj den 62-aarige Gaardforpagter Jørgen Larsen (Pottemager), der var født i Soesmarke som Søn af Gaardfæster Lars Pottemager. Jørgen Larsen Pottemager fik den 30. Oktober 1863 en Datter, Margrethe, der døde allerede 19. Febr. 1866, og han benævnes da Gaardmand i Kirkebogen³³). Tilnavnet Pottemager er saaledes stadig knyttet til Landbrugere i Soesmarke, hvilket kunde tyde paa, at Familiens Pottemagervirksomhed ligger længere tilbage i Tiden. Endelig oplyses fra flere forskellige Sider, at »Langhøjgaarden«, der nu ejes af Guldborgland Frugtplantager, i gamle Dage kaldtes »Pottemagergaarden«; den ligger i Soesmarke

paa Vejen til Vignæs og tilhørte tidligere Familien Larsen Pottemager. En af disse Kilder, Hr. cand. pharm. Johannes Matzen, Nysted, ved yderligere at berette⁶⁴) om en mundtlig Overlevering i hans Moders Slægt, efter hvilken der sidst i det 18. Aarhundrede skal have været en Pottemager ved Navn Claus, og Johs. Matzen mener nu, at det er ham, der har lavet Christianssæde-Ovnen. Denne Hypotese er imidlertid ikke holdbar, da Ovnens oprindelige Del uden mindste Tvivl er udført i St. Kongensgade-Fabriken i København omkring 1729.

Det Pottemageri, der sandsynligvis har været i Majbølle Sogn omkring Aar 1800, har ikke været livskraftigt, og i henvend trekvart Aarhundrede hører vi intet derom; men i Aaret 1869 opretter Lensbaron O. D. Rosenørn-Lehn til Baroniet Guldborgland en Fajanceovn- og Lervarefabrik i Guldborg ved Hjælp af en hel lille Koloni indvandrede Tyskere.

Den, der etablerede Fabriken for Baroniet, hed *Wilhelm Maulitz*; han var født i Sachsen og 38 Aar gammel, da han 1. April 1869 tilmelder sig i Majbølle Sogn som kommende fra Hvidkilde, Egense Sogn paa Fyen⁶⁵). Han var da Enkemand. Hvidkilde havde paa det Tidspunkt samme Ejer som Orebygaard, og muligvis kunde Efterforskning dér oplyse om, hvorledes han var kommet i Forbindelse med Lensbaronen. Men i Arkivet paa Orebygaard, hvor Lensbaron O. Rosenørn-Lehn elskværdigst har tilladt mig at undersøge Sagen, findes to Breve paa gebrokkent Dansk fra Maulitz. De viser, at Virksomheden blev skabt fra Bunden af og har derfor nogen Interesse. Det første lyder:

Kjøbenhavn den 27/8 68

Højvelbaarne,

Herr Baron Rosenørn Lehn

Efter Deres ønske er jeg herved saa frit at over Sende Dem, et par Ord samt min Adresse, og jeg vilde ønske, at Det af Dem, mig tilbude Hjælp maatte snart gaae i Vyrksomhed, inden at Vinteren nærmer sig, men jeg har ikke Forstaaet *Herr Baronen*, rigtig om det skulde være her i Kjøbenhavn eller paa Lolland, dog vilde det være fordelagtig, vis det kunde blive i en Kjøbstadt, forde at Befolkningen altid Nærmer sig den, og man kunde derfor Vente

sig en godt handel, men jeg vil det overlade til Herr Baronen selv, hvor at De ønsker Det, og hvorledes at det skal være, nu vil jeg være saae frit at beskrive Herr *Baronen* det Nøvendige som høre til dete Bedrift. 1. Beboelse Leilighed af 3 Værelser samt Kjøken, 1 Værkstedt Stue af 3 fag Vinduer, 1 dito minder 1 par Kammere en Brænovn, uden om dene et Skur, det vil tage en Plas paa 12 Alen lang og 8 Alen bred, en Glassur Ovn den er lile og kan staa hvor som helst. en Gassur Mylle kan drives med Haandkraft en Leermylle som Drives ligeledes med Haandkraft og 2 Dreier Skiver det meste er af Træ, Reoler i Værksteden dito Bræder, 1 paar Trækar, og Former til Kakkellovnen baade af Træ og Gibs, samt Bly og Tin, det er det heele der høre til Bedriften, det anførte Bly og Tin høre ikke til Former men til Glassur, og jeg Troer at 1000 Rd. vil eller kan forslaae til anskafelse af beskrevne Matrialaler samt 1000 Rd. i Drifts Kapital, nu vil jeg Hjærtelig bede *Herr Baronen*, om at sætte mig i den Levevei jeg gaaer in paa de betingelser som *Herr Baronen* Forlanger, og jeg Troer at jeg kan tilfredsstillte Dem med Bedriften og være Dem til Glæde. jeg har ønske mig, for længe Siden at have et eigen Bedrift, men jeg selv har ingen Mideler, og jeg heller ikke turde Vove, at bede en eller anden, intil De, gode Herr Baron Overraskede mig med Deres tilbud, jeg viste ikke straks. hvad jeg skulde sige derfor Brast jeg i Taare, og mit Hjærte var Opfyldt med Glæde, og det samme er det inu Deres tilbud er ikke allene Lykke for mig men ogsaa for min lile Datter som jeg bære saa Megen Omsorg for, jeg Lever, og Stræber, og Venter Herr *Baronens* Edle Svar.

Ærbødigst

W. Maulitz

Fajance/Kakkellovnsfabrikant

Westerbrogade N 132 i Stuen til Gaarden Kjøbenhavn.

Som Svar har Baronen udbedt sig et Overslag fra Maulitz over Bekostningen ved Oprettelse af en Fajance-Fabrik, og disse Oplysninger sender Maulitz sidst i November, hvorefter det maa være blevet besluttet at iværksætte Fabrikationen. Hans Overslag lyder:

Kjøbenhavn den 21/11 68

Høivelbaarne, Herr, Baron Rosenørn Lehn.

Efter Deres ønske, er jeg Undertegnede herved saa fri, at Overlevere til Herr Baronen et Overslag Angaaende et Fajance Kakkellovns Bedrift, m. m.

En Stuebygning

Hvori Inrettes bode til Beboelse Værksteder samt Kæller. Brænovn. en Glasurovn. og Brændeskur. til det hele er Overslaget Saaledes.

..... (Haandværksoverslag 3397 Rdlr.)

Forskjellige Materialer til at udføre Arbeidet med

Former af Gibs af forskjellig Slags.....	250 Rd.	} 668
Former af Træ.....	50	
3 Dreierskiver	75	
2 Glassurmyller.....	80	
1 Leermølle	150	
1 Steenmørtter med støder.....	16	
1 Smeltepande med Krykke.....	12	
2 Marmorfliser	20	
2 stykker Trækar	15	}

Med Høi Agtelse. Undertegner

W. Maulitz.

Efter at Maulitz i April 1869 havde slaaet sig ned i Soesmarke, er Indretningen af Fabriken etableret i Løbet af Sommeren, og om Efteraaret har han engageret Folk til Arbeidet. Den 21. November tilmelder den 41-aarige Julius Altmann sig som Kakkelovnsmagersvend, der skal tjene Maulitz i Guldborg³⁶). Ved Folketællingen 1870 opføres der yderligere i Soesmarke tre Svende hos Maulitz nemlig: Constantin Adolf Görliche 53 Aar født i Preussen, Carl Richter 28 Aar født i Preussen og Carl Hansen 20 Aar født i Saksjøbing³⁷). Den 30. Dec. sm. A. tilmeldes yderligere Georg Carl Martin Langwadt 24 Aar, som skal være Arbejder hos Maulitz og sidst kom fra Vordingborg »som gennemreis. Hdværks-svend«.

Men hele Herligheden varede kun kort for Maulitz, der muligvis har været en vanskelig Herre. Allerede 1. Maj 1870 forlader forskellige Tjenestefolk (2 mandl. og 1 kvindelig) ham, og den 19. Dec. 1871 melder Maren Pedersdatter 27 Aar, som tjente Maulitz i Guldborg, Afgang til København, og der tilføjes »sk(al) være h(os) Maulitz«. Denne har altsaa senest sidst paa Aaret 1871 givet op og er flyttet til København.

Men nu selve Virksomheden og Svendene? Det er aabenbart, at den unge lige ved 30-aarige Richter har overtaget det hele, thi den 27. Marts 1872 tilmeldes August Carl Lud-

vig Richter, 31 Aar, Fabrikant i Guldborg, Anna Marie Lindberg, 27 Aar, hans Kone og en udøbt Datter (I D.) som ankomne fra København. Familien maa formodes enten at være ankommet tidligere men først tilmeldt ved det første Barns Fødsel, eller ogsaa har Rejsens Besværligheder forarsaget Fødselen.

Om Richter selv kan oplyses, at han var født i Berlin, og at hans Hustru var født i Malmø som Datter af en Tømrer Sven Lindberg. Datteren blev døbt i Majbølle den 7. Juli sm. A. og fik Navnet Anna Catarina Theresia; ved hendes Daab stod Fabrikant August Richter, Malmø, Fadder formentlig Bedstefaderen eller en Broder til denne, da han hed August ligesom Barnets Fader. I Lø-

Richters Stempel inden i Fajanceovnen fra Christianssides nederste Del. (Reventlow-Museet, Pederstrup).

bet af 70erne forøges Familien med yderligere en Datter og en Søn; sidst paa Aaret 1890, den 6. December, dør Richters Hustru 45 $\frac{3}{4}$ Aar gammel, og dette har formentlig givet det endelige Stød til, at Richter opgav Virksomheden og flyttede til København³⁹⁾.

Richter har sikkert beholdt de fleste af Svendene fra Mautlitz' Tid. Den 5. Juni 1875 anmeldes Kakkellovsmager Gustav Emanuel Nilson (34 Aar) med Hustru Eljena Anderson (32 Aar) samt 4 Børn som ankomne fra Malmø, med hvilken By Forbindelsen saaledes stadig opretholdes. Men Hovedstøtten i Foretagendet har stadig været den ældre *Julius Altmann*. Han var som ovenfor nævnt kommet til Soesmarke fra Malmø sidst i 1869 med samt Kone, Karna Pedersdotter, der da var 50 Aar, og tre Døtre paa henholdsvis 12, 9 og 5 Aar. Om hans ydre Livsforhold kan iøvrigt nævnes, at han var født 1828. Ved Folketællingen i 1880 angiver han at være født i Haenau i Preussen. men da han d. 26. Sept. 1898 dør

i Kommunehuset i Soesmarke, opgiver Kirkebogen, at han var født i Burglehn i Schlesien som Søn af Murmester Friedrich Vilhelm Altmann og Hustru, Henriette Thiel. Ved sin Død var han Enkemand⁴⁰). Sidst i 1880erne flyttede Altmann til Hasselø, og ved Folketællingen i 1890 opføres han da heller ikke i Majbølle. Hans Kone døde i Hasselø, og antagelig efter hendes Død er han vendt tilbage til Soesmarke, hvor han i de første Aar af 1890erne arbejdede lidt paa Fabriken. Men han var allerede da nærmest Invalid, idet hans Hænder var helt deforme af en Blyforgiftning, og sine sidste Aar tilbragte han i Kommunehuset. Han havde deltaget i Krigen mellem Preussen og Danmark paa tysk Side. Familietraditionen beretter yderligere, at det var ham, hvem Kopieringen af Christianssæde-Ovnens nederste Del var overdraget paa Richters Fabrik⁴¹).

Foruden Fajanceovne, af hvilke der findes en Del paa Egnen, udførte Fabriken ogsaa Vægfliser og almindeligt Husgeraad f. Eks. Skaale med Dekoration af Dyr eller lign. De var af en meget jævn Standard, men alligevel burde man, medens Tid endnu er, paa Stiftsmuseet i Maribo se at erhverve Eksempler paa Produkter fra Landsdelens sidste Fajancefabrik. Ovnene er som oftest hvide, men i Fabrikens gamle Beboelseshus i Guldborg findes endnu hos fhv. Postholder Chr. Nielsen en lav Hjørnekamin med lysegrøn og blaa Glasur. Sammesteds var Køkkenet tidligere beklædt med ret store hvidglaserede Fliser, af hvilke enkelte endnu findes i Ejendommen og har Richters Stempel Mage til Christianssæde-Ovnens (Afb. S. 265). Det samme Stempel findes ogsaa paa fire blaadekorede Vægfliser i Vejle Museum, som Overinspektør Kai Uldall venligst har gjort mig opmærksom paa⁴²). Hvorfra de stammer, er ikke helt sikkert, maaske fra Evald Tang Kristensens Samlinger. (Afb. S. 261).

Om Fabrikens Historie efter Richters Bortrejse i 1891 kan oplyses, at *Hans Larsen* i Efteraaret dette Aar lejede Fabriken af Baroniet og købte den et Par Aar efter. Den gik ikke særlig godt, thi ved Købet havde Larsen ikke betinget sig at kunne faa Leret fra Berritsgaard som forhen, men maatte nøjes med Guldborgeret, der er mindre egnet, da der er

megen Kalk i det. I 1902 solgte han Ejendommen ved Hovedvejen og flyttede Virksomheden hen, hvor nu hans Søn, Gartner *Chr. Larsen* bor. Denne overtog »Fabriken« i 1905, men holdt i Løbet af et Par Aar op. Men paa Ejendommen findes endnu Gesimser, Figurer og Smaarelieffer af glaseret Ler foruden en stor grønglaseret Ovn med to næsten helt rundt udskaarne Genier, som Hans Larsen har modelleret. Fabrikationen bestod væsentlig af Ovne, men ogsaa lidt Lervarer udførtes. Der var et Par Drejeskiver dernede. I *Chr. Larsens* Have staar endnu en stor Granitkumme, der ligner en romansk Granitdøbefont; den brugtes til at lave Glasurerne i¹³⁾. Den Kopi *Altmann* lavede af *Christianssæde-Ovnens* nederste Del maa i Betragtning af Forholdene betegnes som forbavsende heldig. Den blide blaa Farve fra *St. Kongensgade Fabriken* har han ikke truffet; den er blevet for meget rødbleaa som paa *Samtidens tyske Fajancer*. Naar Kopien nu, som vi straks konstaterede, paa hver Led er et Par Centimeter for stor til *Jernunderdelen*, skyldes det maa-ske, at *Godset* ved *Brændingen* ikke er svundet som beregnet, og foroven kan man ved de halvrunde *Røgkanaler* sætte en Haand ned ved hver Side. Om det er af samme Grund, eller om her har været et lavt indskudt *Mellemparti*, kan ikke siges. Nu er *Aabningerne* udfyldt af fin *Mørtel*. Hvis blot en eneste af de ni Ovne, der i 1729 leveredes *Kongen* fra *St. Kongensgade Fabriken*, havde været helt bevaret, vilde vi have haft Klarhed herover. Ogsaa dette Spørgsmaal vil forblive ubesvaret som flere andre, vi paa *Ovnens* lange *Rejse* fra *St. Kongensgade* til *Christianssæde—Guldborg—Pederstrup* har maattet opgive helt at løse. Men i sig selv er *Ovnen* et storartet og interessant Stykke, der lykkeligt er bevaret for *Landsdelen* i det *Museum*, der støt og roligt har udviklet sig til at blive et *Herregaardsmuseum* jævnbyrdigt de andre *Landsdeles*, men som forud for disse har, at det ikke alene er *Minde* om en *Stand*, men først og fremmest om en af vort *Lands* største og ædleste *Personligheder*.

Noter.

¹⁾ Se *Afbildn.* i *Danske Herregaarde* ved 1920. II *Lolland-Falster* S. 84 (1923) — *Danske Slotte og Herregaarde*. II S. 292 (1943) — *Arne*

Nygård-Nilssen: Norsk Jernskulptur. I. 220 (Oslo 1944). — ²⁾ J. M. Thiele: Thorvaldsen i Rom (1805—1819) I S. 199 ff. (1852). — Th. Oppermann: Thorvaldsen. Manddomsaarene i Rom 1797—1819, S. 83 ff. Afb. S. 85 (1927). — ³⁾ A. Øigaard: Fajancefabriken i Store Kongensgade. CXIX og XXIV (1936). — ⁴⁾ smstds. S. 40 ff. og S. 48 f. — ⁵⁾ Kai Uldall: Danske Fajancefliser. Fra Arkiv og Museum. Ser. II. 1. Bd. S. 419 ff. — *Eremitagen*: Hist. Medd. om København. 2 R., 1 S. 298 (1923—24); — Fr. Weilbach: Architekten Lauritz Thura S. 53 (1924) — Jagtslottet i Eremitagen i Jægersborg Dyrehave 1736—1936 v. O. Bauditz S. 37 (1936). 1734 galt for 1737. — »*Pandekagekøkkenet paa Frederiksberg Slot*: Particulærks. Bygningsregnsk. 1736. Bilag 4 Lit. m. — Fr. Weilbach, Chr. Elling og N. Maare: Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have. S. 44 og 69 (1936). — Fr. Weilbach: Anf. V. 76. — *Rosenborg*: Toiletrum og Vinduesbelysning ved Trappetaarn i Stueetagen. Flisebeklædningen her er meget uensartet og er i sin nuværende Form næppe helt oprindelig. I 1706 omtales »gemahlten Steinen im Abtritt bey des Königs Schlafkammer« Rigsarkivet. Particulærks. Bygningsregnsk 1/2—31/12 1706, 6/3 Bilag 124. — Jfr. Bering-Liisberg: Rosenborg. S. 182 og 259. Note 46 (1914) og i Rosenborgs Inventar fra 1718 anføres S. 336: »Dronningens Lackerede Gemach, Wed Ditto Gemach eet lidet aftrit, Rundt om paa Veggen beklæd med Hollandske Steen«. Ved sin Tiltrædelse i 1858 forefandt Worsaae »Det ved Siden heraf henliggende, med hollandske Klinker beklædte Toiletværelse fuldstændig skjult og ganske opfyldt med al Slags Skramleri«. J. J. A. Worsaae: Optegnelser om Rosenborg-Samlingen i 25 Aar. S. 5 (1886). En væsentlig Del af Fliserne er fra St. Kongensgade-Fabriken, der ikke eksisterede i 1718, men som i 1736 leverede 360 smaa Fliser til Eremitagen i Rosenborg Have (senere ombygget til den nuværende Herculespavillon). Det kan tænkes, at Rummet før St. Kongensgade Fabrikens Tid havde været delvis beklædt med hollandske Fliser — vel de mange farvede med geometriske Mønstre — og at Meldahl har flyttet St. Kongensgadefliserne fra Heryulespavillonen over paa Slottet og yderligere suppleret dem med andre udefra, ligesom han paa Eremitagen har fyldt Vindueslysningerne med fremmede Fliser med bibelske Motiver. Jeg skylder Museumsinspektør G. Boesen Tak for alle Oplysninger vedr. Toilettrummet paa Rosenborg. — ⁶⁾ A. Øigaard: Anf. V. S. 43 ff. — ⁷⁾ Smstds. S. 46. — ⁸⁾ Particulærks. Bygningsregnsk. 1730 Bilag 19 (ikke Bilag 29 som ang. hos J. W. Frohne: Danske Fajancer S. 11) — 29. Dec. 1735 kvitterer Joh. Ernst Pfau for 8 Rigsdaler, han har faaet for at flytte to Porcelænsogne fra Kongens Palæ til Markgrevindens Gemakker paa Frederiksberg Slot. Her er ikke Tale om en ny Leverance men om en Flytning, muligvis af to af de i 1730 leverede Ovne. Particulærks. Bygningsregnsk. 1736. Bilag 4 Lit. m. — ⁹⁾ Smstds. 1730 Bilag 19. — ¹⁰⁾ Smstds. 5.—18. Marts 1730. Bilag 48 og 16.—22. Juli: Bilag 185 — ¹¹⁾ F. J. Meier: Efterretninger om Fredensborg Slot. S. 74 og 84 (1880). — ¹²⁾ Particulærks. Bygningsregnsk. 30. April—6. Maj

1730. Bilag 99. — ¹³⁾ Smstds. — ¹⁴⁾ A. Nygård-Nilsson: Anf. V. I S. 222. — ¹⁵⁾ Smstds. I S. 222 og II Nr. 387 A—B. jfr. Nr. 384. — Langesø-Ovnen: Nr. 386 og H. Berner Schilden Holsten's Slægtetog III. I S. 505 (1947).— ¹⁶⁾ H. Berner Schilden Holsten: Dronning Anna Sophie paa Clausholm. S. 6 ff (1911). — Dronning Anna Sophie S. 24 ff. og 200 ff. (1951). — ¹⁷⁾ [A. C. Caspari]: Urkunden und Materialien. S. 155 ff. (1786). — ¹⁸⁾ Arkivet paa Brahetrolleborg. En Protokol: Registrering over de udi Høysalig Encke Dronningens Sterfboe paa Clausholm S. 526. Denne Protokol, hvor Effekterne er ordnet efter deres Art. er udarbejdet paa Grundlag af en Pakke Dokumenter, der Dag efter Dag gengiver Registreringsforretningens Gang. I disse angives det Rum, hvor Fajanceovnen stod, som »Sølv Gemach«, medens Protokollen har »det Øster Sove Gemach«. — ¹⁹⁾ Reventlow Museets Arkiv paa Pederstrup (B. V). — ²⁰⁾ Sædvanlig betegnes ved Klinker meget haardt brændte, let glaserede Mursten. At man opbevarede to Kasser med saadanne i et Pulterkammer paa Hovedbygningen er ikke meget sandsynligt langt snarere, at Klinker her betegner Fliser, i hvilken Betydning Ordet ogsaa bruges i hvert Fald i det 19de Aarhundrede. — ²¹⁾ Reventlow-Museets Arkiv. Brevjournal 11. April 1818 Nr. 140. (Korrespondancevæsen B. VIII. 3). — ²²⁾ smstds. Statsministerens Dagbog 1815. 12. Dec. S. 18. (A. 9b). — ²³⁾ smstds. 9. April. S. 5 — jfr. L. Bobé: Reventlow-ske Papirer I. 256 (1895). — ²⁴⁾ smstds. 30.—31. Juli S. 6—8. — Jfr. L. Bobé: Anf. V. I. 256 ff. — Fr. Münter: Kong Frederik den Sjettes og Dronning Marie Sophie Frederikes hellige og høitidelige Salvings-Akt. S. 23 (1818). C. D. F. Reventlow bar sammen med Ernst Schimmelmann, W. J. A. Moltke og Møsting Baldakinen over Kongen. ²⁵⁾ smstds. Statsministerens Dagbog 1815 10. Aug. og 18. Sept. S. 8 og 15. — ²⁶⁾ smstds. 1815 8. Maj S. 23 — smstds. Brevjournal 1816—18. 7. Maj—20. Juni Nr. 12, 19, 27, 52, 84, 91 og 104. — ²⁷⁾ Tidligere var der ved Skoven Rosningen et Teglværk, som dog kun synes at have fremstillet Mursten og Drænrør, 1849 bygges der i Rosningen et Hus til Teglbænder Mowitz (Reventlow-Museets Arkiv B IV Bygningsvæsen A VI, 6.). Teglværkets Regnskaber er bevaret fra 1877—91. Efter ældre Folks Udsagn eksisterede Teglværket endnu for et halvt hundrede Aar siden og laa mellem Rosningen og Vesterborg. — ²⁸⁾ Brevjournal 3. Okt. 1816 Nr. 203. — ²⁹⁾ Kai Uldall: Gammel dansk Fajence S. 40 ff. (1942) — Samme i »Keramik« red. af Johs. Andersen og Viggo Sten Møller S. 302 ff. og 308 (1946). Jfr. samme: Fajencer fra Heshbjerg og Antvorskov Fabriker. Danske Museer III S. 83 ff. (1952). — ³⁰⁾ Brevjournal 1816—18. 1816: Nr. 84 og 286—87, 1817: Nr. 1—2. 65, 105, 114, 132, 179, 246 og 265. — ³¹⁾ Brevjournal 1816: Nr. 236—37, 1817: Nr. 596, 606, 614 og 631, 1818: Nr. 325—26. — ³²⁾ A. Nygård-Nilssen: Anf. V. II S. 120 ff. Den firkantede Ovntype afb. S. 122 og 125. Tidligere fandtes Ekspl. af denne i Kongesalen paa Sorø Akademi. — ³³⁾ Landsarkivet for Sjælland. Ministerialbøger for Majbølle Sogn 1857—77 og 1877—92. — ³⁴⁾ Den gamle Fajence-Fabrik paa »Guldborgland«, i Lol-

land-Falsters Venstreblade d. 10. Sept. 1952. — ³⁵⁾ Landsarkivet for Sjælland. Ministerialbog for Majbølle Sogn 1857—77. — ³⁶⁾ smstds. — ³⁷⁾ Rigsarkivet. Iflg. velvillig Meddelelse. — ³⁸⁾ som 35. — ³⁹⁾ Landsarkivet for Sjælland. Ministerialbog for Majbølle Sogn 1877—92. — ⁴⁰⁾ Ministerialbog for Majbølle Sogn 1892—1906. Ved Kaldet. — Folketællingslister i Rigsarkivet. — ⁴¹⁾ Velvillige mundtlige Meddelelser fra Altmann's Dattersøn Aldersrentenyder i Nykøbing Falster F. V. Altmann Rasmussen (f. 8. Jan. 1878 i Guldborg) og Gartner Chr. Larsen, Guldborg. — ⁴²⁾ 14,5 og 15 cm. i Kvadrat. — ⁴³⁾ Oplysninger om Fabrikens Historie efter Richters Bortrejse skylder jeg Gartner Chr. Larsen, Guldborg.

Fra mange forskellige Sider har jeg modtaget venlig Hjælp til mine Undersøgelser. I Tekst og Noter har der allerede været Lejlighed til at takke forskellige Institutioner og Personer, men derudover vil jeg gerne bringe en Tak til Fru B. Mourier, Brahetrolleborg, til Provst Vestergaard i Majbølle, til Magister Øjvind Andreasen samt ikke mindst til Statens Museum for Kunst, der har udlånt forskellige Klicheer, udført til dets Aarskrift.

V. Th.-U.

Smaastykker.

Salget af Krongodset paa Falster 1766.

1763 besluttede Regeringen paa Grund af Statens Finansomkostning at bortsælge en stor Del af Krongodset herunder det falsterske.

Den 28. Februar 1766 udstedte Rentekammeret Plakat om, at Salget skulde finde Sted ved Auktion paa Nykøbing Slot den 21. August s. A., hvilken Dato dog senere ændredes til den 9. September.

Den 29. Juli udstedtes en ny Plakat med de nærmere Betingelser for Salget. Af denne Plakat, der foreligger trykt, findes et Eksempplar i Nykøbing Klosters Arkiv. Den er paa ikke mindre end 18 Sider i stort Format og har paa 1. Side den omstændelige Titel: »Nærmere Bekiendtgjørelse angaaende det ved udgangne trykte Placat dat. 28de Februarii 1766 og derudi paaberaabte trykte Specification til Bortforhandling publicerede Falsterske Gods, hvorledes samme Gods til Opbydelse ved Auction i visse Hoved-Gaarde med videre er indeelt, samt videre Conditioner, hvorefter Godset ved Auction til Bortforhandling paa Nyekiøbing Slot den 9de September førstkommende vorder opbudne«.

Denne Bekendtgjørelse giver paa mange Maader et interessant Tidsbillede. Som det fremgaar af ovenanførte Titel, blev Størstedelen af Jordegodset udbudt i Form af 10 Hovedgaarde, nemlig de 3 hidtidige: Nørre Ladegaard, Corselitze og Skørringe samt 7 fremtidige, der endnu var uden Bygninger.

Herudover indeholder Bekendtgjørelsen Regler for Bortsalget af det øvrige Bøndergods, Konge- og Kirketiender og — sidst, men ikke mindst — Nykøbing Slots Bygninger med Haver, Alleer, Broer over Gravene, Vandrender og »Spring-

vand« (d. v. s. Vandværk). Det sidste blev dog af Kongen skænket til Nykøbing By, mod at Byen overtog Vedligeholdelsespligten.

I Konditionerne er imidlertid en lang Række Forbehold, og det er ikke mindst disse, der er interessante. De gælder saaledes Færgegaardene i Guldborg og Gaabense saavel som Kronerne i Vaalse, Sønder Kirkeby og Væggerløse. Vi erfarer herved, at Kromændene i de 3 Kroer hedder henholdsvis Peder Møller, Adrian Adriansen og Rasmus Jacobsen og Færgemændene i Guldborg Christian og Hans Lemming, medens Madame Lovin og Friderich Tellesen har Privilegium paa Gaabense Færgested.

Fra Salget af Borren ved Grønsund undtages Færgehuset Borrehuset med Have og Gaardsrum, der hører under Grønsund Færgested paa Møen. Derimod medfølger i Købet Lods- huset paa Borren, dog paa den Betingelse, at det skal vedligeholdes og benyttes som Lodsbolig.

Et andet Forbehold gælder de agende lollandske Poster, til hvis Befordring henlægges 8 Postbønder, nemlig 2 i Nr. Kirkeby, 2 i Kraghave og 4 i Orehoved. Disse har Pligt til Befordring af Post, men er til Gengæld fri for alt andet Hovveri.

Endvidere er der en lang Række Forbehold med Hensyn til Skovparter o. lign., der i Tidens Løb er blevet henlagt Befordring af Post, men er til Gengæld fri for alt andet Hospital.

Dette gælder ogsaa visse Tørveskær, men til Gengæld gør Rentekammeret i Slutningen af den omstændelige Bekendtgørelse opmærksom paa, at foruden de nuværende Tørve- moser er der ikke mindre end 12 andre Tørve moser, hvor der med Fordel kan etableres Tørveskær, saaledes i Maarsbye (Moseby), Koe-Vænge en skikkelig Moese og hvorpaa kand skieres 12 Tørv dybt«.

Svend Jørgensen.

Daglig Kost paa Sydfalster i gamle Dage.

„Som ganske ung tjente jeg hos en Bonde lige udenfor Gedesby. Rasmus Krighaar hed han.

Vor Arbejdsdag begyndte om Sommeren Kl. 4 med at

gaa ud og malke Kørne. Først efter dette Arbejde fik vi vor Morgenkaffe med et Stykke Kandissukker til. Saa skulde vi ud og sysle. Naar vi var færdige med det ved 6-Tiden, gik vi ind til Davren, som bestod af Øllebrød. Sukker heri eller hertil var der ikke noget, der hed, hvorimod vi kunde komme Mælk i. Men naar den kolde Mælk kom i det varme Øl, dannede der sig hvide Flager paa vort Øllebrød.

Til denne Ret spiste vi saa Brød med Smør samt ristet salt Sild. Silden blev Dagen i Forvejen taget op af Salttønden for at blive vandet ud. Naar dette var sket, blev den lagt paa en Jernrist, der var fastgjort til en længere Stage. Risten anbragtes saa paa en Trefod, under hvilken der tændtes Fyr paa Viske af Rughalm. Denne røg nemlig ikke saa meget som Byghalm. Naar saa Sildene var blevet tilstrækkeligt ristede, lagdes de i et Fad, hvori der hældtes kogende Vand, dels for at holde Sildene varme, dels for at skylle dem rene for eventuelle Halmrester, som altid futede op om Risten. De smagte dejligt, disse ristede Sild.

Kl. 8½ fik vi Frokost. Den bestod af Rug- og Sigtebrød, Smør og et Par Slags Paalæg som saltet Lamme- og Oksekød samt Ost. Hertil drak vi Øl, og til sidst fik vi en Kop Kaffe.

Kl. 12 var der Middagsmad, i Almindelighed 2 Retter, naar de Dage undtages, hvor vi fik Sulemad som Gule Ærter, Grønkaal og deslige.

Saa var der Middagssøvn til Kl. 1½. Inden vi saa gik i Marken, fik vi Kaffe med Kandis-Sukker. Der brugtes aldrig andet til Kaffe.

Allerede et Par Timer senere, Kl. 3½, vankede der Middagen, hvis Retter var de samme som ved Frokosten. Kun fik Husbond og Karlene et Par Snapse dertil. Først ved 7-Tiden, ja, Klokker kunde ogsaa i Sommerens Tid blive 8—9 — vi tog det jo ikke saa nøje dengang — var det Fyraften, hvorefter vi fik Dagens sidste Maaltid, nemlig Sigtebrød med Smør og The. Kun i Høstens Tid fik vi forinden koldt kogt Flæsk med Sennep til. Det blev nemlig betragtet som »finere Mad« og var vel ogsaa dyrere end Kød. Udenfor Høstens Tid blev det kun serveret af vor Madmor paa hel- eller halvhellige Dage, men da altid til Middagsmaaltidet.

Paa saadanne Dage fik vi ingen Davre, men til Gengæld hjemmebagt Hvedekage til Morgenkaffen.

(*Marie Johansson, Gedesby, ved Carl Østen*).

En uheldig Gudmoder.

I Herridslev Kirkebog findes under Datoen 6. Marts 1707 følgende Notits: »Lauridtz Rasmussens Datter af Herritzlev, hvis Navn er Else, blev døbt af Capellanen Hr. Jesper, og efterdi Qvinden, som bar Barnet, snøvlede, saa Hr. Jesper ej kunde forstaa, hvad hun sagde, Barnet skulde hedde, spurgte han Degnen Otho Madtzen, som sagde *Jens*; derpaa blev det døbt med det Navn Jens, men Forældrenes Villie var, at det skulde hedde *Else, hvilket navn det og kan med føje beholde*. — Qvinden, som bar dette Barn, var Jesper Mølleres Qvinde af Herritzlev«.

Efter dette lille Uheld maa det formodes, at der hengik en rum Tid, inden den gode Møllerkone igen blev brugt til Gudmoder.

Alfred Larsen.

Stridsholms Ager.

I Erikstrup, paa Gaarden Mariedals Jorder ved Vejen imod Maribo og skraas for Eriksvolde, ligger en Mark, der fra gammel Tid kaldes Stridsholms Ager. Sagnet fortæller, at der her i en fjern Fortid har staaet et stort Slag, og at de faldne fra dette er begravede i en Massegrav paa Stedet. Agerens Navn skulde hidrøre derfra. Den gamle Tækkemand i Erikstrup, Hans Jørgen Pedersen, som døde den 2. Marts 1952, fortalte, at han ved Deltagelse i Dræningsarbejde paa Marken havde bemærket, at medens man ellers overalt kom hurtigt ned til det gule Ler, var Jorden paa et enkelt Omraade sort helt ned i den Dybde, hvori der blev gravet til Dræningen. Han mente, at dette maatte være Stedet, hvor Massegraven var lagt.

Den gamle Tækkemand var dybt interesseret i sin Egns Historie og kunde fortælle adskilligt. Det meste deraf falder dog i det væsentlige sammen med de kendte Sagn om Eriksvolde.

G. Wiingaard.

Fra Bogverdenen.

Den smukke og velskrevne Aarvog *Danske Museer III* Danske
Museer 111 udgivet af Dansk kulturhistorisk Museumsforening og redigeret af Victor Hermansen bringer to morsomme og interessante Artikler af Interesse for vore Læsere.

Den første er skrevet af fhv. Museumsdirektør *M. Mackeprang* og hedder *Mine Fjerfugle*. Forfatteren fortæller heri morsomt om sin Samling af Fjerfugle, der er yderst omhyggeligt og sirligt udførte Billeder af Fugle, dels tegnede paa stift, hvidt Papir, dels lavede af virkelige Fjer, der er klistret paa Papiret. Det hele er sat i Glas og Ramme og beregnet til Vægprydelser.

Skikken at fremstille saadanne Fuglebilleder synes at stamme fra Tyskland, hvorfra den antagelig er kommet til Sønderjylland for ca. 100 Aar siden.

Paa Bagsiden af et Fuglebillede i Stiftsmuseet i Maribo er med Blyant noteret: »Kiebitz paa Als forfærdigede saadanne fugle. Hans mærke var den lille røde blomst. Ca. 1850—60«.

Forfatteren mener at kunne fastslaa, at en Wilhelm Kiebitz, der døde 1869 i Stevning paa Als, er Mester for de fleste endnu bevarede Fuglebilleder.

En Del af disse hænger endnu i Øens Bondehjem; Sønderborgmuseet har en Samling paa 24, Dr. Mackeprang har 19 og Grevinde Ahlefeldt Laurvig paa Bøtøgaard har ikke mindre end 29. Et enkelt er som før nævnt havnet i Stiftsmuseet i Maribo.

I samme Aarvog skriver *Peter Linde* en Artikel *Lidt om Kridtpiber*.

Pibemageriet opstod i England, og de første Piber var

Kridtpiberne. Fra England bredte denne specielle Industri sig til Holland og derfra til Danmark, hvor man i hvert Fald i 1606 lavede Kridtpiber i Helsingør.

I Stubbekøbing var der en kendt og anset Pibefabrikant, der nævnes 1767 og 1816, men uden særlige Oplysninger. Fabrikanten hed D. R. S. Smidt, og hans Piber, der bar Stemplet STUBBEKIØBING, var kendt viden om. Fabriken har ligget i Søndergade Nr. 7, hvor nu Gartneriet »Flora« har til Huse, og ved Gravninger paa Stedet er der fundet store Mængder af Pibestumper.

Brudstykker af Stubbekøbing-Piber er fundet ved Udgravninger i København. Det er forstaaeligt; men det virker unægteligt overraskende, at Stubbekøbing-Piber ogsaa har fundet Vej til Grønland, hvor Therkel Mathiassen fandt Brudstykker af dem ved Udgravningen af Bopladsen i Inuqsuk ved Baffins Bugten. En Forklaring herpaa kan dog maa ske findes i den Omstændighed, at Hans Egede, Grønlands Apostel, tilbragte sine sidste Aar i Stubbekøbing i Huset hos en Datter, der var gift med Byens Præst, og at Niels Egede 1759 oprettede Kolonien Egedesminde, i hvis Nærhed de gamle Kridtpibestumper fra Stubbekøbing fandtes.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har udsendt 1. Bind af *Prins Christian(V.)s Breve 1626—1642* tilrettelagt af Arkivar E. Marquard og efter dennes Død 1950 fuldendt af Arkivar J. O. Bro-Jørgensen.

Prins Christian — »den udvalgte Prins«, som han almindeligvis benævnes som Tronfølger — var Christian den Fjerdes ældste Søn. 1631 fik han Lolland-Falster som Livgeding, og efter sit Bryllup i Oktober 1634 med Prinsesse Magdalena Sibylla af Sachsen tog han fast Ophold paa Nykøbing Slot.

En stor Del af Brevene i Bd. I omhandler da ogsaa Forholdene ved og omkring Prinseparrets Hofstat. Vi hører om Livet paa Slottet i Hverdag og ved Fester. Omtalen af de sidste udgør Brevenes interessanteste Stof. Forud for disse Fester udsendtes Skrivelser i Mængde om stort og smaat: Gæster, Kokke, Musikanter, Festmad og Service. Det sidste laantes af Borgerskabet i Nykøbing og Landsdelens øvrige Byer.

Hverdagslivets Foreteelser er mangfoldige og højst forskel-

lige. Her er Skrivelser om Handeler og Mageskifter, om Hoveri og Ægtkørsel, Gærdelukning og Nøddehøst, om Hesteavl og Udsætning af Vildt for Jagtens Skyld og om Enebærstager, der skal hentes i Sverige.

En Række af Datidens fremtrædende Personligheder kommer og gaar. Der er Borgmesteren i Maribo, Storkøbmanden Søren Sørensen, der er Færgemanden i Guldborg Knud Botmer og Frederik Mortensen ved Gaabense Færg, der er Medlemmer af Prinsens talrige Hofstab, der er Adelsmænd, Præster og Degne, og der er Utal af mere eller mindre kendte Personer, der i en eller anden stundom kuriøs Anledning faar Pas og Vogne til Rejser i Ind- og Udland. Saaledes er der 6. Febr. 1637 udstedt Pas for Skytte Svend Pedersen til Skaane for at hente Agerhøns og Urhøns, i hvilken Anledning han skal have 1 Vogn hen og 2 tilbage. Der er Pas for en Tyv og Landstryger, der skal hensættes i Jern paa Bremerholm og for »den gamle Dronnings Dværginde«, der skal til København.

Og saa er der endelig Breve, der fortæller om Prinsens Mad- og Vinglæde, om hans Ødselhed og om hans til sidst fantastiske Gæld, som Faderen efter hans tidlige Død maatte betale.

Alt i alt er der i Bogen et Væld af interessante lokalhistoriske Oplysninger, og Bind II maa imødeses med de største Forventninger.

Nationalmuseets store Kirkeværk arbejder sig nu langsomt mod Øst i sin Skildring af de lolland-falsterske Kirker.

Med Hefterne 9 og 10, der er udsendt siden sidste Aarbogs Fremkomst, bevæger vi os fra Fuglse ind i Musse Herred.

Her er ypperlige Skildringer af Kirkerne paa Fejøs, Femø og Askø med deres interessante Inventar — Fejøs gullandske Kalkstensfont, Femøs Prædikestol fra o. 1580 og Alterkalcken, som Svenskerne stjal og sønderbrød 1659, men som fandtes i Nakskov, og Askøs sengotiske Altertavle af lybsk Herkomst. Fremhæves skal ogsaa Skildringen af Altertavlen i Engestofte Kirke i sin Tid erhvervet fra Maribo Domkirke og et fremragende Stykke Billedskærerarbejde helliget Jomfru Maria, der fremstilles staaende paa Maaneseplet.

Danmarks
Kirker,
udgivet af
National-
museet.

Helge
Hegelund:
K. M. Klausen
1852—1924.

I Anledning af Hundredaaret for Politikeren K. M. Klausens Fødsel i Hillested har *Helge Hegelund*, der har været Lærer og senere Præst sammesteds, udgivet en lille, velskrevet Levnedsskildring af den lollandske Gaardmandssøn *Christopher Marquard Clausen*, der blev en af de førende indenfor Socialdemokratiets første Generation.

K. M. Klausen — som han skrev sig i Uoverensstemmelse med Kirkebogen — kom til Verden i et gammelt, straatækt Hus nær ved Hillested Kirke. Det ligger der forøvrigt endnu og kaldes i daglig Tale »Villa Gennemtræk«. Faderen hed Claus Jensen, men kaldtes almindeligvis Claus Frimand; Moderen hed Marie Marcusdatter. Hun døde i en meget ung Alder, og den 2-aarige Dreng kom da i Huset hos Bedsteforældrene, af hvilke Bedstemoderen især fik Indflydelse paa ham. Det hedder herom i Bogen: »Den kloge og retsindige Almuekone kom til at præge den lille Dreng for Livstid, samtidig med at han altid senere bevarede et brændende Hjerte for de forældreløse Børn paa Børnehjemmene«.

Sin Skolegang fik Drengen hos Forfatteren Emanuel Henningsens Fader Førstelærer H. C. Henningsen og hos Andenlæreren Willert. Begge var dygtige og ansete Skolefolk, men Christopher Marquard var ingen særlig opvakt eller flittig Elev.

Alligevel kom han senere paa Skaarup Seminarium, dimitteredes 1873 og blev senere Lærer i København, hvor han snart fik Tilknytning til Socialdemokratiet, og dermed var hans fremtidige Livsbane afstukket.

V. E. Lunds-
fryd: Rødby-
Femern
Ruten.

I Tohundredaaret for Rejsningen af Spørgsmaalet om en regelmæssig Postrute over Rødby og Femern har Civilingeniør *V. E. Lundsfryd* paa Foranledning af »Den danske Femern-Rute-Komité« i sin Bog *Rødby—Femern Ruten*. »*Fugleflugtslinien*« givet en samlet Fremstilling af det interessante og stadig højaktuelle Spørgsmaal.

Der er i Tidens Løb fremkommet en lang Række Artikler i Tidsskrifter og Blade saavel som selvstændige Publikationer om Emnet, men en samlet Oversigt har stadig manglet. Den foreligger nu med *V. E. Lundsfryd*s Bog.

Forfatteren skriver beskedent i sit Forord, at den histori-

ske Oversigt ikke giver sig ud for at være udtømmende. Dette er falsk Beskedenhed. Bogen giver i Virkeligheden fortrinlig Besked om hele den historiske Baggrund for det Spørgsmaal, der i Dag mere end nogensinde trænger sig paa.

Forfatteren er endda gaaet meget grundigt til Værks, hvad hans udmærkede Udredning af Det lolland-falsterske Jernbaneselskabs særdeles indviklede Historie med tilstrækkelig Tydelighed viser.

En afsluttende Litteraturfortegnelse viser saavel Forfatterens Arbejdsmetode som Omfanget af den brogede Litteratur paa Dansk og Tysk, der i Forvejen foreligger om Emnet, og den vil derfor være særdeles vejledende for den, der ønsker at trænge dybere ind i dette.

I *Louis E. Grandjean: Skibbruddets Saga* finder vi en ganske interessant Fortolkning af Stednavnet Vejrø. Forfatteren mener, at de to danske Vejrø'er og det svenske Hallands Vejrø skulde være sammensat med vidr, der betyder Rækved eller Drivtømmer. Han mener, at det samme gælder den norske Ø Færder, der 1568 af Lorentz Benedicht benævnes Vederø.

Louis E
Grandjean
Skibbruddets
Saga.

Forfatteren drager heraf Slutningen, at disse Øer er Andvningpunkter, hvor Skibbrud maa formodes at have fundet Sted i stor Udstrækning, og at Navnet er advarende.

Danske
Folkemaal
XV—XVI.

I *Danske Folkemaal XV og XVI* har cand. mag. *Christian Lisse foretaget* en interessant terminologisk Undersøgelse i de to Afhandlinger »At spille Kag og slå Munk« og »Bimålet i langbold«.

Den første er en Undersøgelse af en Leggruppe og dens danske Navne. Kagspillet er en gammel nordisk Leg, der bl. a. omtales af Præstesønnen Camillus Nyrop fra Riserup paa Falster (se Aarvog 1914 pag. 25), som spillede Langbold, Vip og Kau med sine Kammerater i Landsbyen. Legen benævnes altsaa her — ligesom paa Møen — Kau, medens den paa Vestlolland kaldes Kavt eller Kovt. Den er iøvrigt kendt over hele Danmark, men under højst forskellige Navne.

I Langbold er der sædvanligvis to Maal, men foruden disse fandtes der tidligere et tredje Maal eller Fristed, et

Bimaal, hvor de Spillere, der har afgivet deres Slag, men ikke er løbet, kan tage Ophold og afvente en gunstig Lejlighed til at løbe.

Christian Lisses anden Afhandling redegør paa en morsom Maade for dette Bimaals særlige Navn og Placering. I Toreby paa Østlolland anbragtes det ved Siden af den Spiller, der gav Bolden op, og kaldtes »Møddingen«, medens det ellers paa det øvrige Lolland-Falster kaldtes »Skidten«.

Hans Brix: De i Aarbøgerne for 1951 og 1952 omtalte Artikler i Berlingske Tidende af *Hans Brix* om *Emil Aarestrup* efterfulgtes som ventet af et større Arbejde i 2 anselige Bind om den lollandske Læge og Digter, der var oversat af sin Samtid, men som Eftertiden — ikke mindst paa Grund af Hans Brix' aandfulde Skildringer — nu hylder og beundrer.

Idet vi iøvrigt henviser til de førnævnte Aarbøger, skal vi kun understrege, at Hans Brix' store Værk foruden at kaste nyt Lys over mangt og meget i Aarestrups Liv og Digtning, tillige bringer adskillige Oplysninger af lokalhistorisk Interesse først og fremmest om Digterens 11-aarige Ophold i Nysted og hans hastige Flugt til Saksøbing i April 1838.

Niels Nøjgaard: I et Privattryk udsendt af Central-Trykkeriet, Nakskov, skriver Dr. theol. *Niels Nøjgaard* om de to lollandske Digtere *Kaj Munk* og *Valdemar Rørdam*.

Det stilfulde Hefte, der er en typografisk Lækkerbissen med Tegninger af John Sparre Christensen, indledes med Kaj Munks Artikel fra 1940 »En Dreng paa Lolland« om Valdemar Rørdams Barndom i Holeby Præstegaard, formet som en Anmeldelse af dennes Digtsamling »Holey«.

I den afsluttende Artikel skildrer Dr. Nøjgaard Forholdet mellem de to Digtere før og efter Rørdams nationale Frafald, der forfærdede mange af dennes Venner, deriblandt Kaj Munk, der om Rørdams famøse Hyldest til Hitler i det nazistiske Tidsskrift »Akademisk Aktion« skrev: »Det er for mig ren og skær Corfits Ulfeldt, og min Haand ryster af Vrede og Sorg«.

Svend Jørgensen.

Aarsberetning.

Den ordinære Generalforsamling afholdtes den 8. December 1952 paa Hotel Dana i Maribo, hvor Formanden, Stiftamtmand, Greve *F. Reventlow* bød velkommen og aflagde følgende Beretning:

For kort Tid siden afgik et af vore ældste og mest trofaste Medlemmer, Gaardejer *Jens Wolsing*, Bursø, ved Døden. Han var blandt de første, der indmeldte sig i vort Samfund, og han fulgte gennem Aarene dets Arbejde med største Interesse. Lige fra sin tidligste Ungdom var *Jens Wolsing* historisk interesseret, og han begyndte tidligt at nedskrive, hvad han vidste og havde hørt om sin Egns Historie. Adskillige af disse Optegnelser lod han i Tidens Løb komme vor Aarbog til Gode, hvorfor vi er ham megen Tak skyldig. Men først og fremmest fik hans Hjemegn Gavn af hans historiske Viden. Han rejste for egne Midler Mindestene paa begivenhedsrige Steder, og han udsendte uden Støtte af nogen Art en velskrevet Sognehistorie. Lolland-Falsters historiske Samfund takker ham for et omfattende og uegennyttigt Arbejde og vil bevare Mindet om ham i Taknemmelighed.

Det ældste af vore historiske Amtssamfund, Historisk Samfund for Ribe Amt, har i Aar fejret 50 Aars Jubilæum. Ældre er dette kulturelle Arbejde, der nu har fundet Sidestykker i de øvrige danske Amter, alt-saa ikke.

De store Begivenheder, der i Løbet af disse 50 Aar er gaaet hen over Landet og Befolkningen, har sat deres Præg paa Udviklingen indenfor de historiske Amtssamfund. Der har været Medgangs- som Modgangstider, men der har heldigvis aldrig været Tider, hvor man viste Samfundene Ligegyldighed, og dette bestyrker os i Troen paa, at vi fortsat har en Mission i det danske Folk.

Det kan unægtelig engang imellem være nyttigt at holde sig dette for Øje ikke mindst i disse Aar, hvor de historiske Samfund kæmper en haard økonomisk Kamp.

Det skyldes først og fremmest de store Udgifter ved Fremstillingen af Aarbøgerne, og paa dette Omraade deler vi i fuldt Maal Kaar med de øvrige Samfund. Som det vil fremgaa af Regnskabet, har vi heller ikke for dette Regnskabsaar kunnet undgaa et Underskud.

Naar det ikke er blevet større, skyldes det først og fremmest vore Medlemmers Trofasthed, hvad vi ved denne Lejlighed ikke vil undlade

at takke for. Vort Medlemstal var pr. 31. Marts 1952 ialt 963, og det er siden steget stærkt ikke mindst takket være vort Bestyrelsesmedlem, Forretningsfører *A. Thordrup*, Nakskov, der i Løbet af meget kort Tid skaffede os over et halvt Hundrede nye Medlemmer i Nakskov og Omegn, saa vort Medlemstal er noget over 1000.

Det synes dog, som om der nu med Hensyn til Udgifterne vedrørende Fremstillingen af Aarbogen er sket en væsentlig Bedring. Det skyldes dels et almindeligt Prisfald paa Papir, dels den i Foraaret af Rigsdagen gennemførte Fritagelse for Afgift af Papir, der anvendes til Aarbøger med videnskabeligt Stof.

Som sædvanlig er der i Sommerens Løb afholdt to velbesøgte Møder. Det første afholdtes den 28. Juni i Forbindelse med en vellykket Udflugt i Rutebiler til Liselund paa Møen. Her talte Direktør ved Ny Carlsbergfondet *V. Thorlacius Ussing* om det smukke, gamle Slot og dets Tilblivelse og var bagefter en udmærket Fører paa en Rundgang gennem Slottet og Parken med de mange ejendommelige Mindesmærker. Efter Mødet kørte man til Hunosøgaard, hvor der var Fællesspisning, og derefter var der endnu Tid til et Besøg ved de berømteste Klintepartier paa Store Klint. Paa Vejen til Liselund aflagdes iøvrigt et kort Besøg i Keldby Kirke, hvor Sognepræst *Balle* modtog Selskabet og foreviste Kirken og dens ejendommelige Kalkmalerier.

Den 24. August afholdtes Sommerens 2. Møde i Moseby Præstegaard, hvor Sognepræst *H. L. Houmand* talte om Livet i Moseby Præstegaard i Begyndelsen af forrige Aarhundrede og gav en højst interessant Skildring af de betydelige Præster her paa Stedet, Magister *H. C. Biering* og Professor *Jens Hansen Smidth*. Efter Anmodning fra flere Sider bringer vi det udmærkede Foredrag efter Foredragsholderens Manuskript i vor kommende Aarvog.

Som sædvanlig slutter jeg denne Beretning med at rette en varm Tak til de Institutioner, der i Aarets Løb har ydet os Støtte: Undervisningsministeriet, Maribo Amtsråd, Det Classenske Fideicommiss, Løllands Spare- og Laanebanks Fond, Den løllandske Landbostands Sparekasse, Nakskov, Landbostandens Sparekasse, Nykøbing F., Landmandsbanken, Nykøbing F., Sparekassen, Nykøbing F., Errindlev Sparekasse og Det Bertouch-Lehnske Fond.

Kassereren, Lærer *Svend Jørgensen*, aflagde derefter det reviderede Regnskab for 1951—52 (se nedenstaaende Uddrag).

I Forbindelse med Beretningen og Regnskabsaflæggelsen fandt der en livlig Forhandling Sted, af hvilken vi refererer:

Fabrikant *Emil Larsen*, Herritslev, henstillede, at Generalforsamlingen holdtes noget tidligere paa Aaret, saa at man ikke kom for nær ind under Jul, hvad der utvivlsomt skadede Besøget. Bestyrelsen tog dette til Efterretning og lovede at fremme Tidspunktet for Generalforsamlingens Afholdelse. Derimod mente Bestyrelsen ikke at kunne gaa ind for et af Hr. Larsen stillet Forslag om Kontingentforhøjelse.

Bibliotekar *Valerius*, Maribo, foreslog, at Samfundet gennem lokalhistoriske Foredrag ude i Sognene søgte at vække Interesse for Indmeldelser i Samfundet.

Redaktør *Verner Hansen*, Maribo, henstillede, at den i sin Tid af Historisk Samfund og Centralbiblioteket i Nykøbing F. udgivne Fortegnelse over Lolland-Falsters lokalhistoriske Litteratur blev ført a jour.

Bibliotekar *Valerius* redegjorde for Bestræbelserne for at faa indrettet en Mindestue for Kaj Munk. Man var imidlertid af flere Grunde standset ved Tanken om en Kaj Munk Montre paa Museet eller i Stiftsbiblioteket.

Handelsgartner *J. Bek Pedersen*, Nakskov, omtalte en paa Horslunde Kirkegaard for et Par Aar siden fundet Ligsten, der nu var henlagt foran Indgangsdøren som Trappesten. Han foreslog, at man henledte Nationalmuseets Opmærksomhed paa Stenen og dens Anvendelse.

Lærer *Svend Jørgensen* lovede velvillig Overvejelse i Bestyrelsen af de rejste Spørgsmaal, hvortil han føjede Spørgsmaalet om Vedligeholdelse af Cathrine Ernst's Grav paa Købelev Kirkegaard. Det var som bekendt hende, der inspirerede Chr. Winther til en Del af hans Ungdomsdigtning. Han foreslog, at man henvendte sig til Købelev Menighedsraad med Anmodning om Tilladelse til at istandsætte Gravstedet og opsætte en ny Marmortavle med en passende Indskrift, hvorefter man kunde forvente, at Menighedsraadet vilde overtage den fremtidige Vedligeholdelse. Generalforsamlingen tiltraadte dette Forslag.

Til Bestyrelsen genvalgtes Lærer *Svend Jørgensen*, Toreby, Handelsgartner *J. Bek Pedersen*, Nakskov, og Bibliotekar *Valerius*, Maribo, og nyvalgte Fuldmægtig *F. Nabe-Nielsen*, Nykøbing F., i Stedet for Adjunkt *Sv. Laursen*, der er fraflyttet Stiftet.

Som Revisorer genvalgtes Amtsforvalter *O. E. Sonne*, Maribo, og Amtsfuldmægtig *Rich. Nielsen*, Nykøbing F.

Under Eventuelt drøftedes den kommende Sommers Møder, og det vedtoges at forsøge at arrangere en Udflugt med Biler til Gjorslev, Højerup Kirke og Stevns Klint en Lørdag Eftermiddag i første Halvdel af Juni Maaned samt at søge afholdt et Møde i Kettinge Kirke med Foredrag om Kalkmalerierne her. I Forbindelse med dette Møde, der vil blive afholdt i August-September, paatænkes Besøg ved Fuglsang og paa Skejten ved Guldborgsund.

Uddrag af Regnskabet for 1951—52.

Indtægt:	Kr. Ø.	Udgift:	Kr. Ø.
Kassebeholdning 1/4 1951...	969,53	Aarbog 1952.....	5053,60
Renter	35,12	Forfatterhonorarer	480,85
Tilskud	1705,00	Møder	247,74
Medlemsbidrag	4625,70	Administration	1112,74
Salg af Aarbøger.....	228,66	Andre Udgifter.....	127,50
Indkommet ved Møder	43,24	Kassebeholdning 31/3 1952...	584,82
	<u>7607,25</u>		<u>7607,25</u>

Slægtshistoriske Undersøgelser.

Saafermt nogle af vore Medlemmer skulde ønske at faa foretaget slægtshistoriske Undersøgelser el. lign., kan dette ske ved Henvendelse til Landbrugskandidat *A. M. Hemmingsen*, Rosenvængets Allé 44, København Ø., eller til Genealog *Alfred Larsen*, Tornerosevej 69, Herlev.

Begge har indgaaende Kendskab til Lolland-Falsters Lokalhistorie og til Arbejde i Arkiverne.

Henvendelse angaaende slægtshistoriske Undersøgelser, Slægtstavler, Gaardhistorie el. lign. maa ske direkte til de forannævnte, der ogsaa vil give nærmere Oplysninger om de økonomiske Betingelser for Arbejdets Udførelse.

Nye Medlemmer (indtil 31. Marts 1953).

Direktør Olsen, H. P. Jensensgade 18.
Nykøbing F.	Direktør Knud Honoré, Nakskov.
Bager Knud Leonhardsen, Søllested.	Konsulent E. O. Rauch, Nakskov.
Fuglse-Krønge Sognebibliotek, Holeby.	Direktør Benny Petersen, Nakskov.
Boghandler E. Wilh. Søgaard, Maribo.	Assurandør Erik Mogensen, Nakskov.
Kommunelærer K. E. Nielsen, Østre
Skole, Nykøbing F.	Cand. pharm. K. Frandsen, Nakskov.
Købmand K. Nørgaard, Østergade,
Maribo.	Skolebestyrer Sv. Hirshals, Peder-
strup, Torrig.
Landinspektør J. Mogensen, Sæxkjø-
bing.	Gaardejer H. Bonke, Skovby, Nr.
Alslev.
Sognepræst Johs. Clausen, Snesere.	Hotelejer P. Christiansen, Sortsø,
Stubbekøbing.
Overlæge, Dr. med. D. Prytz, Nak-
skov.	Pens. Lærer H. L. Lærkesen, Snoge-
gaardsvej 138 ¹ , Søborg.
Statsaut. Revisor H. Nørregaard, Ny-
gade 3, Nakskov.	Vulkanisør Rudolf Hansen, Nakskov.
Landsretssagfører Jaap de Iongh, Ny-
gade 4, Nakskov.	Fhv. Stationsforstander Sørensen,
Nakskov.
Direktør Aage Ewald, Danske Shell,
Nakskov.	Sogneraadsformand Valdem. Daniel-
sen, Femø.
Cand. pharm. Mortensen, Det gl.
Apotek, Nakskov.	Læge Munksgaard, Femø.
Dyrlæge Werner Dideriksen, Vejle-
gade 26, Nakskov.	Konsulent for Særundervisning K.
Fogh-Hansen, Nykøbing F.
Tandlæge Thorkild Hansen, Nakskov.	Husejer Ejner Nielsen, Taagerup,
Rødby.
Landinspektør S. Ketelsen, Havne-
gade 81, Nakskov.	Lærerinde Anne Søgaard, Tillitze.
Postmester H. Petersen, Nakskov.	Købmand J. P. Steffensen, Nakskov.
Konsulent Anhardt Arnshoff, Nak-
skov.	Underdirektør E. Græsholm, Nak-
skov.
Tømmerhandler M. Aubertin, Nak-
skov.	Købmand Ove Mølvig, Nakskov.
Politifuldmægtig J. Klerens, Nakskov.	Direktør Oluf Ørvad, Esso, Nakskov.
Sagfører E. Hovmand, Nakskov.	Urmager Friis Christensen, Nakskov.
Købmand P. Valentin, Nakskov.	Købmand Kurth Sakskilde, Nakskov.
Tandlæge K. Hovmand Madsen, Nak-
skov.	Cand. pharm. Anders Hansen, Nak-
skov.
Landsretssagfører J. C. Levinsen,
Nakskov.	Byraadssekretær A. Lindhardtzen,
Nakskov.
Assurandør C. E. Langhoff, Nakskov.	Skoleinspektør H. A. Skotte, Nakskov.
	Skoleinspektør Chr. Toft, Nakskov.
	Skoleinspektør L. C. Larsen, Nakskov.
	Boghandler G. Allerup, Nakskov.
	Isenkræmmer Poul Fussing, Nakskov.

Læge Knud Aage Nielsen, Nakskov.
 Annoncechef Casper Eliassen, Nakskov.
 Lærerinde S. M. Hansen, Errindlev.
 Erhvervsarkivet, Universitetsparken, Aarhus.
 Tømremester H. Carlsen, Stubbekøbing.
 Lærer Egballe, Askø.
 Forpagter Rud Hansen, Ottelundsgaard, Rødby.
 Smedemester Alfred Madsen, Ringsebølle, Rødby.
 Civilingeniør, cand. polyt. Børge Kristensen, Nykøbing F.
 Arbejdsmand Lauritz Jørgensen, Rølykke, Købelev.
 Lærer Vang Andersen, Jes Jessensgade 8, Nykøbing F.

Sognepræst Bertelsen, Tingsted.
 Rentier Peder Olsen, Vridsløselille, Taastrup.
 Møller Harald Larsen, Skovby, Nr. Alslev.
 Gaardejer P. Christoffersen, Sortsø, Stubbekøbing.
 Malermester Frede Møller, Maribo.
 Øster Ulslev-Godsted Bibliotek pr. Ø. Ulslev.
 Vognmand Orla Larsen, Maribo.
 Bursø Folkebogsamling, Bursø.
 Alfred Jacobsen, Milanovej 5³, København S.
 Kaj Hansen, Sorøgade 6, Københ. Ø.
 Fru Bodil Brandt-Olsen, Amagerport 9, København S.
 Mejerist Gunnar Hansen, Tingsted.

Tidligere Aarbøger m. m.

Ved Henvendelse til Samfundets Kasserer, Lærer Svend Jørgensen, Toreby, Søllested, faas:

Aargangene 1913, 1918 samt 1922—1941 à.....	Kr. 1,00
Aargangene 1942—1951 à.....	— 2,00
Aargang 1952	— 3,00
Norvin, William: Kilder og Hjælpebidler til Studiet af Lollands og Falsters Historie I—II.....	— 1,00
Litteratur om Lolland-Falsters Historie og Topografi	— 0,50
Beretning om Hjemstavnskursuset paa Lollands Højskole 1926	— 1,00
Jørgensen, J. og Ussing, H.: Lollandsk Landsbyliv	— 2,00
Hjelholt, H.: Falsters Historie I—II.....	— 10,00
Blatt, Franz: Under vor Haand og Segl.....	— 0,50
Grandjean, Louis, E.: Digeingeniør Peder Nicolajsen Pærregaard og hans Slægt.....	— 1,00
Jørgensen, Svend: Bag Diger og Hegn I.....	— 4,00
Jørgensen, Svend: Bag Diger og Hegn II.....	— 6,00
Munk, Kaj: Landlige Interiører.....	— 5,00